

DE VESVVIANO INCENDIO ET DE TERRÆMOTV CALABRIÆ NVNTIVS

Auctore

I. CÆSARE RECVPITO NEAPOLITANO
E SOCIETATE IESV.

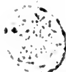
Vltima editio, prioribus tersior, emendatiorq.

ROMÆ,
Ex Typographia Philippi de Rubeis.
ANNO M.DC.LXX.
Superiorum permissu.

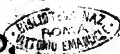
EMIN.MO ET REVERENDISS.MO

Dom. Meo Colendissimo

D. FRANCISCO

S. R. E. Cardinali

BARBERINO.

Vdet, Eminentissime Cardinalis; Opella hæc sustinere maiestatem aspectus tui: atq. inter excursiones flammarum exarata cursim, per plures menses à me tenebris, quibus eam perpetuo destinaueram, inuoluta, lucem tandem à claritate tui nominis mutuatur, quam à Vesuuij flamma non hauserat. Leniet acerbitatem materiæ, libello præfixa cõmemoratio benignitatis tuę, atq. amarissimis deflenda lacrymis Apes tuæ gentilitiæ mellea dulcedine aspergent. Nam illud inter tot infortunia fortunatissimum contigit, quòd Vesu-

uiana flamma, quæ, vt olim, toti pæne Europæ vastitatem minitabatur, Vrbē planè non attigit. Vrbem appello, quæ Orbis terrarum caput, ac propè vna Orbis est. Arsit hoc incendio Campania: cinis vltra Italiam auolauit: fudit vndequaque Vesuuius nubes flammeas, dum interim Romæ, iuxta Amos vaticinium, stillant montes dulcedinem; & colles fluunt lac, & mel. Agnosco Apes Romanorum collium regnatrices: agnosco in Aureis Apibus aureos mores tuos, auro incendia nihil formidante, &, si flagret, exploratiorē. Eadem erit, vti spero, fortuna libello huic auspice Te, qui ad maxima natus, minima non aspernabere. Nam diuinum quoque Numen, cui Solis cælo lampas accenditur, cereas aris faculas non dedignatur.

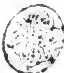
Eminentiæ Tuæ

Seruus humillimus

Iulius Cæsar Recupitus.

DE

DE INCENDIO VESVVIANO NVNTIVS.

NCENDIVM Vesuuianum conscribere, eiusq. causas inquirere, consilium mihi est. Anno à nostræ salutis exordio M. DC. XXXI. xvij. Kal. Ianuarias, imminente hora post Solis occasum decima quarta, albescente iam die, ne famosæ tragœdiæ spectatores deessent, cùm viginti, & eo amplius terræmotus ea nocte præcessissent, prima quædam futuræ calamitatis veluti tentamenta: Mons Vesuuius duodecim à Christo nato, multò pluribus ab Orbe condito clarus incendijs, ex eo latere, quo per subiectam planitiem ad mare vergit, post bombi sonitum, quasi dato signo, flammam eructare cœpit, & cinerem. Cinis fumo, bitumine, aliaue materia picea permistus, iam in nubem concreuerat, quæ quò longius agebatur è Monte, eò se latius porrigens, primò vt olim, teste iuniore Plinio, in pini similitudinem, tum in vastissimi effigiem montis excreuit quà hiantis in vorągines, quà in antra, & cauernas recedentis introrsum, & pręrupta rupium ostentantis: vt mons montem peperisse videretur. Hic incredibili celeritate primam aëris regionem, nubesq. transuectus, Neapolim versus, vrbem non procul à Vesuuio sitam, vento impellente, ferebatur. Cumq. globi cinerei, alij ex alijs perpetuò erumperent: Montes videbãtur aggesti montibus: quasi, iuxta Poëtarum fabulas (quod in alio eiusdem Montis incendio sub Tito suspicatos fuisse ethnicos, tradit Dio) gigantes noua in Iouem bella instaurarent. Emicabant identidem inter offusam caliginem fulgetra, lapidum ignitorum pręnuncia; qui è fundo submissi iactabantur in altum, ingenti boatu tonitrus imitante. Montem di-

Plin. iunior epist. l. 6. in epist. ad Tacit.

Xiphilin. & Dione in Tito.

ceres fulminare, tonare, miscere Campaniam, & non semel olim de cælo tactum fulmina in cælum retrudere. Interea vicina loca fumus obsedit, qui momento temporis Neapolim vsque delatus, adulta iam die, ita lucem eripuit; vt vrbs in vrbe media quæreretur, hoc vno non iniucundus, quòd periculi prospectum adimeret. Oppidani Vesuuio propriores eò, vnde sonitus acciderat, animis, oculisq. conuersis, vt Montem latè flammis relucentem, cinereos inter flammas vomentem turbines, fumoque opplentem omnia conspexere: inopinato malo perculsi, & iam sibi extrema imminere rati, desertis laribus, raptimq. asportatis ijs, quæ cuique expeditiora casus obtulerat, sese in effusam fugam dedere. Diffugiebant hac, illac, inter agrestium turbam multi viri nobiles semisopiri, seminudi, cum coniugibus, ac liberis, tanto impendentis mali pauore; vt à Sacerdotibus itinere obuijs publicè noxarum solutionem exposcerent. Cardinalis Boncompagnus, Neapolitanus Archiepiscopus, qui tum fortè commorabatur Herculani, quò se paucis ante diebus ob cæli clementiam receperat, eamque noctem inter terræmotuum iactationes, ac strepitus planè insomnem traduxerat; animaduerso viciniore periculo ab igne, quàm quod sibi à terra metuerat, pedes proripuit se ad littus, mox equo, dein scapha exceptus: qua celerrimè Neapolim appellens, ciues aspectu Montis iam territos, illico ad preces, ac vota conuertit. Princeps Castilionis Gonzaga, hospes apud Casertæ Principem in pago, quem Porticus appellant, paganorum trepidatione comperta, ex diuturna febri adhuc æger valentissimè fugam arripuit, quandoque ingenti metu vires addente, quas leuior solet infringere. Erat hic in Siciliam nauigaturus ad abducendam coniugem, Katholicæ Principis filiam, nisi morbus importunè detinuisset. sed, nondum transmisso freto, Aetnam in Vesuuio reperit, faces maritales ea flamma commutaturus; ni se opportunè discrimini subduxisset. Hunc mox secutus est Casertę Princeps Aquauiua, qui suorum vociferationibus excitatus, cùm muliebrem metum suspicaretur, monitus vt aspiceret, decerneretque; oblato per fenestram Mõtis aspectu, ad quem expalluisset audacia, expiari se velle

le inclamauit. Quod vt à Sacerdote, qui tum fortè aderat, ritè, raptimque præstitum est; ipse cum ceteris Neapolim versus contendit. Visebantur refertæ fugientibus viæ, quasi hostis vrgeret à tergo: & miserabilis turba mulierum, infantibus appressis ad vbera, gradum celerare conantium, omnia luctu, ac terrore complebat. Hæc cum rerum facies inter initia surgentis incendij: hic, veluti amoto sipario, primus fuit scenæ conspectus, mox daturæ tragœdiã nobis, ac posteris lacrymabilem. quæ quasi quinq. conclusa actibus, inter damna innumerabilia, quinq. terrores exhibuit.

Primus terror, terræmotus. Præluserat futuræ cladi paucis ante diebus cœca quædam Montis obmurmuratio; quæ à nonnullis nocturno silẽtio animaduersa, nec vulgata, metu vel dissimulato, vel spreto. Tum nocte, quæ incendium prægressa est, terręmotus identidem auditi, sed tenues, quasi leues quædam velitationes ante prælium. Demum, erumpente flamma, ingens fragor è cacumine Montis acceptus. quem, tanquam tubæ clangor pugnam prænunciasset terræmotus excepere adeo crebri; vt non multi, sed vnus per dies multos, continenti ductus halitu videretur. Naturæ perpetuò solum, sępissime succussari, frequenter etiam subsultare: idq. ea quæ secuta est, nocte circa primam horam, & quintam; postridie circa decimam septimam tanto impetu, vt vrbem suis diuellendam sedibus putaremus: neque moueri tecta, sed euerti. Nemo certè fuit pectoris adeo saxei, quin saxis, terraque trementibus contremuerit. Repente mutata facies vrbis: & iam, silente forensi strepitu, exaudiebantur clamores veniam, ac misericordiam deposcentium. Conuolauere pæne omnes ad eluendas confessione labes: neque solum confertissima fuere templa, sed in foro etiam Sacerdotes petentibus aures dedere. Extortæ sunt eo metu confessiones criminum, quæ longo, aut etiam toto vitæ decursu pudor impudentissimus obstinato silentio texerat. Vetustissimæ inimicitiæ depositæ: nefariæ amicitiæ resectæ: concubinæ aut desertæ, aut in coniuges commutatæ. Profectò nullus maior terror mortalibus, quàm è terræ concussione: dum ab ea ingruit bellum, quæ nos, vt communis parens, excipere solet, atque alere. Vnicum in

ceteris malis præstat illa perfugium. si fulserit, si tonuerit, si fuerit quidpiam tactum de cælo; præbent valles, & antra securitatem. si venti, si pluuiæ, si grando furit; aëris iniurias tecta defendunt. si flumina exundent; tuta est in sicco salus. si mare desæuiat; ad littora, portusque confugitur. at, dum terra concutitur, quæ cetera sustinet; ipse ruinam minari videtur Orbis terrarum; &, quasi fundamento lapso, cuncta corruere. Admonemur etiam, nihil hic fixum, ac stabile reperiri; quando nutant immobilia, atque illud ipsum experimur instabile esse, in quo stamus. Periculo tamen huic minus patent campi patentes, ac liberi, quàm consitæ tectis vrbes. nam qui degunt in campis, quamuis terra fluctuet; nisi dehiscat, liberi sunt ab omni pernicie. in vrbibus verò tecta ruentia habitatores vnà præcipites trahunt, & subeuntes ruinis opprimunt. Itaque, vt ad institutam narrationem redeam, cùm, exacto iam die, aducta nox planè illunis metum solitò spissioribus tenebris geminasset; commigrauere plerique ad apertam planitiem, quæ Neapoli latè funditur circa suburbia, atque vrbs in solitudinem, campi in vrbem transiere. Deferebantur alta palatia serico, aulæisque constrata. non hyemis asperitas, non noctis inclementia, non venti, non pruina, non niues, non halitus aëris è vicina conflagratione grauior timebatur. victa hæc omnia metu maiore. Erecta per campos viris primarijs tentoria, quasi aduersus naturæ bella castrametatis. multi etiam, rhedis per campos, atque hyppodromis dispositis sternebantur, vehiculis itinerum inquietis domicilia commutatis. Quamquam quæ quies mortalibus esse poterat, cum quietem tellus ipsa dedisceret? Quotus etiam quisque fuit, qui noctes illas non planè vigiles duxerit, strepitu excutiente soporem, & timore, quasi tortore, vigilias imperante ad supplicium? Quòd, si quando somnus fessis obreperet; mox territi excitabantur, inter somnia vanis ludente imaginibus, atque animis obstrepente metu. Plerique ad templa confugere quasi, diuina insectante iustitia, ad commune asylum reorum: rati aduersus naturæ insultus non alibi se præsidium habituros, quàm apud conditorem, & moderatorem naturæ: nacti apud aras perfugium, si euasissent;

tumul-

tumulum, si cecidissent. Ex hac tamen peste damni minus illatum est, quàm terroris. Per duos dies terræ trepidatio perpetua, succussus frequentissimi: quinque diebus consequentibus terræmotus per interualla rariores: tandem iactario resedit: nulla Neapoli domus corruit: multæ concussæ, laxatis compagibus, rimas egere: Herculani, ne quid ibi ad cladem deesset, palatium Neapolitani Archiepiscopi terræmotu aliqua ex parte collapsum est. Tanti stetit terror septem dierum: & tam ingens terræmotum vis tam parua clade detonuit. Equidem crediderim hanc terræ, quam experti sumus, iactationem non eidem causæ ascribi debere, cui ceteri terræmotus. Eduntur fere hi à spiritibus calidis intra terræ cauernas occlusis, atque exitum molientibus, nempe indignatis, quadam se ignis cognatione ad celsiora loca natos, infernè quasi carcere detineri; ideoq. vnà impetu facto, tentantibus claustra perfringere, atque euadere ad superna. Quamobrem à spiritu, qui extra fluit, venti; ab eo, qui intra, terræmotus proficiscuntur. Quod testatus est Aristoteles, cum dixit, *causam terræmotus esse spiritum, cum intro fluxerit*. Longè aliter hic dicendum existimo: Arist. lib. 2 Meteor cap. 2. neque hanc terræ concussionem spiritibus delitescentibus, sed flammis prodeuntibus tribuendam. Nam, quemadmodum in tormentorum explosione, ignis exiliens ex angusto, tanta vi aërem elidit; vt tormentum ipsum æneum sponte resiliat, & vicinæ contremant domus: ita ex angusto Montis hiatu perrumpentibus flammis, atque ingentis magnitudinis lapidibus magno impetu, quasi è tormento pilis explosis, tum Monti circumfusus aër, tum eiusdem cauernis infusus magno impetu collidebatur. Concusso Monte, adnexa planities, vt loquuntur Philosophi, *per consensum* contremuit, catenata quadam partium inter sese inhærentium serie, nexuque. Ejus rei argumento est, quòd vicina iactabantur, remotiora erant immunia: & quò longius ferebatur à Monte; eò terræmotus tenuior, donec sensim euanesceret. Huc accedit, quòd initio fenestræ per totam vrbem, valuæque sponte sua quatiebantur, dum neque terræ vllus motus, neque ventorum vis vlla appareret, tanto insolentis terrore spectaculi; vt iam terræmotus esset in votis.

Id

Id verò referri non potest, nisi in aërem concitum impetu, iactuq. volitantium saxorum. Resonabant etiam non rarò ingentes bombi, explosioni tormentorum simillimi, quos mox terræmotus validissimi consequebantur: vt hinc facilè appareat viciniora intremuisse, dum Vesuuius vi latentium flammarum ex angusto foramine saxeas pilas extruderet: atque inusitato naturæ miraculo in bombardæ locum mons cederet. Illud etiam animaduersione dignum, *terræmotus*, teste Aristotele, *plurimos, & maximos tranquillitate fieri* feriantibus ventis, ac silente cælo, nempe spiritibus intra terræ viscera digladiantibus. Hi verò *terræmotus plurimi, & maximi* contigere, ventis flantibus: quia scilicet non à spiritibus ortum duxerant intra terram luctantibus, sed ab iisdem se se foras ex arcto efferentibus; cum faucium angustiæ impetum motarentur. Quamobrem intra paucos dies disrupto Monte, & laxata voragine, cuius nunc diameter ad mille fere passus protenditur, liberiore flammis exitu patefacto, terræmotus conquieuere. vnde etiam licet conijcere, Vesuuianum incendium maximo Dei beneficio esse adscribendum; siquidem terræmotus, conflagrationum comites, leuiores esse solent, & citra ingentem ruinam. Nulla in maximo illo Vesuuij incendio sub Tito ex terræmotu iactura: adeo vt senior Plinius, teste iuniore, nutantibus tectis, altè, & securè dormierit, halitu postea igneo suffocatus in littore. Sub Nerone verò, vt refert in libello de terræmotu Seneca, ob terræmotus, qui absque vlla conflagratione contigere Vesuuio, magna Herculani pars, & Pompeij integri absorpti. Quare, si pæne immensa spirituum, & materiæ bituminosæ copia, quæ iam perpetuò in cineres, & fumum egeritur, subterraneis constricta specubus, obstructos aditus reperisset; facilè, quasi per latentes cuniculos accenso puluere tormentario, oram omnem Vesuuio finitimam, ipsamque Neapolim subtuisset. Ita vrbis regiæ incolumitas vnius montis ruina, & multorum oppidorum impendio coëmpta est. Hæc de terræmotu, qui Vesuuianæ flammæ comes, & primus vicinarum vrbium terror fuit.

Arist. lib. 2 Meteor. cap. 2.

Plin. iun. l. 6. epist.

Seneca in lib. de terræmotu.

Secundus terror, pluuia cinerum. Nam nubes illa, quæ, vt paulo ante diximus, è Vesuuij fastigio inter incendij primordia

mordia se in similitudinem montis etexerat, pæne momento temporis ventorum impulsu delata Neapolim, mox desedit in cinerem. qui interdiu minutissimus, noctis accessu spissior, grauiorque decidit frigore constipante partes terreas, easque ab igneis excernente. Postridie mane vt illuxit, apparuere omnia conspersa cinere, tecta, solaria, viæ. Crederes, Vrbem soluto in cineres Vesuuio tumulum condidisse. Quanquam non Vrbis vna, sed Orbis ipse terrarum omnis angustiorem Vesuuiano cineri parabat vrnam. Pæne fidem excedit, quod dicam: sed, qui veteres leget annales, multò etiam maiora reperiet. Eodem die, quo Mons primùm ardere visus, per plerasque Neapolitani regni vrbes cinis depluit, Beneuenti, Baroli, Barij, Tarenti, Lupijs: quò nubes cinera, vigesima secunda eiusdem diei hora, peruenerat, octo dierum itinere totidem horis confecto. Nubes alia expeditior, ventis ferentibus, in Dalmatiam transmisit, igneum globum, quasi facem præferens, inter eam, quam vehebat, noctem ferali luce internitente, quę periculum ostentaret. Ignis aspectum secutus est cinis, qui per diem integrum pluit Asculi. Neque immunia fuere maria. Cinis excussus è nube, Ægęum prope texit horrendo spectaculo, fluctu inter cineres canescente. Nauibus incidens, à nautis exceptus, atque inter merces asseruatus, circumlatusque ostenti loco. Ex altera verò parte, quę meridiem spectat, cinerem aduectum nouimus in Lucaniam, atque Srilum, extremæ Calabrię oppidum, facilè hinc, traiecto mari, in Africam transfreraturum. Ridebunt profectò hæc posteri, quę nos flenda conspicimus; vicemque nobis rependent, qui Vesuuianum cinerum pluisse Bizantij, quod Procopius, & alij referunt; trasuolasse in Africam, quod tradit Dio; *totam Europæ faciem contexisse*, quod refert in Chronico Marcellinus; deniq. *testimonio agnitum Vniuersitatis*, vt loquitur in epistolis Cassiodorus, numerabamus inter splendidiora mendacia. Nimirum hac postrema conflagratione vidimus per triginta ferè dies perpetuò cinerem è Montis faucibus inhalari compactum in nubes, quas venti quotidie diuersis commissas, in omnes Orbis partes immigrasse credimus, quasi eas vndequaque desti-

Procop. l. 2. de bello Gothico. Dio in Tit Marcellin in Chron. Cassiodor. variar. epistol. 50.

destinante Vesuuio, nuncias incendij, testes fortunæ suæ. Has tandē vento senescente destitutas, ac per dissitas Mundi plagas iam solutas in cinerem, propediem nuncios expectamus; vt non immeritò dixerim, Vesuuiano cineri vrnam esse Orbem terrarum. Quantos verò in ijs vrbibus, vnde litteras iam accepimus, prodigiosa ea pluuia motus animorum exciuerit, nemo facilè poterit aut cogitatione assequi, aut narratione complecti. Lupijs, duabus ante Solis occasum horis, offusa nox visa est solito celerius maturasse. Subducta repente lux *nocturnis in die tenebris*, vt accidisse olim in eiusdem Montis incendio, Marcellinus tradit. Cinis mox decidens, tactu potius, quàm visu deprehensus. Sanè maior ex insperato metus. Nihil ciues de Vesuuij conflagratione audierant: nihil omnino suspicabantur. Obstupuere primùm: tum, admiratione in metum versa, obriguere omnium animi: non quidem, vt olim apud ethnicos contigisse refert Dio, arbitrati omnia in fabulosum Chaos reditura, sed igneum diluuium elementa soluturum in cineres, & Mundo iam adesse supremum diem. Itaque hac, illac lymphati, & vix mentis compotes ferebantur. Vt verò ex inopinato metu spiritum collegerunt, ad flagitandam à Deo misericordiam, ac veniam, omnium curæ, & cogitationes conuersæ. Itur è vestigio ad preces, ad supplicationes, ad vota. Interea nubes illa cinerea ita prospectum oculorum abstulerat; vt, dum sacras per vrbem imagines circumferrent, comes comitem non videret. Quod Nolæ etiam, & alibi euenisse traditur, priscis Ægypti tenebris denuo redditis, quando denuo in multis mortaliū cor veluti Pharaonis obduruit. Idem planè in incendio sub Tito contigisse narrat Dio, qui *occultatus*, inquit, *sol non aliter, quàm si defecisset*. Cinis Lupijs vsq. ad quintam noctis horam pluuijs tecta, viasq. omnes oppleuit. Par Bario terror illatus, quò, quamuis ea vrbs multò propius à Vesuuio distet, quàm Lupiæ; cinis multò serius inuectus est, nimirum circa secundam noctis horam. Quid noctu non potuit caligo illa fœdissima, quæ noctem obtruserat in diem? Nempe ad retærrimæ nubis aspectum tenebræ visæ exhorrescere, & nox ipsa noctescere. Secuta monstra multò maiora. Pluit primò cinere, tum arena, po-

Marcelin. in Chron.

Dio in Tit

Dio in Tit

na, postremò fuligine. Nox apud omnes precationibus, ac votis exacta, nocturno tumultu veros, vanosque aggerante metus. Illucescente die apparuere campi latè nigrantes, & quasi pulla veste contecti, Vesuuio quodammodo parentaturi. Ferunt, cum omnes ad D. Nicolai confugerent, Sacerdotem quendã, accepta crystallina phiala, in qua manna è sacris Nicolai ossibus fluens asseruabatur, eo aërem aspersisse, cui cinereus turbo insidebat, hunc disiectum mox aliò aduolasse. Scilicet eius liquorem, cuius patrocinio, vt canit Ecclesia, *à Gehennæ incendij liberamur*, tartareus cinis ferre non potuit. Baroli aliud quidpiã admirabilius contigisse traditur. Nam, cùm ciues in eodem metu, ac periculo versarentur, & sacram Eucharistiam per plateas Christiano ritu circumgestarent; scribunt viri fide digni, ad salutaris hostiæ aspectum nubem luctificam refugisse: columbam præterea cuidam visam neq. turba, neq. clamoribus territam, ante sacra mysteria leuiter volitasse, ijsq. in templum illatis, præ foribus constitisse, omen felicitatis. Certe, quas memorauimus vrbes, etsi leue hactenus à portentosa pluuia detrimentum cæpere. timetur quidem campis, timetur frugibus, timetur segeti. Non defuere tamen loca, quibus cinis damnum creauit timore maius. Nolæ cinis tectis insidens, tanto oneri fuit; vt lacunaria decubuerint: & multæ domus, muris hinc inde stantibus, cœlo patebant, detecto vertice. Erat quippe cinis ille grauissimus, tantique ponderis, vt in cinere Montem agnosceres. Vidi ego è diuersis Apuliæ locis huc ad nos missum, quasi ad inspectandum prodigium. vbique pluerat onerosus, nempe lapidum flammis absumptorum reliquiæ, spissus, sub nigri coloris, illiq. simillimus, quo Christianorum capita rite conspergi solent, Sacerdote insusurrante, *Memento homo, quia puluis es*: vt, quando ad hominum voces obsurdescimus, Montes ipsi diuino nutu vocales fiant, sparsoque cinere nostræ nos mortalitatis admoneant. Nuntiatum est etiam ex agro Melphitano pluisse ferro, ferreum testante seculum: pluisse etiam chalybe. Certè cinis inde huc remissus, partes aliquas præferebat internitentes, & chalybi similes. enimuerò armatus è cælo cadebat imber, quasi cum hostibus dimicaturus, chalybe, ac

fer-

ferro bellum ferentibus, cinere funerum nuntio. Longè dispar eius cineris conditio, quem primo incendij die Neapoli pluisse diximus. hic enim, vt animaduerterunt non pauci, continebat probatissimi argenti non parum, quasi cælo argenteus imber efflueret, Ianuario Martyre metus, ac terrores populorum in auspicium nobis vertente felicitatis.

Tertius terror fuit, pluuia lapidum. Lapidatum enim de cælo in modum creberrimæ grandinis non solùm Nolæ, & in oppidis Vesuuio vicinioribus; sed etiam, quod magis mirere, in agro Melphitano. qui quidem quasi in vmbilico Apuliæ situs, distat ferè centum millibus passuum à Vesuuio. Vnde lapides exerti tanta copia, vt imbrem saxeum efficerent; tanta vi, vt procul etiam naturalis oblita ponderis auolarent. oppressere animantia sub dio reperta: prorruere portas: perrupere muros: perfregere tecta; vt profectò lapidibus vi flammarum iactatis, quasi tormentarijs pilis immissis; Mons vnus vrbes plurimas quatere, ac bello petere videretur. Neque tantùm pumicibus pluit, aduersus quos olim, quia magno impetu concidebant, Plinius patruus, vt nepos refert, capiti ceruical imposuit; sed saxis etiam magnitudine planè immanibus. quorum vnum ferunt tantæ repertum molis, vt decem boum paria vix, aut vix quidem dimouere loco potuissent. Diceres non lapidem pluisse, sed rupem. Fides esto penes auctores. Consonant tamen his ea, quæ refert Dio, dum dicit, ex hoc Monte *immensos lapides exiliisse.* Concinnius rem eandem explicat Cassiodorus, qui de Vesuuio loquens *Longe*, inquit, *lateque pulueres rotat: vicinis autem quasdam moles eructat. Quis credat tam ingentes glebas vsq. in plana deductas de tam profundis hiatibus ebullisse; &, spiritu quodam efflante, montis ore consputas, quasi leues paleas, esse proiectas?* Hactenus Cassiodorus. Neque inconsultò Marcellinus addit, eundem Vesuuium *exusta viscera euomere.* Quippe non desunt testes oculati quamplurimi, qui Montem viderunt lapides ignitos eiaculantem. Hi, quocumque incidissent, ceteras inter clades noua miscebant incendia, atque obluctantes arbores, Vesuuij dorso imminentes, tum mole, tum flamma euulsas, atque incensas, propellabant ad maria. Littora

ego

Plin. in ep loc. cit.

Dio in Tit

Cassiod. l. variarum epistol. 50

Marcellin. in Chron.

ego ipse vidi pluribus in locis fumantia, ingentes truncos, ac ramos adhuc depascente flamma. Sunt, qui testantur, lapides in altum iactos quandoq. in easdem Montis fauces, vnde prodierant, decidentes occurrisse alijs eodem impetu subsilientibus tanta inter se collisione, ac fragore; vt inde mugitus ille contingerit, quo identidem vicina omnia personabant. Vicina, dixi: addiderim etiam, remotiora; si res quam in superiori æuo absque exemplo reperio, repertura sit apud posteros fidem: Dicam tamen id, quod ideò solùm euenire potuisse credo, quia scio euenisse. Teate, & Adriæ in Samnio, Baroli, & Siponti in Apulia, Recineti in Piceno, Perusij in Hetruria, &, vt postremi nuncij referunt, Ascriuij in Dalmatia auditus est Vesunij bombus adeo terrificus; vt Teatini è proximo monte Nicate (Maiellam vulgus indigitat) eiusmodi fremitum accipi existimarent. Barolitani verò sedentes ad maris littora, similitudine soni decepti, qui à tormentis æneis in pilarum iactu reddi solet, arbitrarentur, aut nauali bello duas inter se classes in alto decernere, aut, quia è continenti sonus accidere videbatur, vrbem aliquam ex improuiso obsessam, tormentis peti. Dalmatæ etiam præmissis exploratoribus instruxere aciem, ac strenuè comparauere se ad prælium. Alibi quoque ad arma conclamatum ab ignaris, cum monte esse bellandum. Huius rei testes habemus, quotquot eæ vrbes incolas habent. Olim *emugit Vesuuius*, vt testatur Procopius, *& proximos accolas ingenti formidine affecit*. Aliquando eiusdem *tantos mugitus extitisse, vt Capuam vsque audirentur* vrbem, quæ à Vesuuio quindecim milliaribus distat, pæne miraculo vertit Xiphilinus. Vesuuij sonus nunc ad trecenta milliaria auditus: dum ijs, qui propius aberant, non tam strepere, quàm obmurmurare Mons, & quasi mussare videretur. Sanè, quòd fragoris exaudiri potuerit in Apulia, ac Dalmatia, expeditior est ratio: quia venti eò è Vesuuio flantes, vnà cum nubibus cinereis conuexere sonum. nam recta per aërem multò minus spatium intercipitur, quàm per sola terrarum; vbi iter agentes, viarum anfractibus circumducuntur. Non eadem ratio est de Samnio, & Piceno: quò, si venti è Vesuuio mouissent; vnà cum fremitu cinerem

impor-

importassent, quod minime euenisse compertum est. An, dum prope Vesuuium Apenninus in Samnium, ac Picenum continenti tractu montium ducitur, per latentes cauernas, & specus latè defossas, sibi inuicem respondantes ita fragor est ductus; vt mons monti sonum, numerosiore repercussu, Echo congeminante, redderet? An, quod vero videtur similius, immensa igneorum spirituum copia, quæ in Vesuuij visceribus rixabatur, aliqua sui parte per occultos terræ meatus ad Samnij, Picenique montes traducta, ibidem eodem tempore tumultuata, strepitum edidit Vesuuiano similem? An denique Mons tonitru sonare potuit, qui rupibus pluerat? Certè, vndecunque id contigerit, res fuit admiratione dignissima: tantumque sonum inter naturæ miracula recensendum, fama in æternitatem protendet. Hæc occasione soni, quo Mons immugijt in illa ingentium lapidum eruptione. quæ tertia lues, ac terror fuit in incendio Vesuuiano.

Quarta lues ac terror, torrens igneus. Portentum narro, cui fidem faciunt populorum clades, oppidorum ruinæ, camporum vastitas. Die Mercurij, qui ab ortu incendij alter illuxit multis mortalium, totiq. fere Campaniæ feralis, nobis ac posteris luctuosus, cum cinerum, pumicumque repetita pluuia, & crebri terræmotus terrorem ipsamet multitudine minuissent, multisque assuetudo pæne securitatem fecisset; non pauci oppidanorum, quibus pecunia potior, quàm salus fuit, domos ad bona vel tuenda, vel recuperanda, rediere. Percrebuerat rumor, nec sine suspicione veri, fures eò aduolasse, vnde coloni decesserant, opportunitatem nactos furandi, non cinerum, non lapidum, non flammarum vicino periculo territos, à quorum vnguibus magis, quàm à Vesuuij faucibus bonorum depopulatio timebatur. Multi præterea, cùm in extremo discrimine quisq. sibi prospiceret, in illo æstu se à coniugibus, ac liberis querebantur auulsos; ad quos quærendos amor extimulabat, subituros eandem fortunam, & commune periculum. Non pauci destituerant parentes, quibus ætate confectis animus, aut pes ad fugam defuerat; eoque pietas reuocabat, vnde metus deduxerat. Alios cura Larium, & ipse nescio qua perfusus

dulce-

dulcedine patrij cæli halitus alliciebat; cùm vel inter calamitates, & clades dulcis Ithaca sit cuique sua. Multos fames adigebat flamma vicinior, & durum telum, necessitas etenim per campos vagabantur palabundi, & extorres, custodibus ad Neapolitanæ vrbis portas dispositis, ne tanta multitudine agrestium introducta (plusquam decem millia ferebantur) annonæ charitas, & fames ciuibus importaretur. Quod postea decretum meliore consilio mutatum est: dum plus ciuium ex vrbe terræmotuum metus deduceret, quàm eò aduenarum adduceret Montis æstus. Ergo, dum ab ijs, qui aditu prohibiti fuerant, alijsque non paucis, vt diximus, deserta oppida repetuntur; & iam quisque domi sedet vicini spectator incendij, formidine pænè in voluptatem conuersa: ecce tibi subitò sub meridiem inter fumeos turbines cæca nox; quasi recedente Sole ne Mundi oculus aspicere cogeretur tot funera mox lucem ferens, quæ tenebras horrore vicit (incredibile dictu) torrens igneus è vertice Montis exilijt, qui bitumine, sulphure, cinere illitus per cliuum se summo impetu, parique fragore deijciens, in planitiem cœpit excurrere. Hic hæret calamus, horretque vel ipsam tantæ calamitatis memoriam. Recrudescit exulceratus ea commemoratione dolor: & iam liber magis flere, quàm scribere. Certè eo ipso die, effusa post ignes pluuia, visum est ipsummet cælum nostris cladibus illacrymasse. Itaque cum largissimè ignis deflueret, atque horrendo sibilo, quam meditabatur perniciem, minitaretur: oppidani vndique flammis obsepti, sera intempestiui reditus pœnitentia, quæ loca fugerent, quæ vitarent incerti, hærere, trepidare, omnia lectu, & clamore miscere. Exaudiebantur eiulatus mulierum, fletus infantium, vociferationes virorum: & cuncta sono incondito, ac lamentabili personabant; qualis esse solet in vrbe capta, dum hostis ferro, flammaq. grassatur. Multis timor consilium, ac vires excusserat, animis, pedibusq. labantibus, inhibente metu fugam, quam solet imperare. Iam pallor ori suffusus mortem præuerterat: nec defuere fortasse, quibus, obrigescente sanguine, metus ipse spiritum hausit, quem mox flamma poscebat. Multi tamen collegere sese ad fugam. sed profectò parua sæpe mora

magna rerum momenta intercidunt. Nam dum pars carioribus mercibus, pars coniugibus, ac liberis prospicit, pars opperitur inualidos, pars contendit euadere, pars cunctatur, pars festinat: in mutuam perniciem implicati, alij vix adornata fuga, alij tentata, inter fugiendum oppressi. Anteirum remedijs pernicitate mali. Quippe torrens igneus, antequam è monte deuolueretur ad campos, in plures veluti riuos ac ramos quadam fluminis similitudine deriuatus, septem, vt ferunt, aliò, atque aliò flammarum fecit diuortia; vt scilicet vndequaque simul plures opprimeret, neque vllus fugæ locus daretur. Vnus ignei fluuij riuus in pagum effusus, qui tergo montis impositus à Sancto Georgio nomen accepit, pagum, paganos, pecora, tuguria, tecta, contignationes, supellectilem, vno verbo, omnia exhausit. Duo in obscuri oppiduli ruina luce digna reperio, quæ à Ferdinando Capycio viro & genere, & legum peritia nobili comperta sunt: cuius ibidem prædium satis amplum conspiciebatur, & villa turrita. Vnum est, quòd cùm eò is inspecturus bonorum suorum reliquias, aduolasset; cinerem reperit in tantam altitudinem excreuisse, vt ad centum fere palmos assurgere crederetur, longè supra turrim elatus quę ad quinquaginta palmos excitata culmen cineri supponebat. Alterum præterea memoratu dignum oculatus testis narrabat, visos inter cinerem sanguinis riuos decurrere: humum vbicumque defoderetur, elicere sanguinem, qui largè manarat exanimantibus inter tectorum ruinas, & saxorum fragmina obtritis. quasi flamma ipsa desæuiret in vulnera, ne cruore tanta clades vacaret. Alter ignei fluuius riuus (riuum appello: mare igneum, vt narrant superstites, ab inspectantibus putabatur: quasi ipsum ignis elementum suis delapsum sedibus exundasset) Herculanum ad radices Vesuuij collocatum maiori clade defluxit. Erat hoc oppidū ob cæli temperiem antiquissimis quoque medicis exploratissimū, adeo celebre; vt in eo ad decem millia capitum recenserentur, Amplæ domus, turrita culmina, augusta templa, vno propè temporis momento partim flammis absumpta, partim cineribus consepulta. Iacent nunc omnia ne seruato quidem vestigio prioris fortunæ: soloque cinereo æquabiliter

Notat Procopius de bello Got. lib. 2.

super-

superfuso vix à gnaris locum digito commonstrantibus dici potest: Hic Herculanum fuit. Oppressi multi oppidanorum vnà cum domicilijs in sepulcra conuersis, hoc vno fortunati, quòd natalis soli ruinas non viderint; idemque supremus fuerit & ciuibus, & patriæ dies. Herculano euerso, latius peruagata calamitas adiunxit Pompeios, quod oppidum pariter, eò deriuatis alio surculo flammis, deletum est: vt, quādo Herculanum, & Pompeij, vetustissimi vicini Parthenopæi crateris, eandam semper subiere fortunam, sub Nerone eodem terræmotu diruti, sub Tito eodem incendio deuastati, pari eiusdem conditoris gloria nobiles: nunc etiam communione cladis in eundem pæne rogum impositi, pari fato, pari flamma decumberent, excitandi fortasse posterorum beneficio ex hoc cinere, atque ex hac ipsa pyra viuacius reuicturi. Multa in hac duarum, prope dixerim, vrbium euersione contigere dignissima, quæ posteritati transmittant historici, deflenda lacrymis Orbis terrarum. Ego, ijs cōsultò præteritis, in hoc destinato ad abdentes nuncio communem dolorem leniendum censeo fausta cōmemoratione diuinæ beneuolentiæ, quæ in pueri cuiusdam incolumitate inter tot clades eluxit. Rem ita subijcio, vt mihi spectatissimæ fidei Sacerdos narrauit ex eorum familia, qui piè se ægrotorum seruitio deuouerunt, ab oculatis restibus veritatem diligentissimè perscrutatus. Herculani mulier, Camilla nomine, cùm inter fugam aduentantes flammas vidisset, atque effugia interclusa; consilium ab ea cepit, quæ rebus extremis spem facit, desperatio. Saltu è rupe se proiecit ad littus: & nepotem quinquennem, Iosephum nomine, in ipsis planè mortis faucibus coacta relinquere, elatis ad cælū oculis, Sancte, inquit, Ioseph tibi commendo Iosephulum. Nec plura. Mox tota in fugam, incubuit, quàm celerrimè littus legens, timore pedibus alas addente, atque arenis vix hærente vestigio. Vt periculum euasit; subijt iam sui securam prima cura puerulus; quem, quoniam rebatur iam mortuum, flebat primo ætatis flore demessum, & vsura lucis defunctum, quam vix libauerat. Inter eiulatus, ac fletus, cum deuenisset ad pontem, sub quo inter ingentes fornices tenui Sebethus amne delabitur, nomine compellari

Seneca in lib. de terræmotu.

Dio in Tito Pōpei à pompa dictū quaHercules, deuicto Geyrone, vaccas egit. Solin. li. 8.

se sensit. eò conuersa, vnde notæ sonum vocis acceperat, Iosephum videt suum, eumque sospitem, ac subridentem. Hæsit primò prope saxea præ stupore: tum recepto spiritu, percontatur, Quis eò tam multis ereptum periculis duxisset? Respondit alacriter puerulus: Sanctus Ioseph manu prehensum per flammas medias huc ocyssimè me duxit incolumé: vbi iam diu te moror. Mulier puerum amplexata mærorem in gaudium, eiulatus in diuinas laudes, fletum acerbissimum in lætitiæ lacrymas commutauit, altero felicius fonte deductas. Hæc è diuina pietate solatia reliquijs excidij Herculani, è quibus vnius pueri miraculo quæsita salus inter multorum cædes clarior; dum Pompeijs vnius feminæ mors in communi salute miserabilior. Nam quamuis tectis prope omnibus dirutis, Herculanum, Pompeiosque peruaserit calamitas pæne par; fuit tamen incolarum conditio longè dispar. Herculani, vt dictum est, multi mortalium absumpti: Pompeijs præter mulierculam extinctus nemo. Neque id vacasse miraculo dicitur. quippe cùm primùm ignis micare cœpit è Monte, plerosque ex oppido Pompeijs tantus inuasit timor, vt illico fugam capessentes, nunquam postea, laxato timori sedando spatio, ad sua tuenda redire, in animum induxerint, tacito quodam horrore cohibiti. Pauci quidam ex aduerso in suis ædibus perstiterunt instinctu nescio quo inter communem trepidationem, ac fugam, quasi fide à flammis accepta, soluti metu, curisque. etenim vtriusq. partis consilium, eorum, tum qui fugerant, tum qui manserant, probauit euentus. Ignis transuersim actus, domos eorum, qui aberant, vacuas depopulatus: à paucis eorum, qui aderant, prorsus abstinuit, vnico capite, eoque iam pridem morti debito contentus, anicula. Hoc à clarissimo teste; oppidi eiusdem Domino compertum, Virginis patrocinio iure adscribitur: cuius, vt vocant, Annuntiatæ appellatione nobile apud Italos oppidum, ea conditione flammarum arbitrio permissum est; vt incolis parceretur, deditione facta, saluis, innoxijsque capitibus. Templum Deiparæ, quæ oppidanis incolumitatem peperit, ruinas inter, immune, inuiolatumque perstitit, ingentium arborum strue eò appulsa spirituum antelata, quæ fuit pro munimento, atque

agge-

aggere. Alia torrentis ignei scatebra Resinam, pagum Herculano proximum adorta, antiquissimum fanum D. Mariæ, vt vulgo appellant, ab Apuliano sacrum, Petri Apostoli olim præsentia, nunc memoria celebre, planè intactum præterijt, totius viciniæ vastatione. Alia Massam non Lubrensem, sed alteram Vesuuij tergo insidentem, clarissimorum virorum eò se Neapoli recipientium domicilio illustrẽ, pagosque finitimos omni ex parte subruit. Massæ quidem illud accidit memorabile. Concurrerant plerique ad templum; cùm igneus turbo minas è vicino Monte intentaret. ibi, obseratis foribus, continebant se pauidi ac tremebundi attoniti vultus, suspensæ aures: neque silentium, neque tumultus; sed mœsta quædam obmurmuratio. Obscurato interea cęlo cœcus quidam exaudiebatur fragor, quem captabant è limine, horrore perfusi nescio quo, tanquam dirum aliquid eueniret, quod cogitatione assequi non possent. Vt breuissimo interuallo detonuit; reseratis foribus, apparuit maior, quàm pro strepitu clades. Tecta, officinæ, turres, villæ, viæ, forum nusquam visa; perinde ac si euanuissent. Nihil obiectum oculis, præter cinerem, & campos, vbi pagus fuit. Refugerat ignis ab æde sacra, quòd viri quidam pij, ex ara maxima ad limen Deiparæ imagine asportata, eo propugnaculo templi aditum obuallassent. Duo præterea Neapolim versus ignei riui excursionem facere. Vnus pagum, cuius paulo ante meminimus, Porticus, appellatum magna ex parte vastauit. Erat is inter paganorum casas multis externorum procerum ædificijs clarus. Locatus etenim in aprico, largissimè; & ex integro Solis radios excipit, ægrorum phthisi laborantium suprema spes, Neapolitanorum nobilium hyemales deliciæ, hortis, fontibus, xistisque conspicuus. Squallet nunc illuuie obsitus, atque horrorem incutit ex voluptatis memoria grauiorem. Intumuere aggeribus cinerum dorsa camporum, quibus insanæ turriũ substructiones æquatæ. Visuntur etiam nunc ingentes murorum fornices semisepulti, victricium monumenta flammarum, ignis Vesuuiani trophæa. Excitabo aliquid ex huius pagi ruinis dignum, vt arbitror, memoria sæculorum. Degebat hic quidam obscuri generis, & clarissimæ probitatis,

Nicolaus nomine, viris etiam nobilibus apprime carus. Is, cum sua, tum ab alijs conquisita pecunia, inauratam statuã tutelari Angelo affabre faciendam curauerat, collocatamq; postea in eiusdem pagi æde sacra. Ædes non multò post in hac Vesuuiana procella ignei vi turbinis perijt, partim incẽsa, partim disiecta supellectili sacra: ne inter tot rapinas, ac cædes execrando Monti sacrilegij crimen deesset. Interea Nicolaus, relicta casa, ac prædiolo, fugam molitus, Neapolim se recepit. vbi interrogatus ab amicis, Numquid detrimenti eius prædium accepisset? Respondit fidenter, Omnino nullum: nam meus tutelaris Angelus adstat ad agelli limites mei, omnem ignis iniuriam propulsaturus. Ita illeq; diuino vtique afflatu. nam hoc siue votum, siue oraculumq; non fefellit euentus. Velificante non multò post cymbaq; prope Porticus, ij, qui vehebantur, videre pueri speciemq; veluti adnantis littori. Rentur fortuitò mersum in aquas, dum ceteri naufragium faciebant à flamma. addubitant, an adhuc halitus in eo vitæ supersit: imperant nautis, vt vela contrahant: parent illi, eòque remis contendunt. cùm propius accessissent, agnoscunt statuam Angeli tutelaris, cuius conflandæ Nicolaus curator fuerat, erecto vertice, extantem vndis, adstantem ripis, quę eiusdem Nicolai prędio prominebant, quasi limites custodire eodem planè modò, quo ille vel optauerat, vel præsenserat. Agnosceres Angelumq; ad terrestris Paradisi fores instructum gladio non, vt olim, flammeo, sed flammas arcente. Custodiam Angelicam agri eiusdem est testata felicitas, inter ceteros deuastatos innoxij. Luxit in hoc, seu potius lusit diuina clementia: Luxit in altero diuina seueritas. Quidam famosus latro à iudicibus conquisitus ad necem, in pagum, quem diximus, ventitabat. fortè tunc aderat, cùm flagrare Mons cœpit. Inter aliorum fugam admonitus à Sacerdote, vt in re tam plenaq; aleæ, plenaque periculi & capiti, & æternę saluti consuleret. irrisit communem metũ iampridem inter mortis fauces iocari solitus; atque in eo pago perstitit contumaciæ non semel reus. Gliscente Montis murmure, ille inter metumq;, audaciamque, sed huic propior, cùm in arborem, velut inq; speculam, ascendisset prospecturus, an quid mali immineret?

repen-

repente ignis appulsit, tanquam fulmine ictus, interijt. Dum caderet, ramo traiectus pependit è trabe, suspendij pœna præpostera, spectaculum ijs, qui superuenere, admiratione dignissimum: quod laqueum, & flāmas meritus, suspensus perijt, & combustus, diuina iustitia vindice, carnificis ministerium præuertente Vesuuio. Quod adijcio, commiserationem habet, & nobile in ignoto capite pietatis exemplum, nulla obliuione delendum. Aufugerat quidam ad primos veluti nutus è Monte nictantis flammę, deserto patre, quem inualidum ad iter morbus reddebat, & senectus ipsa morbo grauior. Postmodum, oblatrante conscientia, celerius remigrauit, quàm discesserat, parentis vicem sollicitus: quem enixè hortatur ad fugam, pios humeros carissimæ sarcinæ suppositurus Æneæ, inter Troianum incendium, Latino Poëtę celebratā pietatem homo virtute, quàm genere clarior instaurabat. Abnuit obstinate senex iam vitā fessus, mortem ętati maturam intra domesticos Lares opperiturus in patria. Neque hic adduci potuit, vt se filio gestandum præberet: neque ille vt fugam repeteret, relicto patre; cui, obfirmato ad omnem euentum animo, adesse voluit in extremo discrimine suprema officia persoluturus. Nō discreuit flamma, & fortuna, quos amor, & natura coniunxerat. Reperti post effossas ruinas velut inter mutuos complexus extincti, reddente filio spiritum parenti, à quo hauserat. Postremus flāmæ riuus per agros traductus, alijs exustis, alijs non sine diuino numine intactis, per labyrinthos, ac spiras Mæandrum igneum referens, tandem in viam regiam incidit. Erat hæc, vt fere semper, rhedis, equis, peditibus confertissima: quippe vnica Neapoli per oram maritimam Salernum vsque tenditur, indeque ad Lucanos, ac Brutios. Vt prospexere viatores ignem è Monte exilientem, in campos delatum, incredibili celeritate decurrere; improuiso monstro perterriti, qui eò tendebant, gradū referunt; qui contra, diuersi abeunt, dissipatique, consternati omnes in fugam: rati, vt quisque cursu princeps. ita fore postremum periculo. Sanè perperam in libello de terræmotu pronunciauit Seneca, *incendium fugientes non sequi*. Nam inter cetera incendij Vesuuiani portenta illud est, quod siue defle- *Seneca in lib. de terræmotu.*

deflecteret; ignis in fugientes insiliebat, multis etiam, dum in tergus respectant, fronte circumuentis. An quia vltor scelerum sontes quocunque insectabatur? An quia, si naturalē causā venari velimus, inter fugam pulso anteriori aëre, & posteriori euocato, simul halitus ille leuissimus trahebatur? Præclusa fuga, rhedæ, vt ferunt, integræ absorptæ: multi hominum enecti: pauci ambusti, vix euasere Spectaculo alijs fuere, tanquam flammas vicissent, qui effugerant, speciosa ijs perinde fuga, quam pugna. Narrabant hi, repentino ignis accessu congemiscentium clamorem vix tolli cœptum, & compressum, querelas occupante flamma; mox vias, quæ vltro, citroq. turbis fugientium feruebant, apparuisse desertas, paucis ijs, qui superuixere, addubitantibus, satisne vigilarent? an ea nocturna forent somnia, aut præstigiæ, captionesque oculorum? Quidam, cùm Salerno Neapolim iter faceret, ac forte ea hora in locum incidisset flammis obnoxium: prospecto periculo, non segnis ad fugam in vicinam syluam deflexit, quò alij etiam duo diuerterant. his ille cùm se tertium adiunxisset; nescio quo casu detentus à vepribus, paulisper hæsit. Mora in incolumitatem cessit. quippe, cùm breui se extricasset; animaduertit, comites paululum progressos turbine abripi, atque oculis repente subduci: quorum cùm ne reliquias quidem, aut supremum cinerem videret; existimauit nouo terræ hiatu voratos. Ipse ingenti periculo defunctus. cōsilio casui permisso, inter circumuolitantes flammas è deuij saltus angustijs tandem euasit. Hic, alijque semineces, & mortuis, quam spirantibus propiores, Neapolim cùm deuenissent; tantum ciuibus incussere terroris, vt iam iam Vrbi flammam imminere arbitrati non pauci, aliò auolauerint, omnia in maius augente metu. Desæuiebat interea vis flammarum, quæ siue fulminis in morem, siue igni, vt Meteoristæ vocant, fatuo similis, erratica, ex lex, hàc, illac transiliens, plerosque cæde; luctu ac metu ceteros funestabat. Neque minor è cinere pestis; quàm è flamma. Nempe inter circumducta in orbem flammarum volumina, turbines cinerei admiscebantur. In hos aliqui, quos cineris aspectus fefellerat, dum incurrunt, miserè conflagrarunt, sub doloso cinere flamma deli-

delitescente ad fallendum. Illud admirabilius, quòd cinere, quo extincti fuerant, residente in aggeres, tumulabantur, &, versis naturæ legibus, pręebat tumulũ cinis; dum cineri tumulus præberi solet. Iam in via regia ignis, & cinis publicè grassabantur: iam quidquid obuium fuerat, demoliri, si Neapolim attigissent; tectis ruinam, ciuibus funera, vrbi vastitatem minitabantur. Perfecerant impium consilium mali Dæmones, quorum, vt reor, impulsu pestis illa ferebatur; nisi Deipara, vt assolet, eorum impetus retudisset. Surgit ad viæ limites non procul Neapoli ædes dicata Virgini, cui à Succurrendo appellatio. Hic forte Sacerdos coram conferta multitudine faciebat: cùm ex improuiso fugientiũ clamores, morientium gemitus, flammarum sibila exaudita. Perculit omnes præsentia periculi, & sæpe letho grauior lethi metus. Obseruabatur animis, oculisque vicina mors. atque in ea, veluti cauea, deprehensi aut misere expectanda nex erat, aut flammæ temere occurrendum. Timendum etiam, ne inter loci angustias, & ingruentem turbam, si eniterentur, obtriti (vt superioribus annis in fortuito incendio contigit) vltrò interitum anteuerterent. Ergo dum inter fugiendi, sistendique consilium, hæsitant, clarescente iam sonitu, & flamma propius crebrescente; clamitare omnes, pectus tundere, atque humana spe deiecti, opẽ Virginis implorare, vnicum in re deplorata suffugium: cùm torrens ille igneus, turboque cinereus, de quo diximus, visi ad fores vsque decurrere, mox ędiculam deuoraturi, qui palatia, turresque sorbuerant. Sed patrocinio Deiparæ, resedit ad fores turbo cinereus: torrensq. igneus vel extinctus, vel, vt alij ferunt, ad mare delapsus. Nimirum non poterat ignis ille tartareus è Vesuuij faucibus, tanquam è Gehennę portis emissus, in templum Illi sacrum perrumpere, quæ dicitur Porta Cæli. Cernitur ad hunc vsque diem ante fores, vnde decliuis ad templum est aditus, supra tres vlnas elatus cinis, vlterius progressurus; nisi Deipara inhibuisset cuius etiam manus amnes igneos, Neapolim, vt ferunt, collineantes, à Neapolitanis muris reiecit, Vrbe indemni, & iam defuncta tanto metu. Multi ex ijs, quos diximus riui ad mare vicinum procubuere. Nempe hoc vnum ad fluuij simili-

mili-

militudinem deerat, vt siue vndantes, flãmæ, siue flammantes vndæ, inundatione per campos facta, tandem ad mare defluerent. in quo tamen incendium pertinacius exarsit: vt, quo terræ inundauerant, eodem mare conflagraret. Ardebant, nouo miraculo, inter vndarum vortices flammæ: & ignei fulgoris assultu lata maria collucebant. Triumphabat inter aquas ignis, à quibus toties cladem acceperat. Commiscebatur marinus fremitus stridori crepitantiũ flammarum: & fretum æstu nouo, ac non solito exæstuabat. Crederes æmulatione vicini Montis nouos è mari erupisse Vesuuios. Non prætæribo hic lacrymabile quorundam infortunium, qui cùm igneum vndique occursantem prospicerent, fugam ad littora meditati, proiecere se tandem ad mare siue mitius occubituri inter aquas, siue nandi peritia salutem sibi ab vndis polliciti, quã à flammis impetrare non possent. sed irritæ spes, conatusque. etenim ibidem ab igne deprehensi in ipsummet lethi genus quod fugiebant, incurrunt, extincti maritimo incendio, inter aquas non naufragi, sed combusti. Profecto incredibile videri non debet, faces in Dodonæo fonte succendi: in stagno Samosatę vrbis linum: in Lycia Hæphæstijs montibus riuos ardere: ignẽ in Nymphæo aquis pluuijs inardescere: cùm certis auctoribus nouerim, duodecim, & eò amplius dies inter Tyrrhenas aquas ignem Vesuuianum arsisse. Erat quippe materiæ bituminatæ, & oleagineæ, illi similis, quæ, vt animaduertit Plinius, in Chimæra Lycia monte aquis accenditur: terra, fœnoque extinguitur. Simile quid narrat Strabo, *prope Modonem, igneo halitu erumpente, mare ad quinque stadia ferbuisse.* Idem planè de flammis Ætnæis Augustinus refert, qui *legimus*, inquit, *apud Aethnicorum historias Aetnæis ignibus ab ipso montis vertice vsq. ad lacum proximum decurrentibus ita ferbuisse mare, vt rupes exureret, cùm & pisces natium soluerentur*. Hæc Augustinus ex Iulio Ethnico. qui addit, magnam tum piscium multitudinem exanimatam enatasse. Hoc olim contigisse in Vesuuiano incendio tradũt Zonaras, & Dio: & nunc omnium testantur oculi. Si quidem aquis inter flammas ebullientibus; infinita prope vis piscium extincta, ne in maris quidem fundo à Vesuuij fauci-

Plin. lib. 2. c. 103. 104 106.

Plin. ibid. c: 106.

Strabo l. 1

August. lib 3. de Ciu. c. 32.

Iulius Ethnicus apud Lud. Viues ibid

Zona. & Dio in Tit

bus

bus tuta. Extitere postea ingentes piscium turmæ ex imo ad mare summum eiecta, flammis iam,& aquis elixæ, atque in dapes paratæ, prædæ,& gulæ irritamentum. Sed abstinuere incolæ, quòd halitu infectos suspicarentur, sapientiores profectò, quàm olim Liparenses; qui, vt narrat Orosius, pisces Aetnæ incendio exanimatos cùm auidè deuorassent, mox morbo arrepti, absumptique sunt, pestilentia in eam Insulam importata. Illud etiam inter hæc contigit prodigio simile. Mare per id tempus visum destituere littora; vt iure vsurpari possit illud Prophetæ. *Mare vidit, & fugit*, nauibus, quæ Neapolitanum portum tenebant, pæne hærentibus in sicco, nisi mare mox reflueret, perituris. sed æstu reciprocante,& aquis relabentibus, emersere. Idem contigit in Surrentino littore, per passus ferè mille arescente mari. Non defuere, qui dicerent euocatas è littoribus auxiliares vndas; qua bellum ab igne timebatur; cùm flamma veluti coniuratæ volitarent ad maria. Sed reijcienda isthæc inter commenta, lususque poëtarum. etenim, si res ad philosophicam trutinam expendatur, in tanta effusione ignium, cinerum, lapidum, metallorum, ac materiæ prope immensæ, Natura, quæ tantopere abhorret à vacuo, ne in penitissimis Vesuuij recessibus quidpiam intercipetur inane: aquas eò per latibula attraxit, attractasque detinuit; donec, laxato aut intruso aëre, quæ per eosdem meatus ad sedes pristinas dimitterentur. Attestatur hoc arenæ tanta vis effusa, quantam ne mille quidem arenariæ profudissent. Reperta quoque inter cetera purgamenta montis marina conchylia; vt parum Vesuuio fuerit se ignibus ingurgitasse, nisi etiam in gulam maria conderet. Pluribus præterea in locis, tum prope Porticus, tum inter Pompeios, & Herculanum mare prorsus euanuit. Ibidem superingesta enormi trabium & cementorum materia, quam torrens ille deuexerat, extuberante tellure, portus emersit non contemnendus peninsulæ in modum, mari hinc inde circumfuso, longo tractu porrectus. opus momento confectum, cui per plures annos vix opes regiæ suffecissent, futurum posteris perenne Vesuuij monumentum. ad cuius nutum enatæ peninsulæ, extructi portus, exhausta maria, mutati etiam sinus, stationesq. litto-

Orosius li. 5. cap. 10.

Psal. 114.

littorum, mari sedibus alijs decrescente, succrescente alijs. Porro extant longè maiora terris Vesuuianæ flammæ vestigia. Apparet alia quædam, & lacrymabilis rerum facies. Oppida, quibus frequentissimis maritimum Montis latus refertum erat, vbi fuerint non agnoscitur. Tecta partim solo tenus deiecta, partim surgunt deusta, quassata, semiruta. Pauca, quæ integra superfuere, squallent incolis viduata. Agri, qua ignis excurrit, arboribus spoliati. Syluæ resectæ apertam præstant planitiem. Campi, in quos multi rami, truncique inciderunt, iam pæne syluescunt. Æquatæ valles, quæ vicinis oppidorum ruinis creuere: cinerum tumuli pluribus in locis prope in Montes assurgunt. siquidem turbines cinerei, quos vnà cum torrente igneo Mons afflauit, antequam ad mare procumberent, subsedere terris. iamque alij alijs aggesti plurium referunt collium imaginem sterilem, squalidam, horridam, nunquam vnius montis dispendium instauraturi. Sed spectaculum inter cetera funestissimum exhibent loca, quæ Pompeios, & Herculanum interiacent. Nuda cernuntur nullo discrimine prope immensa camporum spatia, paulò ante discriminata villis, ac turribus, & lectissimis vitibus conuestita. Non arbor ibi superstes, non seges, non frutex, non herbula. Solùm, quod læta modo viriditate herbescebat, plane exherbatum, saxis perustis, alijsque Montis eiectamentis conspergitur. Non vnum Campaniæ iugum, sed Pelion, Ossan, Olympum, & pæne quidquid vbique est montium, disrupta credas in lapides. Hæc feralia ignei tramitis, flammæq. vestigia, in vastissimos protensa tractus, incredibile est quantum spectatoribus terroris incutiant. Nemo eo accedit (accessere autem fere omnes è vicinis vrbibus, atque oppidis æquè summi, & imi) quin fateatur a spectu vinci, quidquid magnum mente præceperat. Stuporem auget vastitas tanta in loca tam dissita fere momento importata. Viæ præterea per plures dies oc-occlusæ obstructæque cinere, qui varijs in locis ad sex, ad decem, ad quindecim etiam palmos attollebatur, domorum culminibus, &, pæne dixerim pinnis turrium exequatis. Tentatum est per cinerem iter, quà iacebat humilior: sed luere pœnas audaciæ, qui ausi sunt. Hærebat pes in viscoso

cinere

cinere, ac si in tenacem argillam incidisset. Non homo, non equus, non bos inde se expedire poterant; quamuis maximè adniterentur, &, nisi celerrimè subuentum esset, miserè deperibant. Quidam, dum aliorum metum irridet, & contemptim, ac ioco cinerem calcat, intra paucas horas extinctus est. Perurebat acrius cinis, quàm ignis; neque, vt solet, flamma in cinerem, sed cinis abibat in flammam. Narrauit mihi vir fide dignus, qui tertio, aut quarto incendij die ad ea loca propius accesserat auiditate spectandi, vidisse se in via duo iumentorum corpora, sex hominum, cinere demersa, & examinata. vnius ex his dexterã inter exultantes flammas adhuc inardescentem nihilo secius, quàm si piceam faculam ignis corripuisset. Retraxit ille gradum eo spectaculo territus, ne Plinij audaciam æmulatus, interitum etiam sortiretur. Iacuere palam in foro quædam deiata in vrbem combustorum cadauera, lugubre spectaculum, quod non parum elicuit lacrymarum: ora nigrantia à bustis dissita, ossa carnibus dilapsis extantia; manus, pedes, crura disiecta, Vesuuianæ cladis exuuiæ. Huc recidere septem, quos recensuimus, torrentis ignei riui, seu potius, quæ septem, nec fabulosa extulit capita noua Hydra, fœcunda in perniciem. Ceterum veritatem eorum, quæ de torrente igneo diximus, comprobat id, quod scripsit Orosius, qui, *abruptum*, inquit, *Vesuuij Montis verticem magna profudisse incendia ferunt: torrentibusque flammarum vicina regionis cum vrbibus, hominibusque deleuisse.* Ex Ætna quoque monte, qui Cataniæ celeberrima in Sicilia vrbi adiacet, fluuium igneum decurrere solitum testantur incolæ, pernicie, quacunque fluit, agris inuecta, omnia deuastaturum, nisi malo ciues occurrant, Agathæ virginis velum hasta suspensum igni ostentantes. ad cuius aspectum, quasi ad erectum pudicitiæ trophæum, reuoluto cursu, flammas trepidantes effugere, constantissimè fama fert.

Orosius li. 7. cap. 9.

Quintus, & postremus terror, aquarum inundatio. Malè consultum reor ijs, qui magna, & noua conscribunt; cum nouarum magnitudo rerum, animis ad dissentiendum pronis fidem demat historiæ. Profectò posteri, qui hæc legent à peritioribus dirigenda in annales facilè in suspicionem venient,

nient, non tam narrationem hanc esse omnia ad veritatis normam metientis historici; quam fabulam multa ad voluptatis licentiam ementientis poëtæ. Quis enim credat eodem planè tempore ex eodem Monte ignium, & aquarum scaturigines prodijsse partamque flammam vnda obstetrice? Quis sibi persuadeat (quod inter ea, quę fieri nequeunt, recenseri solet) aduersantia elementa, ignem, & aquam, coijsse inter se se, ac pæne fœdus inijsse? Quis non inter fabulas numeret eumdem Vesuuium, quà mare prospicit, torrentem igneum, quà continenti adnectitur, torrentem aqueum demisisse; &, quasi diuisis copijs, ex vtroque latere flammis, & vndis, fulmine, & flumine, conflagratione, & inundatione, oras finitimas inuasisse? Hæc tamen verè ita euenisse, nostro detrimento didicimus, non multò grauiore à flammis, quam ab aquis accepta clade. Scilicet in hac veluti rebellantis Vesuuij defectione omnia cum eo in nostram coniurauere perniciem elemēta: Terra concussionibus; Aër pluuijs cinereis, ac lapideis; Ignis conflagratione; Aqua eluuione: vt hinc præsensionem quandam haberemus extremæ diei, & suprema diuinæ iræ argumenta: dum iam *pugnat Orbis terrarum contra insensatos*. Itaque, dum Vesuuius per maritimam oram cinere, flammisque bacchatur,
Sap. 5. pæne maria debellaturus; ex alio latere, quo Palmæ, Nolæque campos despectat, ingentem aquarum vim magno impetu cœpit effundere. Sæuijt hæc, quà rabies ignis defecerat, quidquid flammarum voracitati subductum fuerat, demolitura. Namque in agros effusa, omnia longè, latèque demersit; vt æquora camporum transijsse viderentur in maria. Primò, vijs occlusis, aquæ ad quindecim palmorum altitudinem assurrexere æmulatione quadam ingentium fluuiorum, quę, quamuis non multo post detumuerint; non tamen transiri vado poterant admirantibus, vnde tam subitò nouus hic fluuius erupisset? Coniurauerat non cum flammis modò, sed cum aquis etiam cinis, qui plurimus torrentis alueo ferebatur. Horrent adhuc circumfuso cinere arborum fibræ non sine suspicione perustarum radicum, spe quoq. proximę colligendę vindemię pęne perdita. Hæc dubia pernicies, & futura prospiciens: illa certior, & cum præ-
senti

senti iactura. Aquæ cum eodem, quò flammæ, impetu quasi certatim è Monte decurrerent, atq. obstantes arbores, glebas, trabes, cæmenta, saxa, alueo iam tumidiore conuoluerent; non in mapalia solùm, & tuguriola, sed in domos etiã, ac tecta irrupere. &, iam tabulatis effractis, in cellas vinarias intrusæ, dolia vino pretioso abunde plena, ruptis compagibus, exonerauere. Natabant pauimenta vino: & inter aquas iam rubescentes, amnis purpureus excurrebat, labore, lucroque præteritæ vindemiæ vnà cum vini riuis effuso. Neque ea solùm lues ab aquis fuit, nam per agros villæ, casæque deturbatæ: per pagos non paucæ domus deiectæ, aliæ obsessæ: itinera obstructa: commercia sublata: quasi perruptis obicibus, Eridanus, aut Danubius exundasset. Memorandum illud, & in re tenui non tenue diuinæ prouidentiæ argumentum, quod in agro Nolano contigisse narratur. Rapuit cunas, & iacentem infantulum vis aquarum. quem repente è suorum auexit oculis. Credidere illi mortuum, doluere, fleuere: vix trahentem auras, absorptum aquis, atque in terris naufragum querebantur. itur fortè postea ad syluam. reperta ibi cista cum puero incolumi planè, ac sospite; quasi aquæ illi admurmurantes, blandæ somni conciliatriculæ; & frondium aquis adstrepentium fragor fuisset pro nænia. Admirationem peperit, quod rapidissimè vecta inter aquarum vortices cuna euasisset in cymbulam; & fasciolis vsa pro velis, diuinæ clementiæ afflatu, nauarco Angelo, ripam secundo cursu tenuisset. Præsagiere non pauci, puerum ad supremos honores conscensurum, tanquam nouum Moysen in fiscella scirpea ad ripam fluminis asseruatum, aut nouum inter syluas Romulum maiore miraculo, vnda nutrice, non lupa. Suspicienda scilicet in eo diuina potissimum prouidentia, quæ magnam se exhibet vel in paruis. Suspicienda pietas in salute pueri, omni humana ope destituti; cum per idem tempus, & virorum plerique, & multa pecudum millia hac eluuione demersa perierint, in antiquũ prope chaos recidentibus elementis; & aqua terris vndante, cùm mare flammis ignesceret. Hic quintus terror, & postremum spectaculum Vesuuianæ tragœdiæ, quæ vna multis in locis plures tragœdias excitauit. Acclamationes, &

Exod. 2.
Liu. lib. 2.

plausus cessere in querimonias,ac lacrymas, magna rerum ac luctuosa catastrophe scenæ seruijt defuncta excidijs vrbium,& funeribus populorum.Inter tot tamen calamitates, & clades vrbs Neapolis vicino malo perstricta leuissimè, immò omni plane pernicie immunis fuit,nullum publicum detrimentum passa prçter ingentem timorem.Id secundum Virginem,cuius in primis patrocinium Parthenopes nomen ipsum ominatur, Martyri Ianuario suo præcipuo tutelari,ac patrono acceptum refert. Senserat olim in Vesuuianis incendijs Ianuarij præsidium, non quidem, dum ille viueret, vt nullius antiquioris testimonio nixus, memoriç prodidit Maiolus, sed centum sexaginta septem annis ab eius obitu natalitio: nempe in conflagratione, quæ contigit anno post Christum natum quadringentesimo septuagesimo,non primo,vt plerique,sed secundo;cuius extinctæ laudem omnes Ianuario tribuunt. Fuerat ea facilè omnium maxima: in qua,vt supra cum Marcellino diximus,*tota Europæ facies minuto puluere contecta est*. Ideoque, vt habetur in peruetusta de S.Ianuario homilia, *toti Europæ conflagratio iminere videbatur*. Confugerat per id tempus Neapolitana Ciuitas ad Ianuarium; cuius iam tum,& patrocinio gloriabatur,& sanguine,experta in præsentissimo periculo opem prçsentiorem.Restinctas enim Ianuarij beneficio flammas, & totus pene terrarum Orbis agnouerat, & Grçcia (vt ex Marcellino,& Procopio refert Baronius) annua memoria testabatur. Itaque cum hçc à maioribus tradita, Neapolitanorum ciuium animos imbuissent, vbi flammula è Montis vertice visa splendescere, noui duxit incendij prima veluti lineamenta: nihil ij habuere antiquius, quàm vt ad implorandam Ianuarij opem curas omnes,animosque conuerterent, auctore in primis Cardinali Archiepiscopo, qui periculo ereptus,vix Neapolim attigit, cùm Ianuarij sanguinem eductum ex arcula,eiusdem capiti apposuit: vt vsitato miraculo ad eius aspectum liquesceret, quasi ad fontem resiliens, vnde scaturijt. Sed cœperat iam nouo prodigio antequam cum capite congrederetur, sponte mollescere, commiseratione, credo cladis, quam Vesuuius, inferre iam cœperat. Indicta prætcrea ab Archiepiscopo supplicatio,

Maiolus colloq. 16

Marcellin in Chron.

Baron. in notis mart

Marcellin in Chron.
Procop.li. 2. de bello Gothico.
Bar.loc.c.

tio, qua caput,& sanguis Martyris publicè deferretur. Adfuit ciuium multitudo supra captum centum fere millia capitum fuisse tradunt. Sequebatur Prorex nobilium corona stipatus. Quo sensu animorum id factum sit,dum inde flammæ lucere hic tenebris cuncta nigrescerent,nubes cælo cinereæ impenderent,terra motibus quateretur, facilius alij coniectura assequētur,quàm ego narratione. Adstrepebant terræ fragoribus clamores hominum, veniam à Deo, opem à Ianuario flagitantium.Manabant è Vesuuij supercilio flammæ; ex omnium oculis lacrymæ. Nemo eo die, vt opinor, ita obfirmatus in scelere, pectorisq. adeo ferreī fuit,qui vnà cùm Ianuarij sanguine non liquesceret. Enimvero non tot hominum millia concionatores disertissimi è peccatorum cœno deducta ad Dei amicitiam traduxere vno sæculo; quod vno die Vesuuius. scilicet Mons elinguis linguis igneis loquebatur: neq.vnquam sine ingenti fructu fuere linguæ igneæ. Igitur cum eo, quo dictum est, sensu pietatis supplicatio per vrbem vaderet:primò ad Templum D. Mariæ à Carmelo, quod peruetusta religione colitur, tum extra portam,quæ Vesuuium prospicit,itum est.Quod cùm postridie præsēte Cardinali Archiepiscopo,qui primò die morbo detentus abfuerat,repeteretur: ferunt qui aderant,vt Montis aspectui sacer Ianuarij sanguis oblatus est; nubes cinereas,quę à Vesuuiano incendio conflatę,atq.halitibus igneis intermissæ, tunc ad vrbem, quasi meditatæ perniciem,ferebantur; non ausas progredi,visasq. resurgerę. Erubuere,credo,flammæ victorem suum, eiusq.aspectū sustinere ignis non potuit,à quo se victum, prostratumque meminerat. Coniectus olim Martyr dum viueret,in fornacem illesus euaserat;vt iam tum flammis imperare assuesceret: & paruo Nolæ inclusus camino præluderet ille victorijs, quas erat tot postea sæculis de Vesuuio portaturus,inter Nolanas flammas integer; vt nos etiam eius beneficio inter Vesuuianas innoxij esse possemus.Quod si,vt Cyprianus ait, *Gehennæ ignes Martyrum glorioso cruore sopiuntur*; certè mirum non est, Vesuuianum ignem,Tartarei indicem Ianuarij sanguine consopiri. Hunc eius diei supplicatio exitum nacta est; cuius omen iam omnes animis, ac spe

Cypr. ep. ad mart.

perceperant. Fulserat eo die dubia lux, vt Sol non tam lucere cælo, quam lugere videretur. tum fædissimæ nubes planè Solem condiderant, omnibus cæca caligine circumfusis. Vix Ianuarij sanguis gestandus per vrbem, ex ara maxima efferri cœptus, cùm Sol repente intermicuit, ac fenestram, quæ supra ianuam patet, clarissimè collustrauit, omnibus, quasi eo radio spes certa salutis effulserit, auspicatissimam lucem, & miraculo similem inclamantibus. Illud prę terea silentio prætetire non possum, quod per omnium ora vulgatum, multis etiam persuasum, testantur non pauci, visum ibidem inter eam lucem Ianuarium infula, baculo, & pontificia veste fulgentem, quasi eo aspectu oppignerata fide vrbem sub eius tutela, ac patrocinio futuram. Ex illo omnia nobis tuta, omnia fausta euenere. Illud omnino liquet, Ianuarium si minus aspectu, qui sub oculos cadat, certè ope affuisse. Inter tot terræmotus nulla ruina. Torrens igneus prope Neapolim vel compressus, vel retortus. Cinis qui leuiter hic initio pluerat, opportuna, atq. insperata pluuia mox absterfus. Nubes cinereas sępe vidimus recta Neapolim à ventis impelli, mox repelli. quandoue etiã animaduertimus, supra proximos colles vrbi veluti coronam circumduxisse, quasi tacitè succlamantes accessu se prohiberi. quotidianum Deiparæ, ac Ianuarij miraculum inclamant omnes, diffitetur nemo. Euolatus pæne mensis erat à die nascentis incendij, cum cinis in immensa congestus volumina vndique Neapolitanum cælum obtexit. Instaurantur metus consternatio, clamores. Rursus omnia luctus, lamentationes, vota. Diluuium cinereum metuebatur, non pluuia; cum ex insperato detectus aër: restitutum cælum, depulsæ nubes, vix tenui cadentis cineris relicto vestigio, quasi nobiscum ea leui aspergine iocarentur. Ridemus iam quotidianas mina adhuc furentis Vesuuij. Nubes prodigiosæ, quas è Montis culmine semper egestas videmus alio iter arripere, quocunque ierint portentum, ac metum asportaturas; iam spectaculum multis exhibent non iniucundum Monstra, quæ hinc in alias Mundi plagas luctus, ac funera conuehunt. nobis pæne ad voluptatem trahuntur. Quanquam, vt paulo ante dicere cæperam, nihil hic interea præter-

-termissum, quod vel ad mulcendam diuini Numinis irã, vel ad conciliandum Deiparæ, ac Ianuarij patrocinium conducere potuisset. Ter Ianuarij sanguis ad Montis aspectum allatus, vt qui flamma terrorem incusserat, sanguine terreretur. Supplicationes per mensem quotidie repetitæ tam multę diebus singulis, vt sępe vna pluribus occurreret, inter viarum angustias implicatæ ad pietatem. Iam forũ plateę, compita non alijs vocibus, quam gemitibus, suspirijs, precibus, resonabant: adeò vt vrbs tota vnius templi faciem redderet. Chori virginum passis crinibus ad commiserationem; turbæ virorum siue se loris acriter diuerberantium, manãte iam è laceris humeris sanguine Vesuuij incendia restincturo, siue capite coronam spineam, humero crucem, collo funem gestantium, argumenta concepti doloris: agmina religiosorum animo ad pietatem, vultu ad modestiam composito, Deiparę, ac Sanctorum suffragia implorantium, quotidiana per hos dies vrbis fuere spectacula. Ambigeres, an sacra hebdomada præuolasset? vt non immeritò cordatus vir dixerit, incendia Vesuuiana reponenda esse in optatis. quippe dum exhibet Gehennam Vesuuius, cælestem Neapolis exhibet Paradisum. Nihil hic exaggeratè dico. Profectò magnus est officij magister metus, Illud præterea relatu dignum. Triginta pellices, quæ venali forma pudicitiam quæstui, animũ Diti deuouerant: consilio ad meliora conuerso, per vrbem turmatim prodiere, accisis capillis, atque ad Christi è cruce pendentis pedes appensis, tanquam scissi cordis indicibus; constantiæ vadibus, pœnitentiæ trophæis. Neque minor in viris ad detestanda scelera pietas. Quidam antea facinorosus publicè per plateas ante Christi effigiem, elata voce, patrata vulgauit crimina tanto animi sensu, vt ab omnium oculis prope fletum extorserit. iam concionatorè reo. Infinitus planè sim, si persequar singula: neque desunt, qui hæc exactius, & minutius conscripsere. Vt multa paucis, nemo in communi calamitate sibi deesse visus est, nemo suis. Inter omnes tamen eminere visi, & excellere Eminentissimus Cardinalis, & Excellentissimus Prorex; quorum vterque optimi Principis egregiè munus impleuit. Cardinalis Archiepiscopus tum in Ecclesia matre, tum in ceteris sacram

Eucharistiam exponi iussit, inter clades, & præsidium, & solatium. Ipse precibus, concionibus, supplicationibus assiduè interfuit. Parochus prætereа paganos, qui propius periculo aberant, vt pro suo quisque munere suis non deessent hortatus; summo in id studio inuigilauit. Non paucos etiam è religiosis familijs ad oppida, quæ vel ruerant, vel arserant, siue ad tumulandos mortuos, siue ad subleuandos superstites destinauit. Inter quos (absit iustæ commemorationi iactantia) Patrum nostræ Societatis charitas, atque ardor eluxit. qui, cum adhuc ferueret incendium, Herculanum vsque delati, inter æstuantes flammas, & saxa volantia, cadauera ex alto cinere defossa, atque in humeros imposita, noui Tobiæ, ne Vesuuiano cineri humanus commisceretur, tumulo honestiori mandarunt. Vesuuij funalibus parentalia celebrata. Hæc profecta ex Archiepiscopi Cardinalis industria. Par apud ciues Proregi commendatio, qui aspectu, imperio, opibus, ope non defuit. nam, & supplicationibus per plures dies quotidie affuit pedes, detecto inter imbres capite, vir alioqui dubiæ valetudinis, & eæ, quæ secuta est, nocte edicto cauit, ne quis ad pellices auderet accedere. qui accederet, quæ accedentem exciperet, capite plectendi. Exemplum sanè, quod omnis admiretur posteritas: qui clauum imperij tenent, etiam imitentur. Eiusmodi edictum eadem noctis hora per duodecim vrbis regiones, præmisso tubarum sonitu, promulgatum, maximo ciues terrore compleuit. Quasi ijs tubis inter nocturnas tenebras, ac cinerum pluuiam resonantibus, supremæ buccinæ sonitus, supremus Mundi cinis, suprema nox adumbraretur. Vias prætereа, quæ altissimo sepultæ cinere, itinera planè intercluserant missis eo pluribus hominum millibus, aperiendas Prorex, curauit: ijsq. oppidis, quę nondum funditus flamma vastauerat opportunè subuenit. Nocturnas etiam per vrbem excubias, suis distributas locis, aptè disposuit, ne nouæ turbæ excitarentur. Quippe occupati maiori formidine animi non reguntur legibus, aut imperio: & cum semel apud vulgus turbatum, trepidatio in tumultum euadit. Sed inter hęc omnia principem commendationis obtinet locum, cùm Archiepiscopi, ac Proregis, tum priuatorum ciuium in exteros ho-

homines pietas, qui flammas inter elapsi, destitutis laribus, Neapolim pæne omnes confugerant, initio exclusi, postmodum admissi. Hi vastatione oppidorum, & Vesuuiana illa veluti proscriptione, bonis omnibus spoliati, egeni, prostrati quidam etiam semiusti, ac veluti precarium trahentes spiritum, non homines, sed laruæ; atque vmbræ hominum vagabantur. Alius ereptum parentem, alius coniugem, alius liberos lamentabantur: omnes patriã, qua nihil est plerisq. mortalium carius. ex his non pauci paulò ante locupletes, domibus, prædijsq. deperditis, decem, viginti, quadraginta etiam millium aureorum vno die effuso pretio, aut fame emori, aut, quod ijs morte grauius videbatur, stipem emendicare cogebantur. Mulierum præterea pudicitia in magnum discrimen adducebatur; quarum multę parentum, & coniugum interitu orbæ, ac viduæ, per vrbem errabant, stipatæ gregibus puellarum, in quibus maius periculum creabatur à forma, quàm impendisset à flamma. Ergo, cum non deesset pietati mataries, ciuium pietas materiæ non defuit. Referata marsupia, detectæ arcę, aurum veluti è carcere eductum: quæ præcipua Solis progenies longo tempore lucem non viderat. Neque solum ijs, qui petebant, pecunia, & omnis generis commeatus solito largius erogata: sed multi etiam conuenarum à primarijs viris, deni, quindeni, viceni à singulis excepti perbenigne hospitio, quos Mons arcebat inhospitalis. Multæ præterea domus conductæ, eoque loci mulieres adductæ, eæ potissimùm, quarum pudor periclitabatur; excitaturæ hic maius incendium, quàm quod in Vesuuio fugientes reliquerant. In has impensas non solum è publico vrbis ærario, sed ingens etiam pecuniæ vis effusa ex ijs, quos iure Montes vocant, quia ad pietatis munia destinantur, quæ locum obtinent Cælo proximum. Largior in hoc fuit is, quem Montem Misericordiæ appellant, contrahendi etiam æs alienum vsque ad decem millia aureorum potestate petita: vt Montem Monti, & Veseui sęuitiæ non nisi Misericordiæ Montem opponeremus. Septem fere hominum millia, quæ flammas euaserant fame lentius conficienda; Montis Misericordiæ impensis, atque opera enutrita partim in oppidis, partim Neapoli extra pomærium, ad

ædem Martyri Ianuario sacram: vt vel hinc appareat, eos à Vesuuiano æstu subductos, sub Ianuarij tutela, atque vmbra conquiescere. Certatum in his pietate inter eos, qui præerant imperio. Atque in hæc opera tum Archiepiscopus, tum Prorex, non auctoritate solum, atque industria, sed magnis etiam largitionibus conspirauere. Præluxere Duces exemplo, quo in ceteris pæne sancita lex est. Equidem crediderim his maximè placatum diuinum Numen, à nostris cladibus temperasse. Dixerit sanè impiè Seneca, *Non ira Numinis terram concuti suas ista habere causas: neque imperio sæuire.* Nobis quibus hæc sunt Christiano radio metienda, longè aliter sentiendum. Deus est, vt Regius Vates ait, qui *tangit montes, & fumigant.* Deus est, Moyse teste, qui *montium fundamenta comburit.* Non potuit is incendij huius auctorem quasi digito clarius indicare Vesuuium tantùm non nominat. *A Dei facie*, vt præsensit Daniel, *fluuius igneus, rapidusq. egrediebatur. Deus est*, vt Tertullianus ait, *verus Prometheus, qui signa maiestatis suæ iudicantis edidit per imbres, per ignes.* Flamma ipsis ab aquis fota, vt in euentu cosimili Petrus Damiani dixit, *perspicuè fuit diuini furoris iudicium: cum quidquid mergebatur, extingui non posset, & aqua quodammodo humida non esset, vt ardentia posset extinguere.* Ambigas, an extra communem naturæ aleam constitutus ignis ille sit, cuius impetum non circumseptę parietibus domus, non vlli obices remorabantur; solutis illico cunctis in cinerem, veluti in sarmenta, aut stipulas incidisset. Cinis ipse, qui per mensem fere integrum momētis singulis in immensas nubes difflatus, ac postmodum deoneratis nubibus, onerata tellure, tecto mari, iam mille Vesuuios exhausisset: olet profectò aliquid natura maius. Gehennæ adumbratam quandam imaginem Deus nobis in Vesuuio refert: vt vel hoc metu à culpis inhibiti intelligamus, quàm acriter ignis ille torqueat, cuius vel ipse cinis exurit. Pausilyppi, Mergellinæ, & Lucullanæ plagæ delitias, hinc Puteoli cingunt, inde Vesuuius, gemini Naturæ exestuantis camini, adiecta voluptati supplicia. Quippe *de Aetna, Vulcano, ac Vesauo*, vt Abulensis ait, *à quibusdam indubitato astruitur, quod Inferni quædam ora sint.* Neque hoc

Seneca in lib. de terræmotu.

Psal. 103. Deut. 32.

Daniel. 7. Tertul. Apol. cōtra Gentes.

Petr. Dam serm. de S. Ruffino

Abulē. parad. lib. 5. cap. 99. & sequen.

hoc tantùm tulit superstitiosa vulgi, & plerumq. fallax credulitas, sed sapientium quoque sententia momentis librata rationum. Profert idem Abulensis Mayronum, clarissimum Scoti asseclam docentem, post extremum Mundi diem hæc Montium æstuantiũ spiracula esse occludenda, & tunc demum Inferorum fores obsignandas, quæ nunc mortalium terriculo patent. Non dissentit ab hoc sapientissimus vir Surius, qui, *quidquid*, inquit, *dicant Philosophi, quædã sunt Tartari ostia, aut loca puniendis animabus destinata. Vt in Islandia mons est Hecla dictus qui ignem euomit. Visuntur illic mortuorum spiritus, qui in nota specie efferuntur familiaribus colloquijs hominum.* Addit infra. *voluisse Deum in terris extare huiusmodi loca, vt certius nossent mortales, quæ maneant impios post hanc vitam: & sic discant timere Deum; vt possint æternos ignes euadere.* Testatus est idem (vt è Metaphraste Maiolus refert) Pion presbyter paulò ante martyrium, cum Christianam religionẽ sanguine testaretur. Consonant his ea, quæ Gregorius tradit de Theodorico Rege Arriano, Ioanne Papa, & Simmaco iudicibus, in ignem Liparitanum demerso. Habemus denique de hoc ipso Vesuuio apud Petrum Damiani testimonium luculentissimum. Libet verba transcribere, quia ad rem, de qua agimus, maximè faciunt. *Desiderius*, inquit, *religiosus, Casinensis Monasterij Abbas* (hic fuit postea, pace eruditissimorum virorum, non Vrbanus II. sed Victor III.) *mihi aliquando narrauit, quod ipsa ratio persuadet, vt scribam. Seruus Dei Neapolitanæ regionis in prærupta rupe iuxta viam publicam habitabat solitarius, qui nimirum dum nocturno tempore psalleret, & fenestram cellulæ horarum explorator aperiret; ecce vidit multos nigros homines tanquam Aethiopes, iter carpere, & longo tractu sarcinarios comminare. cumque eos inquireret, qui essent, cuiusue rei gratia hæc iumentorum pabula deuectarent? Maligni, inquiunt, spiritus sumus. hæc paramus non pabula pecoribus alendis, sed fomenta potius ignium hominibus comburendis. Ita planè secundum similitudinem illam Apostoli, supra fundamentum hoc alij ædificant fœnum, & stipulam; quale cuiuscunque opus sit, ignis probabit. per fœnum, &*

Mayronus apud eundem.

Surius in comm. an. 1537.

Maiolus colloq. 16

Greg. Dial lib. 4. c. 30

Petr. Dam epistol. ad Dominicũ Loricatũ.

Epist. 1. ad Cor. cap. 3

stipulam peccata significans, quæ Gehennæ accensa, incendio perpetuo peccatores incendent. Pergunt illi: Præstolamur enim in proximo Principem Capuæ Pandulphum, qui iam decumbit, & Ioannem, Magistrum militum Neapolitanæ ciuitatis, qui adhuc viuit incolumis. Illico vir Dei præfatum Ioannem impiger adijt: quæ viderat, quæque audierat, fideliter cuncta narrauit. Per idem tempus Otho Imperator II. aduersus Saracenos præliaturus, in Calabriā festinabat. His igitur auditis, Ioannes ait. Modò necesse est, nos Imperatori occurrere, & cum eo simul de huius terræ statu prouida consideratione tractare. Porro post Imperatoris abscessum spondeo, quia & seculum deseram, & monasticum habitum sumam. Vt autem probaret, vtrum verum esset, quod ille narrabat, nuntiū protinus ad mœnia Capuana direxit. qui veniens, Pandulphum iam mortuum reperit. Ipse quoque Magister militum Ioannes, antequam istas partes Imperator attingeret, vix diebus quindecim superuixit. Quo mortuo, Mons Vesuuius, vnde videlicet Gehenna frequenter eructat, in flammas erupit: vt liquidò probaretur, quia fœnum, quod à Dæmonibus portabatur, nihil aliud fuit, nisi ignis trucis incendij, qui prauis, & reprobis hominibus debebatur. Nam, quandocunque in illis partibus reprobus diues moritur; ignis erumpere de prædicto monte videtur, & tanquā sulphureæ resinæ congeries ex ipso Vesuuio protinus fluit, vt torrentem faciat, atque decurrente impetu in mare descendat. Vbi videlicet corporaliter videri potest, quod in Apocalypsi Ioannis de reprobis dicitur, quia pars illorum erit in stagno ardenti igne, & sulphure, quod est mors secunda. Enimuero & Salernitanus Princeps, huius videlicet Guaimarij æquè Principis, qui ante non plures annos pro multis violentijs, atque tyrrannicis oppressionibus, suorum gladijs peremptus est, auus, cùm procul aspexisset quadam die de prædicto monte Vesuuio piceas, atque sulphureas repente flāmas erumpere, protinus ait. Procul dubio sceleratus aliquis diues in proximo moriturus est, atque in Infernum descensurus. Sed ò cæca mens reprobi hominis, immo super nos terribile iudicium Conditoris? Superueniente siquidem proxima nocte, dum

Apoc. 20.

sem-

securus cum meretrice concumberet, expirauit, quem illa (vt postmodum referebat) quid contigisset, ignorans, diutius pertulit: & vix tandem à se non hominem, sed cadauer exanime prostituta detecit. Quibus cognitum est, non reprobos tantùm diuites, sed carnis putredine inquinatos, ac denique peccantes omnes quouis genere mortalium peccatorũ, ac sine pœnitentia morientes, Gehennæ subituros fore supplicium. Quidam præterea in Neapolitanis partibus presbyter, volens certius quàm licebat, addiscere, illuc vbi gehennale barathrum feruentius eructabat, præsumptoria decreuit audacia propinquare. Missarum igitur solemnia celebrauit; sicque infulatus, velut armatus, iter arripuit, sed dum vltra, quàm solebant homines, temerarius scrutator accessit; redire non valens, postmodum non apparuit. Alius vero presbyter matrẽ suam Beneuenti reliquerat ægrotantem. cumque per Neapolitanos fines domino suo comitatum praberet, exundantibus flammis intendens, clamorem lugentis audiuit, quem suæ matris esse procul dubio cognouit. Notauit horam; & tunc euidentissimè comperit, matrem fuisse defunctam. Hæc Petrus Damiani. è quibus facilè coniicias, maiores nostros constantissimè in ea fuisse sententia, ignem Vesuuianum, tanquam Gehennam vmbratilẽ, à Deo nobis identidem ostentari ad terrorem. Quod verò addit de Æthiopum prænunciatione fœnum gestantiũ, simile quid nunc quoque contigisse narratur, nec tanta cladi sua defuisse præsagia. Multa circunferuntur in vulgus, quæ hactenus mihi sunt dubiæ fidei inter ingentem calamitatem, animis ad deteriora credenda, linguis ad narranda pronissimis, in vrbe præsertim rerum nouarum studiosa, ferendis, augendisque rumoribus nata. Fama est, Æthiopem ea ipsa nocte, quæ fudit incendium, cuidam visum manu fœnum gestantem, &c, indicato Monte, dixisse magnam inde imminere cladem. rhedam præterea inter Montis auia conspectam, auditumque insusurrari ab ijs, qui vehebantur, expectari ferendæ flammæ Plutonis imperium. armatos demum è Vesuuio prodire visos, ac faces incendio subdere. Illud horribilius, si auctor pro comperto haberetur. Dicitur in cœnobio supra tumulum sito prope Herculanũ monachus

Camal-

Camaldulensis, per noctem reserata fenestra, qua prospectus ad Vesuuium patet, armatos equites in Monte vidisse quasi ad bellum instructos, sonitu etiam raucius insonantis buccinæ exaudito. Nec reticendum censeo, quod certò didici, repertam in agro Nolano sub eo, qui pluerat, cinere sepultam tubam an fortuito, an prodigio? Neque hæc tantùm ex vrbe Nola narrantur monstra. Effigiem humana maiorem, & giganteas vmbras vidisse se mulierculæ affirmant, testes impares tantæ rei. Gigantes etiam inter flammas olim visos, Dio refert. Magnus profectò spectrorum artifex metus. Fortasse conflagrationem præsensere mulieres, ne Vesuuiano incendio suæ deessent Cassandræ. Nuntij insuper accepti, in via regia extare ferarum vestigia insolentis figuræ recta Nolam versus, hinc inde quasi mathematico radio designata, interiectis indicijs, tractibusque catenarum. In celeberrimo templo S. Mariæ, cui ab Arcu cognomen, visam Deiparæ faciem animari, moueri, indicia doloris efferre: tum etiam illacrymare quidam citra dubitationem affirmant. Rumor incertus, & anceps de his sententia pro cuiusq. studijs & ingenio, dictantibus multis apud ethnicos quoque horum non absimilia vel dolo ficta, vel metu credita. Illud hic singulare: sed recensendum inter fabulosa, nisi foret ab ijs, qui auctoritate fidem extorquent, accuratè indagatum, & pro explorato habitum. Rusticus, cui Io. Camillus nomen, ad villam ierat in Vesuuio sitam ipso diei Paschatis peruigilio. Ibi repente alto sopore deprimitur incænatus. Non multò post, somno sponte discusso, expergiscitur. neque vltra loci facies, vbi dormire iam cœperat, oculis redditur. nouũ cælũ, nouum solũ, noua regio. non vltra Mons visitur arboribus consitus; sed murus longissimo spatio exporrectus, viam obsederat. Inerat muro porta ingens. Obstupuit ille nouo aspectu: &, vbi nam locorum esset, exploraturus, portam versus iter arripuit. excubantem ibi ianitorem offendit fratrem è familia S. Francisci; ætate, vti præferebat aspectus, adolescentem. Antonium Patauinum fuisse, multorum fert coniectura. Ab hoc ille primò in speciem repulsus, tum introductus in atrium, indeque procul abductus, eo duce ad locum frequentibus ædifi-

Dio in Tit

ædificijs consitum peruenit. An id re contigerit; an (quod solemne Prophetis fuit) per simulacra rerum obiecta méti; sapientibus diudicandum relinquò. Ædificia ibidem horridissima ignem vndequaque vomebant, non tam saxis extructa, quàm flammis. Inferorum eas esse sedes & ille facilè coniecit ex sese, & à ductore didicit. Multos ibi se agnouisse narrabat infelicium domorum incolas infeliciores. Xenodochij, præterea speciem oblatam, & turbam flãmas inter, & angues decumbentium: quosdam etiã, addito supplicijs ludibrio, à nigris vmbris ad bufonem vorandũ adactos, velut in pœnam indignè susceptæ Eucharistiæ, & hausti ad mortẽ vitæ pabuli. Inde traductũ se ad Purgatorij, vt appellant, loca. Demum postero die redditum sibi, ac Vesuuio: imperatumque, vt nunciaret, magnam ex eo Monte impendere accolis cladem: proinde in preces, ac vota incumbendum. Die sacro Paschatis sub meridiem oppido restitutus: visus ab oppidanis cinere insperfus, fumosa, ac nigrante facie, tanquam ex incendio euasisset. Interrogatus à multis, qui quasi ad ostentum confluxerant, Ecquid illi accidisset? narrauit omnia candidè homo antiquæ simplicitatis: & futuram Vesuuij conflagrationẽ prope duobus ante annis pronunciauit. Ne morer pluribus, Amens habitus est; vt leuissimè, ebrius. Centies auditus: centies irrisus. nunc euentu probante oraculum, irrisio in admirationem versa. Simile quid ante euersionem Hierosolymæ vrbis contigisse, narrat Iosephus, hominem è fæce plebis, ac terræ filium quotidie clamasse, *Væ tibi Hierusalem*, primùm sibilo, ac risu. tum virga, ac verberibus exceptum. Hæc, horumque consimilia in tectis, in triuijs, in angulis, passim cuncti narrant: multi credunt: quidam irrident: pueriles nugas, aniles fabulas, somniantium deliramenta, virgula censoria, ac seuero supercilio difficiles Aristarchi conclamant. Equidem neque hęc temere probanda pronuncio, neque inconsulto irridenda. Par in vtroque stultitia. Nempe afflicta Respub. & semel in deterius inclinata fortuna, falsa, vera, dubia, comperta, inania, solida nunciantur: & sæpe tenuissimæ auditiones vnius ore subnatæ quã citissimè adolescunt. Sed si veritas multis, vti assolet, intermista mendacijs excernatur;

Ioseph. de bello Iud. lib. 7. c. 12.

tur;

tur; consentaneè credi potest, tam ingentem calamitatem suis non caruisse præsagijs: vt intelligeremus hæc non sine diuino Numine, nutuque contingere, igne vltore scelerum, ac diuinæ iustitiæ vindice: primam huic incendio facem nostra iniecisse flagitia: his flammam follibus euentilatam. Quamquam non inficior, suas hæc etiam naturales causas agnoscere, quibus vtitur naturæ conditor, *disponens omnia suauiter*. Has quoque causas vt breuiter attingam, admoneor. quod quò præstari clarius possit, non accidet, nisi fallor, ingratum; si Montis huius aspectum, situm, figuram, historiam, breui narratione perstricta, quoad eius fieri poterit, oculis, animisque subiecero.

Est Vesuuius, qui & Veseuus Latinis dicitur, Poëtis etiam Vesuuius, Campaniæ Mons, septem fere millibus passuum dissitus ab vrbe Neapoli. cui Sol tum æstate, tum hyeme quà è dorso, quà è capite Montis enascitur, in aduersum Pausilypi collem occubiturus: vt mirum non sit, ex eo Monte per interualla seculorum ignem effundi, à quo quotidie cernimus fundi Solem igneæ naturæ; vt quidam autumant, & (si Anaxagoræ credimus) glebam igneam Geminum (quod proprium habet, ac singulare) cælo caput attollit: vt vel vnum in duplici, vel duplicem in vno Montem agnoscas. Diffidium hoc ortum habuisse fertur ab incendio, quo antea inter se compacta sub vno vertice latera dissiluere per interiectam voraginem diametro vltra mille passus hiantē. Montem congeminasse, & non solùm bicipitem, sed etiam dicas esse bicorporem. Voraginis huius meminere Procopius, Zonaras, & Dio; cui Vesuuius amphiteatri formam habere visus est, Vrbi regiæ, in quam procumbit, ludos, & spectacula daturus, sed ludos funebres, & spectacula tragica. Mihi verò pyramidis formā refert. nam margo per latissimam planitiem circumfunditur viginti trium millium passuum ambitu. Quòque Mons altius assurgit, eò latera artius coëunt; donec sensim in pyramidem cuspidentur. Gemina in vtroque fastigio cuspis, gemina pyramis, siue geminum nomentum in eo Monte ad vbertatem, & voluptatem luxuriantis, ac veluti triumphantis Naturæ, siue omen incendij, geminus erectus condendo tanto cineri tumulus.

Procop. li. 2, de bello Gothico. Zonaras & Dio in Tit

Gemi-

Gemina etiam bijugo Monti vtrinque suffusa planities: quarum altera mari, altera montibus cingitur. Tyrrhenum Vesuuio mare substernitur, quod ex aperto conductum, sinu illo beatissimo clauditur, quem Sirenum sedem, & craterem argenteum lacte plenum admirata dixit antiquitas. Prima cernitur in ipso crateris aditu ad plagam aquilonarem Neapolis, vrbs regnorum prope æmulatrix, numero ciuium inter Italas facilè maxima, opportunitate mercium nobile Europæ totius emporium, amœnitate situs Bizantio nō absimilis. quippe mare procurrens & maris alluentes vndas complectitur: bis lunata in semicirculum, omen deficientis fortunæ: latere in campos excurrit: fronte ingis attollitur, corona collium cincta, & (si fas est dicere) Tyrrheni maris Regina. Vesuuium à læua prospicit imminentem tantæ vrbi, spectaturum, & spectandum. Inde inter beneficia cetera dulces manant aquæ, quæ partim obstrictæ in riuos, atque in regios aquæ ductus infusæ, ad vrbanos puteos, fontesq. magna copia deriuantur, potu perbenignæ, ac salubres: partim labuntur in fluuium; qui ad Vesuuij pedes latissimos campos tortuosis flexibus ambiens, mira fertilitate perfundit, atque hinc, inde arboribus inumbratus, leni, & vix sub aures cadente murmure, lapsuque placidissimo aquas in vicinum mare demittit. amnis quidem perexiguus, & impar tanto Monti progenies, sed Poëtarum carminibus, & Sebethi nomine celebris, fama maior, quàm alueo. Non procul hinc ad Vesuuij radices frequentibus pagis, castellisque conspersas celeberrima oppida, Herculanum, & Pompeij, pæne dixeram, sedent, deceptus recenti memoria pristinæ felicitatis. Dicendum potius, iam sederunt, desederunt, nunc vana nomina, & nihil præter cinerem, ac ruinas, documenta posteris, vrbes quoque esse mortales. Inde qua littus flectitur ad meridiem, visuntur antiquæ Stabiæ, seu potius vmbræ antiquarum. Secundùm has, æstiuæ deliciæ, Surrentum: cui breui spatio iungitur Massa Lubrensis, peruetusta Mineruæ sedes, à qua Promontorium appellationē accepit. Hinc angustissimo, ac procelloso freto diremptæ Capreæ, Insula Tiberij domicilio, qui vrbem Seiano dilacerandam dederat, non tam nobilis, quàm infamis, nempe

flagi-

flagitiorum latebra. Hæc in Austrum obuersa, in altissimam se rupem attollens, certare videtur culmine cum Vesuuio, quem recta prospectat è mari: sed aspectu ipso humilior deprehenditur, & infra Vesuuianum iugum. Hic situs Montis ex ea fronte, qua mare despicit, & cadentem Solem ex altera vero qua Solem nascentem excipit, in amplissimã Palmæ planitiem desinit, atque arua latissima. Iacent sub eo Vesuuij vertice, quasi sub vmbra, ac tutela montis, innumerabilia per campos oppida. Inter quæ vrbs Nola conspicitur, tum Felicis, ac Paulini memoria, tum Annibalis clade, quem prima docuit posse vinci, & Marcelli victoria, celebris. Hàc Vesuuius Appenninis montibus iungitur, qui dorso Italiæ totius impositi ad Alpes vsque tenduntur. Ab ijs tamen inter se tractim connexis superba quadã ostentatione diuulsus, & in semet fidens, longè altius tollitur, quasi ceteris imperaturus. Per tria passuum fere millia euaditur ad cacumen. Ad medium vsque Montem iter clementissimum, cliuo sensim fallente, & leniter accliui. reliquum verò præruptum, & asperum; vt ad apicem non tam ambulando, quam reptando enitare. In vertice non parua planities: quamuis Mons ex imo cernentibus appareat fastigiatus in cuspidem, vnde longè, lateque despectus patet ad cãpos, & maria. Tota inde Campania prospici potest vnico proiectu oculorum, quasi sedens sub vnius Montis imperio quod in tyrannidem, ac vastitatem euasit. Certè nihil Vesuuio, vt ira, æstusque detumuit, aut iucundius, aut vtilius. Totus ex orientali latere, qua continenti iungitur, culturæ patiens. Summa sui parte nemora procera, & antiqua sustinet, Montis vertici capillamentum: quo, dum per hyemem albet niuibus, quasi canitiem ostentat. Inde cæduæ trahuntur syluæ siue ignis pabulum, siue nauium materies, destinatæ aut flammis, aut aquis. Montem reliquum ex vmbilico ad ima vites vestiunt: quæ non, vt plerisque in locis, repentes humi, sed altis adnixæ populis, ramis vtrinque multiplici flexu implicatis, mutuo complexu in arbusta consurgunt: vt mirum non sit, dici à Floro *inter Campaniæ montes amictos vitibus pulcherrimum omnium Vesuuium*. Pulchritudini respondet vbertas. Integrum quandoque ex vna

Florus lib. 1. cap. 16.

vite

vite dolium repleri affirmant. Vina habentur in pretio tum sapore, tum robore, vinetis latè apricantibus, & Sole percoctis, arenoso etiam solo humoris luxuriem depascente. Incendium, nisi aqua domentur, venis excitant, in quo agnoscas Vesuuium. Prima nobilitas albis, quæ Greca vocitant peregrina etiam ad vites traducta litteratura. Sanè ijs Greca fides. Quippe largius epota, dum palato, ac stomacho blandiuntur, capiti moliuntur insidias, mentemque dimouent Baccho perfusam. Laudantur etiam rubra, succo apud omnes nationes inclyto. lacrymas appellant, funestum omen Montis in vtraque fortuna lacrymabilis. Solum, quamuis vina fundat abunde; olerum semina non respuit. & nunquam feriata tellus, eodem tempore, & vitibus, & seminibus pabula, succumque sufficit, quodque captum superat, nullo flumine, nullo ne riuulo quidem, aut fonticulo irrigata. Par in occidentali Vesuuij fronte fertilitas, sed non vbiq. constans. nam quam Neapoli iungitur, omnia non ad fœcunditatem solùm, sed etiam ad voluptatem composita. Montis ferè semper herbescens viriditas, qualem nulla ars penicillo imitari, sola Natura nutu possit effingere, Cæli semper verna temperies, quę omnes anni partes pari amœnitate percurrit. Quod causæ est, cur non solùm villæ, ac prædia, sed oppida quoque, pagique plurimi quà lateri, quà margini Montis insistant. Visuntur hic horti lectissimi, arte, manuque consiti. inter quos longæ ambulationes concameratæ in fornices, buxo mirtoque contextæ in multiformes aspectus ductili. Syluæ aureis pomis refertæ, Vere per hyemem in frondibus prope smaragdinis perennante. Fontes inter gemmea prata pellucidi, aquas per tubos exilientes marmoreo labro exudante. His Vesuuius blanditijs cineri præludit, ac flammæ. Quanquam ex eo latere, quo demittitur in oppida, Pompeios, & Stabias ipsa sibi constat, ac se verè prodit Vesuuium. Horret ibi saxis exesis; tetris, perustis, quæ vetus ad huc incendium spirare, & nouum minari videantur. Inter hos tamen præruptos scopulos verius, quam rupes, virgulta quædam spontè nascuntur; quæ ignis pabula maximè ad coquendos panes accommodata, non mediocre lucrum apportant: vt vel ipsa Vesuuij saxa, dum flagrant,

flagrant, nobis aurum excudant. Demum, ne ipsa quidem vorago fructu vacat, & lucro. Inter ipsos hiatus perforati Montis, & terrę dehiscentis abscessus, quà gemino interiecta vertici vallis decubat, pascua læta reperies, æstate alendo pecori aptissima. Nam, quæ imminent annosæ quercus, æstum ingentibus ramis propellunt, mitius inter vmbras cadente Sole. Patuere cælo Montis viscera; vt se totum nobis euisceraret ad fruges, aurũ certè nullo fossore daturus, si condidisset. Quanquam quæ fodinæ tantum auri contegunt, quantum Vesuuius exhibet? Decies fere centum millibus aureorum ęstimatur id, quod singulis annis ex hoc Monte deuehitur. Tantum in vno iugo ad humanam vitam præsidij parens Natura cõstituit. Sed profectò nihil ex omni parte beatum. Rara omnino apud mortales, aut nulla est syncera felicitas. Ingentibus bonis ingentia mala eadem Natura permiscuit, non(vt quidam rentur) ex parente nouerca, & odio planè nouercali, sed sapientissimo consilio cauens, ne animum inescaret nimia dulcedo fortunæ. Ex eodem Vesuuio vina, & flammæ; segetes, & cineres; annona, & vastitas; pabula, & clades; vita, & nex. Ambigas, an plus inde detrimenti vno die, quàm vno seculo emolumenti proueniat. Non semel arsit incredibili Campaniæ totius pernicie, cuius toties funus elatum, quoties funereis facibus præluxit Vesuuius. Huius à Christo nato conflagrationes duodecim ante postremam hanc, quam oculis hausimus, hactenus ex historijs comperi.

Sueton. & Dio in Tit. Plin. iun. l. 6. in epist. ad Tacitũ. Oros. lib. 7 cap. 9. Niceph. lib. 3 c. 12. Cedrenus in epitome. Zonaras l. 2. Annal. Sabellicus enn. 7. l. 6. Io. Boccac in tract. de montibus

Prima conflagratio cõtigit Anno octogesimo primo, Kal. Nouemb. hora septima, cuius meminit Suetonius, Dio, Plinius iunior, Orosius, Nicephorus, ac plerique alij. In hac conflagratione, vt ait Dio, *cinis duas vrbes, Herculanum & Pompeios, populo sedente in theatro, penitus obruit.* Corruerant etiam è paulò ante sub Nerone, breui postea interuallo instauratæ, illata quidem ab eodem Vesuuio clade, non publicitus per exilientes flãmas, sed latenter per interclusos spiritus, ac terrę concussionem. Id causæ est, cur hanc inter Vesuuij conflagrationes non numerem. In quo à veritate deflexit Io. Boccacius in tractatu de Montibus, vbi Vesuuianum sub Nerone refert incendium; cùm sub eodem,

nulla

nulla incendij mentione facta, terræmotum referat Seneca, fortasse ad Neronianas cædes contremiscente tellure, suppressa intra Montem flamma, neque audente Vesuuio certare de sæuitia cum Nerone. Lapsi etiam videntur Eusebius in Chronico, & Platina in Benedicto II. quorum alter hoc incendium ad Neruæ; alter ad Traiani tempora referunt; cùm ceteri omnes recenseant idem sub Tito. Neque discrepat Nicephorus testatus *Vesuuium euomuisse incendia sub Vespasiano*. nam hic vnà cum Tito imperauit, iunctis Imperij fascibus. De hoc eodem incendio loquitur Tacitus, qui, cùm descripsisset Parthenopæi crateris fatigatas Tiberij luxu delicias; *antequam*, inquit, *Vesuuius mons ardescens loci faciem verteret*. Extat ad eundem Tacitum de conflagratione hac Plinij iunioris epistola, in qua auunculi sui obitum ab obliuione vindicatum, posterorum memoriæ consecrauit. Præerat ille classi maritimæ Miseni. cùmque Vesuuianum incendium propius inspecturus, quadriremi Stabias accessisset; inter igneos afflatus intercepto spiritu interijt, scribendi, quàm viuendi peritior. Præbuit viro de Natura an optimè, an pessimè merito cum ne re rogum Vesuuius, qui Bassum etiam poëtam nescio quem, vt Abulensis testatur, vorauerat, Ætnæ in hoc quoque æmulator, cuius hiatus Empedoclem condidit.

Senec. in l. de terræm

Euseb. in Chron.

Platina in Bened. II.

Niceph. l. 2. c. 12.

Corn. Tac Ann. lib. 4.

Plin. iun. epist. cit.

Abulē. parad. 5. cap. 101.

Horat. in Poetica.

Secunda conflagratio contigit Anno ducentesimo quarto sub Seuero. Huius meminit è Dione Xiphilinus in Seueri Anno decimo, qui in hunc Christi annum incidit: Huc spectare incendium, de quo quasi de seculi sui luce, Galenus loquitur, facilis est coniectura; cum Seueri temporibus vixerit.

Xiphilinus in Seuero

Galen. l. 5. Method. cap. 12.

Mōtan. in vit. Galen.

Tertia contigit Anno quadringentesimo septuagesimo secundo. Hanc tertio loco colloco. etenim, qua Maiolus refert à Ianuario compressam adhuc superstite, vt spuriam, ac nullius antiquioris testimonio fultam reijcio. Hanc verò non, vt in notis Martyrologij, Anno quadringentesimo septuagesimo primo, sed septuagesimo secundo, supputandam esse ex eisdē notis colligitur. vbi auctor testimonio nititur Marcellini in Chronico; qui hoc incendium non refert Indictione nona, Leone, & Probiano Coss. vt per-

Maiolus colloq. 16

Bar. in notis Mart. ad 19. Sep

Marcellin in Chron.

peram in ijsdem notis, sed anno insequenti Indictione decima, Marciano, & Festo Coss. ad quem Annum id etiam reuocant. Sigonius, & Procopius. Hoc incendium toti Europæ formidandum, Bizantinis cineribus nobile, clarius redditum, cùm Ianuarij patrocinio extinctum. Cessit ex inde Vesuuius velut in aram Martyris, & ereptus flammarum periculo terrarum Orbis Ianuarium assertorem agnouit.

Sigon. de Imp. Occid. lib. 14. Procop. l. 2. de bell. Gothico. Bar. in notis Mart. loc. cit

Quarta conflagratio contigit Anno quadringentesimo septuagesimo tertio. Meminit huius Procopius, testatus pluuios cineres in Phœniciæ Tripolim decidisse.

Procop. l. 2. de bello Gothico.

Quinta contigit Anno quadringentesimo septuagesimo quarto. Indicat hanc verius, quàm narrat idem Procopius; qui, cùm incendium retulisset Anni quadringentesimi septuagesimi secundi; addit ab eodem *Vesuuio illapsum cinerem Anno insequenti, & altero*. Tria hæc per tres annos successere sibi continenti serie incendia, ne nos vno incendio defuncti, periculo etiam, metuque defunctos arbitraremur. enimuero crescit quiete plurium seculorum, collecta ex longo rabies, quæ in plures annos effunditur: neque semper tanta vorago clade vnica satiatur.

Procop. ibidem.

Sexta contigit Anno quingentesimo duodecimo. Refertur à Sigonio, & (vt idem animaduertit) de hac scripsit Cassiodorus celebrem illam epistolam, in qua grandiore stylo rei magnitudinem assequitur. Porrò arguuntur erroris ij, qui eandem epistolam trahunt ad conflagrationē Anni quadringentesimi septuagesimi secundi: cùm Theodoricus, cuius nomine data est, regni gubernacula sit aggressus Anno quadringentesimo nonagesimo tertio.

Sigon. de Imp. occid lib. 16. Cassiod. l. var. ep. 50. Bar. tō. 10. Guald in Chronico seculo 4.

Septima contigit Anno sexcentesimo octogesimo quinto. Huius meminere Sigonius, Sabellicus, Platina. Contigit autem sub Constantino, non primo, vt quidam falsò, sed quarto, vt auctor est Sigonius. Hanc recenseo septimam. Nam, quam alij contigisse narrant Anno quingentesimo trigesimo septimo, seu potius octauo, Anno post captam à Belisario Neapolim (si Procopio credimus, ex quo id alij se fatentur hausisse) non conflagratio fuit Vesuuij, sed mugitus, quo audito, quasi classicum præcinuisset, solitum à Monte bellum,

Sigon. de Reg. Ital. lib. 3. Sabell. Enn. 8. lib. 6. Platina in Bened. II. Theat. vit. hum. lib. 1 colum. 23. Procop. l. 2. de bell. Gothico.

bellum, hoc est, incendium timebatur, timore, vt euentus docuit, irrito.

Octaua conflagratio contigit Anno nongentesimo octogesimo secundo, vt Sigonius, vel tertio, vt Baronius. Quippe Mons flagrauit sub aduentum Othonis II. in Italiam, quē huic anno adscribit Sigonius, proximè insequenti Baronius. Hoc incendium, vt supra è Petro Damiani narrauimus, malorum Dæmonum facibus excitatum, Ioanni Neapolitanæ vrbis Duci, & Pandulpho Capuę Principi funestissimę fuit mortis auspicium, igne Vesuuiano euadente in portentum, ac prope in Cometen, claro plerumque sanguine expiatum. Conflagrationem hanc octauo loco recenseo. neque enim eam admiserim, quam alij obtrudunt in Annum octingentesimum septuagesimum nonum: cùm hanc sponte confingi appareat ex ipsomet teste, quem producunt, nempe Erempperto; apud quem ne tenuis quidem huius incendij fumus. narrat enim tantummodo Saracenos ad Vesuuij radices castra posuisse, indeque excursiones fecisse. quod non est è Monte flammam exarsisse, sed bellum.

Sigon. lib. 7. de Reg. Italiæ.

Petr. Dam in epist. ad Dominicū Loricatū.

Erempert. in Chron. Longob.

Nona contigit Anno nonagentesimo nonagesimo tertio. Meminit Baronius ex Glabro Rodulpho monacho Cluniacensi, scriptore illorum temporum. Ad hanc reuocanda sunt ea, quæ ex Petro Damiani diximus de Guaimario Salernitano Principe. qui, dum proxima post incendiū nocte cum pellice, periculi securus, metuq. solutus concumberet; infelix subitò extinctus est, Vesuuiano igne, Tartarei veluti prodromo. Enimuero, cùm nepos eiusdē nominis ex Cassinensis Chronico, diem extremum obierit Anno millesimo quinquagesimo primo; constetque auum decessisse in incendium referri commodè potest. si quidem inter obitum aui, & nepotis interualla temporum sibi congruunt.

Bar. tō. 10. Glaber Rodulph. apud eūdē.

Petr. Dam epist. cit.

Cass. Chr.

Decima conflagratio contigit Anno millesimo trigesimo sexto. Huius meminit Anonymus Cassinensis in Chronico. Neque audiendi sunt ij, qui Capaccij auctoritatem secuti, aliam ante hanc conflagrationem agnoscunt Anno millesimo vigesimo quarto. nam idem dubitare se fatetur, an contigerit sub Benedicto VIII. an sub IX. sub quo eam ponit Anonymus. cui, tanquam antiquiori, fidem conci-

Anonym. Cassin, in Chron.

Capaccius in histor. Neap. lib. 2. c. 8.

liat ipsamet superioris æui veneranda canities.

Vndecima contigit Anno millesimo centesimo trigesimo nono. Ita Falco Beneuentanus, & idem Anonymus Cassinensis in Chronico. qui refert, *per quadraginta dies Vesuuiũ incendia eructasse:* ne scilicet diluuio aquarum mora temporis cederet, quod diebus totidem perdurauit, hausitque Orbem terrarum. Hanc Anonymus collocat sub Anno trigesimo octauo. Sed videtur loqui pugnantia: cùm dicat, hoc anno incendij Romæ concilium celebratum de damnatione partis Anacleti, & obijsse Rainulphum, Apuliæ Ducem. quæ quidē duo euenisse constat anno proximè sequenti: sub cuius fastis refert incendium Falco Beneuentanus in Chronico, scriptor eorundem temporum. Ante conflagrationem hanc consultò aliam omitto, quæ refertur à Leone Ostiensi sub anno millesimo nonagesimo quarto, fatalis, vt Leo narrat, Pandulpho Capuæ Principi. Hæc autem contigit teste Petro Damiani, cuius pæne eadem verba transcribit Leo, sub aduentum in Italiam Othonis II. qui incidit in Annum siue nongentesimum octogesimum secundum, vt probatur Sigonio, siue tertium, vt Baronio. Neq. me fugit, eundem Baronium semel erroris accusare, quòd Pandulphi huius mortem, anticipata plus æquo narratione, retulerit Anno nongentesimo octogesimo tertio, traducendam ad annum millesimum quadragesimum nonum, quo constat Pandulphum Capuæ Principem è viuis ereptum. Sed profectò, nisi insimulare velimus errati Petrum Damiani, & Desiderium tunc Cassinensem Abbatē, postmodum Victorem III. cùm duo Othones Secundi Imperatores geminari nequeant; duo Pandulphi, Capuæ Princeps admittendi sunt. Alter, qui vna cum Ioanne Neapolitanæ vrbis Duce, imperante Othone Secundo, è vita excesserit inter excurrentes è Vesuuio flammas, sempiternæ vtrique flammæ prænuntias, quemadmodum paulo ante, ijsdem auctoribus, narratum est. Alter, ad quem multò post vita functum Leo Ostiensis, similitudine nominis deceptus, ea detorqueat, quę priori Pandulpho à Petro Damiani, & Desiderio Abbate sub Vesuuianũ incēdium tribuuntur. Nimirum ipsamet antiquitas tenebras offundit historijs, cùm multa per annorum lapsus intercidant;

Falco Beneu, & Anonymus Cassinen. in Chron.

Leo Ost. l. 2. cap. 84.

Petr. Dam in epist. ad Dominicũ Loricatũ. Sigonius lib. 7. de Regn. Ital Baronius tom. 10. Idem. t. 11

& qua-

& quadam veluti fumosæ vetustatis caligine intra temporum inuolucra condantur.

Duodecima conflagratio contigit Anno millesimo quingentesimo. Huius meminit Ambrosius Nolanus, ex quo Capaccius. Hanc quidam propterea reijciunt, quòd nulla à maioribus nostris ad nos, traducente memoria, tam recentis incendij scintilla deuenerit. Addunt deceptum Ambrosium à cinere, qui sub idem tempus Puteolis depluit. Equidem non facile adducor, vt credam hominem, instituto Philosophum, patria Nolanum, surgentem in prospectu Nolæ Vesuuium non discreuisse ab vrbe Puteolis. Hę cōflagrationes à Christo nato præluxere postremæ huic Anni millesimi trigesimi primi: cuius narrandę prouinciā suscepimus. Plures non adnumeratæ, quia veras à fictitijs excreuimus. Nullam ante Christum Vesuuij conflagrationem agnoscit Maiolus: sed primam omnium recenset sub Tito. quod tum è Strabone colligit dicente, nunquam antea incendium Vesuuianum auditum; tum à Plinio, qui scriptor naturalis historiæ neque Vesuuium inter Montes incendio celebres collocat, neque eiusdē insanas eruptiones prænouerat, quando in eas imprudens incidit, ignorationem testatus interitu. Verùm in re apertissima hæ coniecturæ planè nihil efficiunt. Quippe Plinio Vesuuius excidit, quem non erat calamo nobilitaturus, sed funere. In flammam verò Vesuuianam incidit videndi auidior, quàm viuendi; Dei numen, ac nutum, quem è medio planè sustulerat, flammis vlciscente Natura. Quòd verò ad Strabonem spectat, ex eodem oppositum colligo: cùm ibidem animaduertat è cōbustis lapidibus iam tunc Monti adiacentibus præterita incendia conijci. Et verò Berosus (si tamen Berosus, & non alius quispiam supposititio nomine) incendium Vesuuianū omnium ætatum memoriæ antiquissimū refert his verbis. *Italia tribus in locis arsit multis diebus apud Istros Cymeos & Vesuuios: vocataq. sunt à Ianigenis loca illa Palensana, id est, regio conflagrata.* Collocat autem hoc incendium sub Anno trigesimo secundo Aralij Assyriorum Regis VII. qui vixit anno Mundi bis millesimo, centesimo nonagesimo septimo diluuij quingentesimo quadragesimo primo:

Maiolus colloq. 16

Strabo. lib 5. Geogr.

Plin. lib. 1. cap. 7.

Berosus antiquit. lib. 5.

vt non multò post diluuium aquarum has ignis excursiones, veluti prenuntias haberemus ignei diluuij, claudentis vitæ humanæ fabulam conflagratione Orbis terrarum. Huiusmodi incendium eodem fere tempore euenisse traditur, quo aduentus Phaëthontis in Italiam. Quamobrem ausam existimatur dedisse fabulæ, quòd Phaëthon solaris currus auriga nouus, deuios equos tractādi nescius terras perussierit, quibus adumbrabatur Vesuuianum incendium, Solis, vt putabant, solito ardentioribus radijs excitatum. Hæc ex Ioanne Annio Berosi interprete. Neq. Berosus, aut quisquis auctor ille sit apud Posseuinum. & plerosq. suspectę fidei, incorruptis testibus destituitur. nam Lucretius celeberrimus Vates ita cecinit.

Io. Annius in loc. cit. Berosi.

Posseuin. ia Bibliot. lib. 1. c. 16

Lucr. lib. 5

Qualis apud Cumas locus est, montemq. Vesenum.
Oppleti calidis, vbi fumant fontibus auctus.

Lambinus in Lucret.

Quamuis hunc locum aliter legant alij, reponentes perperam contra metri leges, Misenum, pro Veseuo. Florus etiam refert, prope Nolam obsessos à Clodio Glabro in bello seruili seruos, per causas Vesuuij faces viteis funibus occultè lapsos, repente in hostes irrupisse improuidos, nec opinantes. Cauus ergo iam tunc per patentes fauces ad imam voraginem aditum præbebat Vesuuius, non dubium antiquioris conflagrationis indicium. Strabo præterea fertilitatem camporum, qui sub Vesuuio iacent, cineri adscribit sæpius in ea loca delapso. His accedit Vitruuius restatus, *incendia Vesuuij antiquitùs abundasse*. Adstipulatur ijsdem Diodorus Siculus. Qui quidem omnes floruere sub Augusti imperio. Addit Diodorus, *cāpos Phlegræos dictos à colle, qui olim plurimum ignis Aetna instar euomens, nunc Vesuuius vocatur*. vnde liquidò colligas, Montem hunc antiquissimè Phlegram dictum, campos Vesuuianos, Phlegręos assentientibus Strabone, & Plinio, à quibus id hausit Sabellicus. Hi (vt idem animaduertit) campi sunt illi Phlegræi, quos mendacijs Græcia inspersit suis, cùm cecinit, bellatum in ijs à Gigantibus contra Deos, debellatis primùm ab Hercule, qui ibidem Herculanum condidit, tum fulmine, & igni hac illac desiectis, fulmina, & ignes etiam num regerentibus aduersus Cælum. Itaq. ex antiquissimis conflagratio-

Florus lib 3. de bell. Spartaco c. 26.

Vitruuius lib. 2. c. 6.

Diodorus Siculus lib 4. Bibl.

Strabo l. 5

Plin. lib. 3. c. 5.

grationibus Mons hic sedes Gigantei belli confictus, & Phlegra dictus, postmodum Vesuuij nomen accepit, quæ vox, hausta fortasse significatione ab antiquioribus Græcæ linguæ fontibus, idem significat (vti testatur Galenus) *ac ignem emittens*: vt insitum Monti huic incendium ipsamet sonet, ac spiret nomenclatura. ac tum demum ignem emittere desinat; cùm desierit esse Veseuus. Meminere etiam Vesuuianæ flammæ inter Patres, Boëthius, ac Tertullianus: ille his versibus, Galen. l. 5. Meteor cap. 12. Boeth. lib. de consol. metro 4.

Aut ruptis quotiès vagus caminis
Torques fumiuomos Veseuus ignes.

Tertullianus verò in Apologetico contra Gentes, vbi Christianam religionem ab ea calumnia vindicans, quòd calamitates Romano Imperio importasset, *nec Tuscia*, inquit, *atque Campania de Christianis querebatur, cùm Volsinios de Cælo, & Pompeios de suo Monte perfudit ignis.* Hęc ille è quibus non obscurè assequi conjectura licet, Vesuuianum incendium ante Christum; quo etiam conflagrarint Pōpeij, cui oppido familiare malū conflagratio. Quippe si id, quod Tertullianus recenset incendium, contigisset post Christū, corroboraret eo argumento Æthnicorum calumniam, non eneruaret. Deniq. controuersiam dirimit Dio, qui narrans incendium à Vesuuio excitatum sub Tito, apertè testatur; *hæc in eo fere quotannis fieri solere.* Hinc arguas multò sæpius, quam adnotauimus; arsisse Vesuuium. Sed minora quidem incendia, quibus ob assiduitatem animus occaluerat, ab historicis neglecta: clariora verò luci, ac memoriæ mandata, & veluti fauillæ transmissæ ad posteros. Inter ea omnia postremum hoc, quod adhuc viuit incendium, non postremum obtinet locum. Conuenere in id vnum, quæ apud veteres annales in ceteris distributa reperio, pluuia cinerum, iactatio lapidum, torrentes ignei. Illa singularia, & quę priorem memoriam superant, Vesuuij bombus auditus non in Apulia solùm, ac Samnio, sed etiam vltra Adriaticum in Dalmatia: lapis pluuius non modò, vt sub Tito, in agro Vesuuiano, sed procul quoque in Melphitano, vbi ferro insuper pluit, & chalybe: cinis vltra primam aëris regionem euectus, & ad decem fere millia passuum supra Montis a- Tertull. apol. cōtra Gent. c. 40 Idem in l. de Pallib. cap. 2. Dio in Tit

 picem

picem elatus, mathematico Quadrante altitudinis exploratore. Fons prope Pompeios in cœnobio monachorum S. Petri Celestini simul aqua manans, & igni, parua quędā Montis per id tempus flamma, & vnda debacchantis, effigies: aquarum vnà cum ignibus eruptio, quę sola vastitatem importasset: ignis indeptus maria, & in vndas, quasi in alienam ditionem intrusus, per decem dies, & eò amplius exardescente fluctu; hæc profectò antiquitati noua, futura fortasse posteritati vnica. Illa etiam admirabilia, atque antea vix audita. Quercus duæ è Monte diuulsæ, & halitu igneo in viam publicam exturbatæ inter Herculanum, & Pompeios radices ibidem subito iecerunt ex sese, flamma ipsa veluti conserere condiscente. Arbor alia eradicata, versas cælo radicum fibras ostentat, ramis terræ suffixis, inter clades Naturæ lusus. Prædium integrum prope Herculanum cum arboribus, pecudibus, casa; è sedibus diuulsum suis, atque in altum elatum, mox eodem spiritum ductum longius: vt, mutatis vicibus, cùm ignis tellure deflueret, tellus per aerem volitaret. Non defuit aliquid inter tot lacrymas risu dignū. Cella vinaria, dimota ex agro Nolano, procul inde ad Palmæ planitiem integra vnà cum dolijs traducta, quæsita, reperta agnitum solum parietes; fores, dolia. Solum integrum. parietes erecti, fores obsignatæ, dolia intacta, sedem non fortunam mutauerant. Quod subdo, minus ad speciem, sed non extra ostentum. Vidi ego Herculani, quę inter bituminatas flammas obduruerant, mella planè saxea, nouo
Deuter. 32 prodigio priscis aduersante, neque vt olim, *mel de petra*, sed è melle petram reddente. Allatum est etiam humanum caput, quod speciem lapidis induerat, tanquam è lapidicina recens excisi, caput hominis dicebatur. lapidem ego esse, iureiurando affirmassem; nisi minuta etiam lineamenta vertices, &, quæ nulla configi arte poterant, ossiculorum vertebræ fidem miraculo ita fecissent, vt circumferri inhumatum religioni duxerim, Ouidianas metamorphoses, & Nio-
Plin. lib. 2. c. 103. bem quasi Gorgoneo Medusæ aspectu obuersam in lapidem, fabulis decantatas, inter historica prodigia comperi, non iam Silari flumine, vt auctor est Plinius, iniecta omnia reddente lapidea, sed igneo, & bituminato torrente. Iam verò,

verò, quod ad perniciem attinet, vicimus profectò maiorum memoriam clade nostra. Oppida Pompeios, & Herculanum nouimus, Veseuo conflagrante, Tito imperante, euersa. Nihil tum de pagis alijs traditum. Contumulati nunc cum Pompeijs, & Herculano multi pagi, atque oppida condecorauere cladem. Plures, quàm triginta, numerantur. Sancti Georgij, sancti Sebastiani, Boschi, Massę, Nouellæ pagi funditus periere. Nihil pœne in his flammam euasit, non domus, non casa, non arbor, non stipes, non res, non recula. Octauianum, oppidum Octauiani Medicei ditioni subiectum, Octauiani Augusti hospitio nobile, Retina, Porticus, Trochia, Pollena, Summa, à quo oppido Mons apud Italos appellationem accepit, magna ex parte vel diruta, vel sepulta. S. Anastasius, Barra, Leucopetra, non fuere sine querela. Nolæ amplissima virginum cœnobia collapsa: plurima etiam spoliata imbricibus tecta non tegunt. In pagis Mariliano, Brusciano, Cisterna, Siciniano, Pomiliano, Castronouo magna ex aquis, & cinere clades accepta. Mitto Montemfortem, Abellinum, Tripaldam, Forinum, Solophram, aliaque oppida non pauca, quæ, quamuis procul à Vesuuio distent, præsentissima tamen damna senserunt. Quinque fere millia hominum hoc incendio extincta creduntur. Tanta internicione iustæ diuini Numinis irę parentatum est. Iactura bonorum, quàm auget præcipuè agrorũ vastitas, & armentorum clades, tanti à peritioribus æstimatur; vt magnitudo ipsa minuat fidem. Supputatur summa bis centies centum millium aureorum. Ita in eo lapidum iactu dilapidata bona Campaniæ pœne totius: & tot seculorum opes in vnius diei rogum congestæ. Equidem, quid de tam ingenti iactura, omnino, & adamussim sentiendum sit, non decerno. Expendat quisq. pretium ad suæ lancem prudentiæ. Illud generatim affirmo, quod à cordatis sępius audio, in ceteris famam dicendo inualescere; in Vesuuiano incendio minorem esse famam, quàm flammam. Neq. id mirum. Nempe Vesuuius (vt ille, qui olim Dianæ fanum incendit) famam sibi captauit à flamma: quæ tamen ne ipsi quidem pepercit. Integrum perstare ex vtroq. latere Montem, dum flammis cetera diruit, mirantur Cassiodorus, & Dio.

Cassiodor lib. variar. ep. 50. Dio in Tit

Dio. nunc non prius in ruinas aliorum incubuit, quàm sibi pararet suam. Erat Vesuuius, vt modò diximus, biceps, geminis, ac prealtis rupibus in cælum erectus. atq; in eo vertice, quò mari subiecto imminebat, vorago quędam spectabatur perexigua, quæ nihil de acuminato, ac veluti turbinato fastigio detrahebat. Hæc si Octauiani oppidi incolis, qui eo venatum itabant, habenda est fides, paucis ante conflagrationem diebus obstructa est, lateribus inter se coeuntibus. Omnia quippe venatores in summo Mõte plana, & æquata se reperisse testantur. Quæ subita obstructio, profectò admirabilis, oriri aliunde non potuit, quàm à subterraneis spiritibus, qui substratum voragini solum ad Mõtis vsq. cacumen extulerint, hiatumque præcluserint. Hinc factum arbitror, vt flamma cum sæuire cœpit incendium, non è fastigio, sed (vt pleriq. constanter affirmant, qui rem attentius, ac propius inspexere) è latere Montis erumperet, nouis hiatibus patefactis. quibus postmodum materia decidua facilè oppletis, flammæ, ac spiritus, dum in sublime tolluntur, ac priori retecta voragine, pristinum exitum retentant, ipsum Montis apicem exturbarunt, quasi obtruncato Vesuuij capite, in ipsa molitione criminis. Concessum sanè communis ruinæ solatium, supplicium eius, qui intulit: &, si sub tantam cladem iocari licet amarius, Mons tanquã publicus incendiarius multatus est. Iamque ex Occidentali latere sine vllo culmine apparet, magna etiam sui parte deiectus. Ducẽtis ferè quinquaginta passibus geometricis, si cum altero Montis vertice conferatur, decubuisse Mathematici deprehenderunt. Desęuierat olim flamma in Montis viscera, innoxijs ijs, quæ præminebant: nunc apex, & collũ euanuere, tunc euiscerato, nunc decurtato Vesuuio. quantumq. accreuit hiatui, tantum de Monte decreuit, plane in voraginem decessuro, si vlterius flamma grassetur. Non defuere quidam paucis ante diebus ausi procũbere ad os voraginis, qui affirmant eam solo terminatam, (quantum oculo iudice conijci poterat) mille fere passus desidente infra crepidinem: fumum notem ibi è caueis in sublime submitti magno Montis murmure, illique simillimo, quo intra caminos crepitare solet ignis dum æstuat fumeos per foramina tur-

turbines, multi colores assurgere, quà nigricantes, quà candicantes, quà subuirides, quà subrufos pro materiæ discrimine, vnde ducuntur: primùm ferri diductos; tum sensim coire, donec circa Montis acumen coalescant in nubem: à qua nos adhuc cineream procellam, atq. imbres igneos formidamus. Hic status Montis, dum hæc scribo.

Causa, & origo conflagrationum, vt extrema narratione ad hanc tandem accedam, à quibusdam refertur ad congressiones, aspectusque syderum: nimirum cum exorbitans octauus circulus in Martis afflatum igneum incidit. Ego imbecillis esse duco ingenij, ad latentes, & generales causas confugere in ijs, quæ apertas, & propiores agnoscunt. Sinamus, quæso, sydera scintillare innoxia: & incendiorum terris deprehensuri, Cęlum tanto crimine liberemus, Astrologis astra iucusantibus, à quibus ipsorum mendacia verius accusenter. Alij vindicato ab ea calumnia Cælo, causam subterraneis ignibus tribuunt, Vesuuij viscera exedentibus quæ excesa, & exusta cogatur egerere. In hanc, quia plana videtur, captuq. perfacilis, multi pedibus iuere sententiam: à qua ego magna ex parte dissentio. Non inficior, multa loca subterraneis ignibus ardere. sed aio ea, quæ sic ardent, loca die, noctuque vicissim fumum, ac flammam exhalare. Ita montes Olympus, & Theon in Æthiopia; Chimæra, & Hephæstij montes in Lycia; Cophantus in Bactris; Cestia apud Medos; Argeus in Cilicia; Hecla, & Helga in Islãdia; Vulcanus in insulis Aeolijs; Ætna in Sicilia; & ne longè diuager, Puteoli ipsi prope Vesuuium. In his fere fumus apparet interdiu, & saltem noctu flamma collucet. Quod animaduerteris Aristoteles, *Flagrant*, inquit, *in Medijs, & Psittacinæ gentis, ac Persidis confinio ignes; quos quidem interdiu, noctuue percipere licet. qui vero in Pamphylia cremant, noctu duntaxat percipi possunt*. Vehementissima vis est ignis, dum caminis occluditur; & mox, facto sibi spiramento, foras erumpit. Porrò Vesuuium videmus per integra secula conquiescere, nullo vnquam flammarum, nullo fumi vestigio. Quis credat, ignem perpetuo sub eo ardere consopitum, ac nullo se prodentem indicio, excitandum post secula? Clauditur intra Vesuuium vis ingens bituminis,

Io. Annius in Berosi antiq. l. 6.

Plin. lib. 3. cap. 306. Arist. de admir. audit. 35. & 123. Maio les coll. 16 Conimbr. in Meteor tract. 12. cap. 3.

Aristot. de admir. 33.

nitri,

nitri,sulphuris. si æterna ibidem flamma clauderetur: cur per tam longas moras à paratissima sibi materia temperaret? Nunquam sanè otiatur ignis: admotam escam corripit incredibili voracitate, rerum heluo: neque profectò, quasi secularibus pactis inducijs,tādiu abstinuisset à clade, si tamdiu sub Monte vixisset. Quod verò scribit Ambrosius Nolanus,consuesse aliquos Augusto mense se in vaporaria conferre ad Vesuuium; id referendum non est ad flammas, quæ indidem perpetuò fumū exhalent; sed ad vapores spiritibus calidis immistos,sulphureo infusos halitu:qui capiti tum exiccando, tū etiam roborando hauriuntur salubriter. Equidem non negauerim, perennes aliquando ignes arsisse sub Vesuuio: sed per idem tempus fumo,flammaq. se prodidisse arbitror,eodem plane modo,quo Ætna, montesque ceteri, qui ignes nutriunt. Luculentissimum huic sententiæ testimonium ferunt Dio, Solinus, Procopius, Florus, Cassiodorus. Dio in Tito de Vesuuio loquens, *Fumum*,inquit, *interdiu,noctu flammam reddit;ita vt in eo suffimenta cuiusuis generis fieri semper videantur.* Solinus,*quod*,inquit, *in Campania Vesuuius,in Sicilia Aetna;hoc in Lycia mons Chimæra est, nocturnis æstibus fumum exhalans*. Procopius inter cetera, quæ de Vesuuio refert, *ignem*, inquit, *ex ima parte existere quiuis poterit conspicari, qui in eius voraginis supernum os ausit procumbere. inde & flāma in semet consota altius excitatur: nulli tamen eius regionis hominis negotiū exhibet.* Florus Vesuuiū esse affirmat *Aetnei ignis imitatorem.* Denique Cassiodorus in epistola, quam prælibauimus, Vesuuiū appellat *perpetuam fornacem,arenas emittentem puniceas.* Cùm igitur multis ab hinc seculis neque ignis,vt antea, conspiciendum se præbeat per os voraginis;neque inde vicissim per diem fumus,per noctē flāma reciprocent: iure conijci potest, Vesuuij subterraneos ignes per plures, & ingentes excursiones auolasse. atque adeo,cùm nullum, nisi per interualla seculorum,fumi extet indicium;nullum ibidem perpetuo ignem occludi,sed præuio materiæ apparatu per interualla progigni. Huius originem inde petendam duco, vnde origo petitur ignis, qui è nube prosilit, quando in tonitrum, ac fulmen eliditur. Nubes

Ambros. Nolan. de situ Nolæ lib. 1. c. 1.

Dio in Tit

Solin. c. 40

Procop. li. 2, de bello Gothico.

Florus lib. 1. cap. 16.

Cassiodor var. ep. 50.

bes quippe crebrius, quàm Montes, suis quoque exardescunt incendijs; quæ hoc ferè modo excitantur. Tolluntur spiritus calidi vi Solis è terra, aquosis immisti vaporibus, atque vnà quodammodo peregrinantur. dumque in eëris regione media, vbi grando, niuesque gignuntur, incremento frigoris constipati vapores humidi concrescunt in nubem: spiritus, quasi hoste obsidente, per antiperistasim inter sese coeunt, & collecta vi acrius incalescunt. Vt incaluere, laxantur: nam calor partes laxat, quas frigus addensat. laxati spatiosiorem sedem exposcunt. nubes, ne perrumpant, obsistit. illi ad latera nubis elisi, atque ipsamet conflictatione, ac motu succensi, nube tandem disrupta, eduntur in tonitrus, micant in fulgetra, erumpunt in fulmina, terrores mortalium, excidia turrium, clades montium. Eidem planè causæ Vesuuiana, quæ itentidem existunt incendia, adscribenda censeo. Par conflagrationis vtriusq. conditio, & eius, quæ intra nubium, & eius, quæ intra terræ viscera, gignitur. In hac quoque Mons intonuit: micuere fulgetra; exertati lapides ignei, vera fulmina. In eruptione fulminum concussio aëris; in eruptione Vesuuiana terræmotus contigere. ex eadem autem causa proficisci docet in Meteorologicis Aristoteles *in terra terræmotũ, in nubibus tonitrum.* Aris**t.lib.2 meteor. sum.4.c.1** Delitet intra Vesuuij recessus, perennis non quidem igniũ, sed calidarum exhalationum copia. pars è vicino mari suffunditur: nam ijs mare abundat, vnde salsedo. pars è cauernis Puteolanis trãsmittitur, breuissimo interuallo disiunctis; quæ perpetuis ignibus æstuant. pars intra Montis gremium virtute Solis efficitur: qui, quemadmodum aurum, argentum, ac metalla cetera, ita etiam in terræ sinu spiritus, procreat, siue solari calore per meatus traducto, siue latenti, & occulta vi. Quapropter Aristoteles, *à Sole,* inquit, *in terra multus quidem extra, multus quoque intra fit spiritus.* **Arist.lib.2 meteor. sum.3.c.2.** Cõprobat hoc idem olei scatebra, quod circa Porticus per latentes caueas è radice Montis emanat, morbis frigidis leuandis aptissimum, calidarum exhalationum index, quæ Montis gremio confouentur. Itaque, cùm spiritus Vesuuij penetralibus occlusi, atque expiratione intercepta veluti strangulati, sese foras efferre contendunt: ita cientur; vt

multo acrius recalescant: ita recalescunt, vt exardescant: ita exardescunt, vt tandem disrupto Monte in flammas erumpant. Hanc incendiorum caussam in libris Meteororum insinuat Aristoteles, qui, *terra*, inquit, *rupta, exiuit spiritus multus, & fauillam, ac cinerem eleuauit, & Liparaeorum ciuitatem existentem non longe, omnem incenerauit: & ad quasdam in Italia ciuitatũ venit. etenim facti ignis in terra hanc putandum est esse causam.* Sed quoniam hæc spirituum copia multis est insita montibus, à quibus nullum creatur incendium, potior aliqua indaganda est ratio, cur conditi intra Vesuuium spiritus conflagrent, idque nõ semper, non sæpe, sed per longissima interualla. Tria sunt, quæ rara, sed magna Vesuuio incendia pariunt, cauernarum vastitas, soli tenacitas, bituminis & sulphuris copia. Cauernosum esse Vesuuium, oculi comprobant defixi ad hiatus, quos aperit. Olim perduelles à Clodio obsessos, per Vesuuij cauernas elapsos, paulò ante narrauimus è Lucio Floro. Ingentes intra Vesuuium caui à subterraneis ignibus ortum duxere, saxa excauante flamma: quæ tandem elapsa est, exeso Monte, ac prope exosi relicto. Inde cauernarum inanitas, in quibus, cùm liberè spiritus dispatiari possint, non adeo pertinaciter eruptionem meditantur, ac fugam: donec per seculorum spatia numerosiores, ne cauernarum quidẽ vastitate contenti, ad superni aeris immensitatem adspirent. Hinc perduelliones, tumultus, eruptiones post secula. His ita se spiritibus longo æuo cauernosus Mons ingurgitat; vt identidem cogatur euomere. Non latuit ratio: hæc Aristotelem, solertissimum caussarum latentium indagatorem. qui de terræ montibus agens, *Quicunque*, inquit, *laxa habent, quae subtus loca, multum suscipientes spiritum, concutiuntur magis.* Eadẽ autem materia, quæ dum terræmotus ciet, parturit; dum perstat, parit incendia. Huc accedit soli tenacitas. Siquidem siccum est Vesuuianum solum, pertinax, pumicosum, argillosum, arenosum. Testantur id arenæ, quibus adeo largè pluit in agro Bariensi, ac Melphitano; vt littora crederes exarenata. Testantur Vesuuiana vina viuida, neruosa, generosa, quæ diluta non eneruantur; per mare deuecta, vires etiam ab aquis accipiunt. Testatur

Arist. ibid.

denique

denique solum ipsum bibulum, aquas pluuias quã citissimè exorbens, nullo recentium imbrium seruato vestigio. Cum igitur orta, è siccitate durities expirationi obsistat: fit, vt perdifficilem spiritus reperiant exitum: &, cùm reperiunt, ipsamet duritie soli obluctantis vehementius excandescant. Hinc per interualla rara conflagrationes maximæ. Denique in idem conspirat oleaginea, & bituminata materia: quam Vesuuius tanta copia exegit, vt bituminis torrentes decurrerint. Bitumen facilè flammam & concipit, & nutrit quippe Naphtha, genus bituminis, teste Plinio, non secus ac magnes ferrum, procul ad se ignem pertrahit. Ita Iasonis pellicem à Medæa æmula crematam, fabulis tradidere Græci, igne in coronam Naphtha illitam insiliente. Bituminis cognatam igni naturam ostendit lacus Asphaltites. Hic, vt animaduertit Iosephus, situs in regione Sodomorum, quæ incendio perijt, bituminis magnam vim emittit aquę supernatantem. *In Apollonia quoque bitumen fossile nasci, nec longè ab ea regione ignẽ omnibus anni tẽporibus flagrare,* auctor est Aristoteles. Demum à bitumine Babylonico ignẽ constantissimè detineri, neque aqua extingui, sed vel cœno, vel alumine, refert è Leandro Maiolus. Quodlibet verò bitumen, si semel inarserit, flagrare inter aquas, testantur Conimbricenses; qui de hoc eodem ignis genere interpretantur id, quod Tacitus refert, sub Nerone *igni terra edito villas, arua, vicos, passim correptos. neque extingui potuisse; non, si imbres caderent; non, si fluuialibus aquis, aut quouis alio humore niterentur: donec inopia remedij, agrestes quidam eminus saxa iecere.* Hoc idẽ de Vesuuiano bitumine semel accenso experientia docuit, noua vndarum cum flammis commercia paciscente Natura. Materies hæc bituminata superioris ætatis conflagrationibus egesta, denuo per temporum moras enata, nouo semper semina incendio sufficit. Bitumini sulphureæ quoque interserunt venæ: vt apparet è lapidibus, quos Mons effudit, plerumque sulphur olentibus. Ex his causam odoramur incendij: cui incipiendo sulphur aptissimum, nutriendo bitumen. Hanc earum conflagrationum originem, quas in Vulcano, & Ætna perpetuò, in Vesuuio subinde experimur, agnouit Abulensis,

dum

Plin. lib. 3. cap. 105.
Plin. ibid.
Iosephus de bello Iudaic. lib 5. cap. 6.
Arist. de admir. audit. 123.
Maiolus colloq. 18
Conimbr. in meteor. tract. 13. cap. 1.
Tacit. lib. 13. Annal.

Abulen.pa tad.5.cap. 103. dum ait, *modum, quo ea fiunt, talem esse, quia quilibet horum montium multas concauitates sulphure plenas habet; & inflammatur sulphur in aliqua earum, &, dum illa combustio durat, ardet sulphur, & fiunt eructationes ignium.*

Iustinus hist. lib. 4. Idem de Ætna Iustinus tradidit, qui philosophico sale inspergens historiam, *Ignibus*, inquit, *generandis, nutriendisque soli ipsius naturalis materia. Quippe intrinsecus stratum sulphure, & bitumine traditur. Quæ res facit, vt spiritu cum igne inter interiora luctante, frequenter, & compluribus locis nunc flammas, nunc vaporem, nunc fumum eructet.* Igitur, vt compendio cuncta complectar, calidi spiritus in cauernoso Monte magna copia per seculorum diuturnitatē aggesti, ac tenacissimo solo constricti, per antiperistasim eo, quo ante diximus, modo exarsere: & bituminatam, ac sulphuream nacti materiam, illa miscuere inter Vesuuianas venas incendia, quæ Monti ruinā, mortalibus exitium, vrbibus excidia importarunt. His ea omnia, quæ in hac conflagratione vidimus, distribuenda sunt causis, terræmotus, cinis pluuius, lapis deciduus, torrens igneus, inundatio. Extitere terręmotus, concusso solo: dum spiritus, non dum laxiori aditu patefacto, in latera Montis incurrerent.

Aristot. 2. meteor. sum. 3. c. 2 *Terræmotus enim*, teste Aristotele, *fient maximè propter angustias*. Magnus porrò inter terræmotum, & incendium

Arist. ibid. nexus est. quandoquidem, vt eidem probatur Aristoteli, *Causa terræmotus est spiritus, cum intro forte fluxerit, qui extra exhalat*. exhalat autem quandoque iactatione ipsa,

Berof. lib. antiq. sub Rege Assyriorum xvij. atque attritu succensus. Quamobrem, vt adnotauit Berosius, *sub Phaethonte Rege secutum est incendium post terræmotum*. Declarat hoc Aristoteles exemplo petito ab humano corpore. Quemadmodum enim in hoc, cùm ardor inualescere cœperit, eadem, & tremoris causa est, & febriū: ita spiritus intra terram inclusi, & terræmotus pariunt, &

Arist. ibid. incendia. *Oportet enim* (verba sunt Aristotelis) *intelligere, quòd sicut in corpore nostro, & tremorum, & pulsuum causa est spiritus, qui intercipitur, virtus: sic, & in terra spiritum similia facere: & hunc quidem terræmotum velut tremorem esse; illum autem veluti pulsum. & sicut accidit sæpe post mixtionem (per corpus enim fit velut tremor quidā*

cùm,

cùm transfertur spiritus deforis intro simul totus) talia fieri & circa terrā. Differt porrò in hoc Vesuuianus terræmotus à tremore, qui existit è febribus: quod hic quidem fit à spiritibus è partibus extimis intro accitis: terræmotus autem, qui in Vesuuio contigit, ortus est à spiritibus ex imo Monte foras euocatis. Extitere quoque pluuiæ cinerum: quia cum ignis montanas inter fornaces cœpit ardescere, multa exhausit in cinerem. qui primò nube fumea euectus quà sordidiore, quà candidiore, vt cineris plus, minusue sustulerat; tum hinc alio vi spirituum asportatus; demum siue flatibus deficientibus, siue in aëris media regione, accrescente frigore, suo ponderi redditus, in pluuiam decidit, quandoque chalybe, ferro, argento etiam permistus: vt eorundem metallorum venas in Vesuuio deprehenderes, & argentea secula sperares post ferrea, Monte ipso sponte prodente, quæ texerat, & accolarum inertiam accusante. Ita pluisse olim piscibus, Athenæus tradit, à ventis mare deprędantibus veluti auecto pecore, & disiecto. Extitere insuper pluuiæ lapidum, diuulsis ijs flammarum vi, atque vnà cum spiritibus eodem impetu extritis eo fere modo, quo è nube igniti lapides, atque è tormentis æneis quandoque saxeus imber extruditur. In his, conciti lapides, vt egregiè Aristoteles, *patiuntur, & non agunt: spiritus verò vt principiū.* Dum imbri lapidaret, magna vis cecidit eius lapidis, quem specularem appellant, nitentis, pellucidi, ac prope crystallini, inter tot incendia, & clades in eo veluti speculo humanas vices repræsentante fortuna. non defuere etiam pauci aliquot lapides, aureis venis interliti, irritæ cupiditatis incitamentum, auro perniciosius effuso, quàm flamma. Extitere præterea torrentes ignei, ingenti bituminis, ac sulphuris liquescente vi, ac veluti in fluuium igneum exudante. Bitumen quoque superfusum cùm arderet, saxa eliquauit. In quo sensu Maronianum illud accipiendum est.

Athenæus lib. 8. c. 2.

Arist. ibid.

Vidimus vndantem ruptis fornacibus Aetnam
Flammarumque globos, liquefactaque voluere saxa.

Virgil. 1. Geor.

Huc etiam respexit Augustinus dū refert, *ex Aetnæ verticibus quondam torrentis vice, flammarum flumina cucurrisse.* Bitumine eodem, quo præduri lapides colliquefacti,

Aug. lib. 4. de ciu. c. 2

effectum est; vt mollia lapidescerent, igne tenuissimo permeante, neque absumente partes, sed exiccante. Ita eadem Solis vi cœnum obdurescit, niues liquantur. Porrò bituminis ardentes riui, conuoluti in globos, ac veluti fluctuantes, transuersim, non rectà ciebantur, nempe à spiritibus igneis intercursantibus adacti, igni fulmineo, quem cum tonitru nubes efferunt, persimilibus. quippe fulmina veluti errabunda in obliquum agi; obseruant Meteororum periti. Cæterum alia quoque miracula fulminum in igne Vesuuiano suspeximus; pernicitatem illi tantam, vt non fugam modò, sed ipsas quoque cogitationes prçuerteret; deiecta ea potissimum, quæ obsistebant, ijs, quæ cedebant, innoxijs; non paucos etiam intercluso spiritu examinatos, vt in fulgetris solet accidere, nullo, aut leuissimo relicto conflagrationis inditio; haustos in sinu matrum liberos, parentibus incolumibus; arsisse lodiculam, proxima culcitra intacta. Hæc, & alia pleraque id genus, tenuissimæ flammæ celeritatem declarant fulmini non absimilē. Extitere deniq. inundationes quæ aliæ, & aliæ in alias, & alias causas referēdæ sunt. Inundationes, quæ contigere post pluuias, ab ijsdem suam agnoscunt originem. etenim aquę pluuiæ, quæ antea exiguos diductæ in riuulos per plures tramites demittebantur è Monte, obstructis alto cinere, aliaq. decidua materia mōtanis vijs simul aggestę, quasi collectis vndequaq. auxiliaribus copijs sensim excreuere in torrentem. qui præstructis elicibus, nullo certo delatus alueo, quocunque incidisset, agris, atque arboribus exitium importabat. Prima vero inundatio, quæ altera ab ortu incendij die, pluuiæ adscribi non potuit; certè aquis ab ipsamet Montis aluo effusis tribuenda est; quę vi halitus eletæ è nouis hiatibus, qua data porta, exihere, seruata flammis bituminatis fide. Sunt, qui affirment, vidisse se riuos igneos aqueis intercurrere, & supernatantem flammam, aquæ quasi vehiculo deuehi, aduersario elemento in triumphalem quomodo sibi rhedam conuerso. Effudere se simul flammæ, & aquæ è Vesuuio, modo planè consimili, quo elisis nubibus, dū inardent fulmina, funduntur pluuiæ. quo allusisse videtur Isaias ijs verbis, *Vtinam disrumperes cælos, & descenderes: aquæ arderent igni.* Mons igitur in nubem

bem, sonitus in tonitrum, flammæ in fulgetra, ignei lapides in fulmina, aquæ in pluuias euasere. Neque insolens, vi calidorum spirituum, quemadmodum siccantur quandoq. flumina; dum, vt obseruat Berosus, *apertis ostijs montium aquæ in alueos regreduntur*, atque intra priores angustias resorbentur: ita laxatis terræ meatibus, nouas fontium, ac fluminum scaturigines prodire. Namque in bello Mitridatico prope Apameam Phrygiæ vrbem, terræmotu concussa tellus nouas paludes, fontes, fluuios edidit. Neque id reticuit Aristoteles, cùm dixit, *aquas erupisse, factis terræmotibus*. Vtinam idem contigisset in Vesuuio: &, qui manare torrens occœperat, perennasset in fluuium: aquas ab igne mercaremur, beneficium à clade. Hæc de historia, & causis incendij Vesuuiani; quod quidā in spem, quidam in metum trahunt. Non desunt, qui bene ominentur. Aliqui Ignem, & Aquam, principia rerum omnium prædicant: ideo exulibus igni & aqua, tanquam bonis omnibus, interdici: ideo sponsis ignem, & aquam præferri solita, auspicium fœcunditatis: ideo à Lactantio pronunciatum, *igne, & aqua vitam humanam constare: ignem soli homini datum: igne nos vti, qui cælestе animal sumus: quoniam ignis è cælo est.* Igne adijciunt primùm mortales cœpisse conuiuere; igne è nubibus missili Ceraunias interdū pretiosas deferri, ac veluti gemmeam tempestatem: igne Zoroastrem absumptum, transcriptumq. illico ad superos, quasi iam diuinitate potitum: ignem Persis esse, Lycijsque sacrum: igne latam à Deo, promulgatamq. Hebræis legem inter incendia montium, dū *Mons Sinai fumaret eò, quòd descendisset Deus in igne*: Igneæ quodāmodo, vt Iustinus animaduertit, Platoni Deū esse naturæ: igne felicitatē; igne, vt Seruio Tullo contigit, imperia ipsa portendi. Deniq. vicinis vrbibus, Neapoli, ac Romæ, ad quarū læuam Vesuuius situs est, iuxta veterū haruspicum effata, non nisi fausta, ac prospera auspicari nos posse contenditur: quando quidem *Intonuit læuum*. Leuiuscula profecto sunt isthæc, & digna vix, quæ audiantur. Alij, dum rem propius attingunt, pollicentur sibi fertilitatem à cinere confouente terræ calorem, spiritibus intus obstrictis. cinere augurantur reparanda damna, quæ flamma in-

Beros. lib. antiq. sub Rege Assyriorum xvij.
Conimbr. in meteor tract. 12. cap. 8.
Arist. lib. 2 meteor. sum. 2. c. 2
Plutarc. in probl. c. 1.
Alex. genial. lib. 2.
Lactant. in instit. l. 2. cap. 9.
Vitru. l. 2.
Plin. l. 37. cap. 9.
Greg. Turon. hist. Francor. lib. 5.
Pier Valeri hier. lib 40. Enod. Dit.

Iustin. or. parænet. contr. gēt.
Liu. lib. 1.
Virgil. 2. Æneid.

intulit: quasi Phœnicis in modum Vesuuius conflagrauerit; vt vitam duceret à funere, vires à cinere. Adstipulatur his Strabo, qui Vesuuiani soli fertilitatem cineri adscribit. Cassiodorus faustum ducit auspicium ab arena. *Vomit*, inquit, *fornax illa perpetua puniceas quidē, sed fertiles arenas quæ, licet diuturna fuerint adustione siccatæ; in varios fœtus suscepta germina mox producunt, & magna celeritate reparant, quæ paulò ante vastauerant*. Hæc ille, ingentis mali solatia leuissima; &, vt liberè dicam, quod sentio, spes planè repositas in arena. Agnoscitur iactura præsens: promittitur post interualla temporum è sterili arena, & infelici cinere reuictura soli felicitas. Adeò sunt cupiditatis humanæ in deplorata re spes pertinaces. Speratur aliquid fortunæ melioris telluri: timetur deterioris mari. Procurrit Vesuuius in Neapolitani sinus craterem bijugus Mons vno vertice. Hoc dedit Natura munimentum, vt potissimùm Euri subsolani inde flantis à subiecto mari rabiem arceret. Nunc, deiecto Montis culmine, ac veluti arcis deturbato fastigio, liberior illac ventis ad mare patet excursio. Quamobrem fretum importuosum, neque hactenus nautis satis fidele, erit deinceps etiam formidandum; futurum, vti metuo, non iam Sirenum lenocinijs, ac fraudibus, sed procellis, ac naufragijs infame. Auguria quidam adjiciunt multo tristiora. Nimirum bella præsagiunt, pestilentias, famem, consulto Dione, alijsque scriptoribus: apud quos hæc ipsa mala post Vesuuianas cōflagrationes euenisse legimus. Olympiadem obseruant, cùm è Philippo Macedonum Rege concepit, somniasse, faculam in aluo succendi incendia toto terrarum Orbe miscentem, belli præsagium, quo postmodum, incendente Alexandro, Europa, atque Asia conflagrauit. Hæc passim iactent Historici. Audent etiam decernere de his Poëtæ. Hecubam proferunt face fœtam, atque ignes enixā iugales, omina belli, quo arsit Troia: Lauiniam, comas flamma sponte allambente, claram fore, haruspices pronunciasse

Ipsam, sed populo magnum portendere bellum

Ideo ad Vesuuiani ignis aspectum œstro fatidico Poëtæ perciti iam vulgo, dulcibusque canunt *Bella, horrida bella.* His Mathematici adiunguntur ij, qui se Astrologos venditant.

Strabo. l. 5.
Cassiodor. variarum ep. 50.
Dio in Tit.
Sigon. de Imp. occid lib. 16.
Platina in Bened. II.
Plutarc. in vita Alex.
Virgil. 10. Aeneid.
Idem 7. Aeneid.
Idem. 6. Aeneid.

tant. Genus hominum, quod ex aduersis æquè, ac prosperis famam captat, rarò diuinans, ac fortuito, plerumque fallax, & infidum. Pronunciant hi, eodem occursu, congressuque syderum montes flamma, regios animos ira excandescere: vnde discordiæ, motusque bellorum. Hoc non tam Incendium fuisse clamitant, quàm prodigium: omnia bellis arsura, quasi Vesuuianus ignis in Cometam cesserit, splendore ferali, ac portentoso. Præuium conflagrationi fuisse Lunæ deliquium animaduertunt, quadrato Martis appulsu percussæ: Martem quoque decimo quarto Leonis gradu conclusum, actumq. in rabiem. Hæc astrorũ obseruatores, motus a spectusq. syderum non tam metiri soliti, quàm mentiri: iudice me, si minus; è republica eliminandi, certè exauctorandi, quippe vanis post damna timoribus non meticulosum modo vulgus, sed Principum quoque aures imbuunt. ad quos faciles comparant sibi aditus, siue mendacijs astra trahentibus ad studia potentiorum; siue innata quadam cupiditate mortalibus, quod Natura denegauit, prænoscendi futura. Scilicet ideo timenda sunt bella, quia Vesuuij iam apta flammæ materia conflagrauit. Antiquioribus obseruata hæc auguria, & iam pridem cum ethnica superstitione antiquata. Bellum, & pax in diuino nutu sunt posita. Propior ijs causa ex eo ducitur, quod regni rationibus conducit; & vel tuendo, vel propagando imperio prodesse, aut officere noscitur. Vnico bella afflantur astro, amore dominandi. Quòd si augurijs ducimur; omnia sunt nobis auspicatissima, Quippe sub ortum Alexandri, Dianæ Ephesinæ apud Græcos incendium Græciæ felicitatem, atque imperium præmonstrauit. Neque deest *Aquila nido*, vt adnotauit Plinius, *lapis atites nihil igne deperdens*. Et hastæ Romanæ sub Sabinum bellum ardere visę, Romanis victoriam prænunciarunt. Propinquior pestilentiæ, famisque metus. nam alteram è Montis latebris inhalata Mephitis; alteram cinere obruta semina, & agrorum vastitas minatur. Sed, vti speramus, pestilentiam flammæ ipsæ, purgato aëre, sterilitatẽ opportunæ pluuiæ depulere. Noua è Vesuuio eruptura subinde incendia ominatus est Niphus. Omen comprobatum experientia pæne omnium seculorum, recurrentibus

Plutarc. in vit. Alex.
Plin. l. 10. cap. 3.
Pier. Valer lib. 46.

Niphus in meteor. Arist. lib. 2 summa 3. c. 2. ante explic. vj. fig.

ijsdem incendij fontibus, atque intra vastissima Montis receptacula renascente materia, quæ nouis nutrimenta ignibus præbet. Postrema prænunciat, superest, quãdiu perduratura sit hęc ipsa, quam experimur, conflagratio: cui narrandæ finem facio, quamuis Vesuuius flagrandi finem non fecerit. Siquidem adhuc fumum expirat: adhuc per interualla cinerem expuit: adhuc torrentes exudat: adhuc theatrales excitat lacrymas: adhuc tragica dat spectacula. Nondum reductum scenæ siparium: non dum vacat Orchestra: nondum peracta est fabula; si tamen fabula, quæ vera dat funera. Nutant suspensi expectatione animi, quo tandem si tanta res euasura. Miserrimum profecto est, accepta iam pernicie, adhuc luctari, cum metu. Si consulamus Aristotelem peritissimum in effectis naturæ præuidendis, prædicendisque veluti hariolum: augurari de incendio licebit id, quod ille de maximis terręmotibus pręmonuit. quippe vtraque ex eodem fonte nascuntur. *Cum*, inquit, *fortis factus fuerit terræmotus, non mox, neque semel cessat agitatus. sed primo quidem vsque ad quadraginta dies agitur: posterius autem & ad vnum, & ad duos annos dominatur secundum eadem loca. Quapropter, sicut in corpore pulsus non repente cessant, neque citò, sed per moram, marcefacta passione: sic & principium, à quo exhalatio facta fuit, & impetus spiritus palam est, quod non mox omnem consumpsit materiã. Quousque igitur consumantur reliquiæ horum, necesse est quassare.* Hæc ille, post quadraginta dies annum, aut etiam bienne ominatus incendium. Si quid interea in Vesuuiano fumo luce dignum, vel noui contigerit, vel contigisse iam nouerim, narrationi huic attexam. Scribent hæc alij cothurnato stylo, & tanta digno tragœdia. Hæc amicorum suasu à me scripta cursim inter excursiones flammarum, *arescentibus hominibus præ timore*, arescente ingenio, arescente calamo.

Arist. lib. 2 meteor. sum. 3. c. 2.

Luc. c. 25.

APPEN-

APPENDIX
DE NOVIS TERRÆMOTIBVS.

SCRIPSERAM hęc fere intra mensem ab ortu incendij: cùm noui terræmotus, ijq. creberrimi cogunt me priori narrationi, vti spoponderam, hęc pauca subtexere. Dixeram sub incendij exordium sæpissime succussatam tellurem, biduoq. iactatam formidine maiore, quàm clade. adieceram eorum terręmotum originem referendam esse ad spiritus igneos. qui, cum è Vesuuij latibulis cinerem, lapidesq. sustollerent, inter hiatus angustias exitum eluctati, aëre vehementius concito, Montem concussserint, & nexu quodam sola terrarum monti finitima. Quemadmodum, dum tormenta ænea pilas explodunt, cōcuti vicina loca experimur, vmbratili quadam terræmotus imagine; ad exitialis illius pestis afflatum quodammodo ingemiscente aëre, contremiscente tellure. Multis id suadere conatus addideram, defecto iam Vesuuij vertice, ac vastissima patefacta voragine, terræmotus conquiesse. Nunc instaurati non tam tellurem videntur, quàm meam de ijsdem sententiam labefactare. Quippe Montis vtrinq. lateri adnixa oppida, pagiq. post perbreues inducias, reualescentium terræmotum vi pæne perpetuo vexati. In vrbe verò Neapoli, inter quam, & Vesuuiū non parua planities interiacet, terræmotus ab ineunte Iunio, & frequentes, & acerrimi auditi: certè cum prioribus conferendi; nisi quòd in ijs rei nouitas, & insolentia viam terrori strauerant: hos, vt in venalium pretio solet accidere, reddit ipsamet copia viliores. Assuetudo quoq. & admirationem, & timorem imminuit. Insitum namque mortalibus noua magis, quàm magna mirari: & formido minor incessit expertos se non semel indemnes. De horum origine persuasum non paucis, tunc terram concuti, cùm abrupta vi latentium ignium, intra hiatum decidunt Montis fragmina. Siquidem tantus

Mons, opus olim gaudentis, ac veluti superbientis Naturæ, magna iam ex parte corruit, siue intestino absumptus incendio, siue mole sua. Dumque in sua viscera recidiuus, in ingentes, cauernas relabitur; inter natiuos ignes rogo succenso, veluti contumulatur in se se. Hanc generatim omnibus terræmotibus causam tribuit ex Anaximene Seneca, terræ tremorem eius partibus adscribens: quæ reuulsæ introrsum deuoluuntur in præceps, siue ignis vi, siue vitio vetustatis. Nimirum ætates habent elementa etiam suas: & nihil à senectute tutum. Idem his expressit carminibus, qui Parnassum in Lycæa transtulit Lucretius.

Anaximenes apud Senecam in libel. de Terræm.

Lucr. lib. 6

Terra superna tremuit magna concussa ruina:
Subter vbi ingentes speluncas subruit ætas.
Quippe cadunt toti montes, magnoque repente
Concussu, latè discerpunt inde tremores.

Itaq. dum dilacerato Vesuuij latere, saxa subinde dissiliunt, tunc dumtaxat subsilire terram, quidam rentur. & verò perperam; nam, cùm terræmotus frequentissimi extiterint, si quoties terra contremuit, toties diffisis lateribus, immanis lapidum strues aceruatim de Monte decussa est; actum iam pridem foret de Vesuuio. Enimuero, si Poëtis hic philosophari liceret: Gigantes dicerent in Vesuuianis campis, qui Diodoro teste, Phlegræi dicti sunt, olim contra Iouem depræliatos, plerosque ibidem etiam consepultos, adhuc spirantes, fessosque pondere, mutare lateri sedem; eoque motu terram succuti. Quamobrem Latinus vates de Encelado cecinit, fulmine semiustum iacere sub Ætna, substrata fulciendo Monti molæ corporis.

Virg. Æneid. lib. 3

Et fessum quoties motat latus, intremere omnem
Murmure Trinacriam, & cælum subtexere fumo.

Hæc eadem de fumo, qui continenter è Vesuuio ducitur, & intercurrentibus terræmotibus tradere in expedito esset: si cum Poëtis liceret, de Gigantibus mendacia cudere, vt ita dixerim. Gigantea. Parum ab his aberrant Astrologi, qui iuxta Babyloniorum placita, teste Plinio, terræmotus deriuant à vi trium syderum fulmineorum, Soli occursantium circa quadrata Mundi. Sanè, cùm in supernis orbibus, quem vocant *trepidationis motum* Astrologi deprehenderint; quid

Plin. lib. 2. cap. 79.

quid ni à cælo tellus quoq. trepidare didicerit? Expedirent etiã his se facilè tricis Mathematici ij, qui ab occasu ad ortũ circumferri terram affirmant, immoto cælo, nulla enim nouorum terræmotuum ratio ijs reddenda est, quibus perpetua est terræ motio. quæ ideo stare videtur, quia rapidissimè circumagitur, oculorũ sensum fallente pernicitate motus, atq. æterna vertigine stabilitatem ementiente. Ingeniosum primo Heraclidis, tum Copernici deliramentum, ijs tantùm probandũ, quibus immobilia verti monstret emota mens. Ridiculum, quoq. foret, si de terræmotibus his, qui à Vesuuiana conflagratione deriuantur, Thaletis Milesij sententiam sequeremur. qui docuit mari terram supernatare, *tanquam grande nauigium*; tunc verò moueri, ac veluti fluctuare, cùm aquæ, quibus innititur, vehementius concitantur. Quantum porrò foret dementiæ eos terræmotus in aquas referre, quos à Vesuuiano igne proficisci, pœne oculis contuemur? Igitur, vt modus appareat, quo tellus à subiecto igne quassatur, res est paulò altius repetenda; ac terræmotuum, iam consenescente incendio, renascentium origo è suis ducenda principijs. Terræmotuum vniuersim causam esse spiritum intra terræ inanitates constrictum, exploratum est ijs, qui Aristotelis vestigijs insistunt. Spiritum appello exhalationem siccam, & calidam, quæ mascula vi caloris è terræ sinu progignitur. Quia verò exiguo conclusa corpusculo sub aspectum non cadit: ideo quasi à corporis concretione seiuncto spiritus dicitur. Tam tenue illud est, quod turres eruit, quod vrbes haurit, quod terræ molem exagitat. Terræmotum ab incluso spiritu effici, ita breui argumentatione demonstro. Omne quod mouetur, aut mouetur ex se se, aut ab alio. atqui tellus non mouetur ex se se. nam, iudice Aristotele, quæcunque principium motus in se ipsis continent, viuentia sunt, & anima prædita: tellus autem inanime quidam est. neque enim terram, vt ille ait.

Heraclid. apud Albert. 2. cæli tract. 3. Copernic. in libr. de Reuolut. Thales Milesius apud Alb. loc. c.

Aristot. 8. Phys. tit. 9 Virgil. Aeneid. 6.

Spiritus intus alit, totamq. infusa per artus
Mens agitat molem; & magno se corpore miscet.

Quod de Mundi totius anima Platonicus Poëta cecinit. Quale porrò animal tellus, quod neq. quotidiana ex aratris illata vulnera persentiscit: neq. progredi valet, aut regredi; mobi-

mobile dumtaxat,quia tremulum.Itaque cùm terra non arbitrio moueatur ex se se, nec nisi ad centrum natiuo pondere deferatur: necessario fit, vt in alijs motibus à centro deuia motricem vim agnoscat alterius. Aut igitur alterius extra,& supra se;aut alterius intra, & infra se. Non extra, & supra. neque enim vnquam tanta vis ventorum aërem peruagata in terram incumbit; vt eam,vel tantillum è sua

Archimed apud Pappum Mathematic. coll. lib. 8. probl. 6. prop. 10.

sede dimoueat. Illa verò Archimedis effata, *Quolibet moueri quodlibet*; & posse se, si pedem extra terram figeret, Mathematicis machinis terræ libramenta conuellere; magnificentius ab eo iactata,quàm verius.Quamobrem cùm in terræmotibus nullum mouens appareat,quod in extima terræ facie supernè locatum sit reliquum est,vt mouens infernè deliteat. Porrò intra terræ recessus, ac larebras aut Aer, aut Aqua, aut Ignis intercipitur, aut mista corpora, metalla potissimum. inter quæ præcipua ferrum,& aurum sub terræ fodinis Natura clementer abscondit, commiseratione quadam generis humani, alterum crudelitati subducens,alterum cupiditati.Mista hæc,quę solidè concreta terream substantiam sapiunt, neque facilè moueri possunt,neque mouere. Aer,& Aqua fluuida quidem sunt corpora; sed subterraneis cauernis inclusa, non est vnde impetum tantum concipiant,vt terræ stabilitatem amoliantur.Superest igitur, vt motus terræ igni adscribatur inter elementa cetera præstantissimo tum leuitate, tum vi. Sed quonam modo id efficiat,est vlterius inuestigandum. Nam, cùm ignis comburat potius, quàm concutiat: sanè hoc præstare non potest, nisi satellitio spirituum, quos calore progignit. Quippe his facultas inest, & maximè mobilis, & motrix. Hoc, quo solet, acumine confirmat,cùm de terræmotibus

Aristot. 2. meteor. sum. 3. c. 2

agit Aristoteles. Qui, *Terra*, inquit, *à Sole, & ab eo, qui in ipsa est, igne incalescit :vt multus quidem extra, multus quoque intra fiat spiritus*. Paulò post. *Considerandum vtique erit, quale maximè motiuum erit corporum. necesse enim est ad plurimum natum ire* (id est,quod per loca plurima facilè transmeat)*etiam vehementissimum maximè tale esse. Vehementissimum est, quod citissimè fertur. percutit enim maximè propter velocitatem ad plurimum autē*

na-

natum est pertransire, quod per omnia ire maximè potest, tale autem est, quod subtilissimum. Quare si quidem spiritus natura talis est, maximè corporum spiritus motiuus. Vnde paucis interiectis ita infert. *Non igitur Aqua, neque Terra causa vtique erit motus; sed spiritus, cum intro fortè fluxerit, qui extra exhalat.* Cóprobat id duplici experientia. Primam innuit ijs verbis, *Qui extra exhalat.* Videmus enim ferè post terrẹmotus ventos existere. nempe intra terræ septa obstricti spiritus, tanta vi obstantia quæque inuadunt; vt tandem euadant. Altera experientia sumitur à tranquillitate futuri terræmotus indice. *Fiunt enim*, inquit, *tranquillitate plurimi, & maximi terræmotus:* nempe cælo ventis immuni, clandestinas rixas, ac bellum domesticum intra terræ cauernas apparantibus. Nimirum præcurritur terræmotui silentio vniuersitatis, integris ad exaudiendum terræ fragorem auribus. Comprobat id ex eo Aristoteles, quòd terræmotus plerumque contingunt vehementiores noctu, quàm interdiù; & meridie, quàm spatio diei reliquo. Noctu quidem: quia tunc spiritus intra terræ cubilia desident constipati à frigore, à Sole non euocati. *Noctes*, inquit, *plures, & maiores fiunt terræmotus.* Rationem infra subijcit. *Quia noctes diebus tranquilliores sunt propter absentiam Solis.* Meridie verò: quia hæc diei pars media tranquillior esse solet, quàm ceteræ, tunc maximè terris è cæli fastigio dominante Sole. *Sol, inquit, cùm maximè dominatur, dissoluit exhalationem in terrã: dominatur autem maximè circa meridiẽ.* Quamobrẽ prẹmiserat, *Terræ motus, qui fiunt die, fieri circa meridiem: quia tranquillissima est, vt in pluribus, diei meridies.* Enimuero terrarũ concussioni tranquillitate præluditur, secundis aduersa succedere in hoc quoque prẹmonente Natura. Ad eandẽ causam referas alia secuturi terræmotus indicia. Nam si sub Solis occasum, sereno cælo, nubeculam videris non obliquatam in flexus, sed rectà longo tractu porrectam: nocturnũ illa tibi, Aristotele augure, terræmotum præsagiat, quippe certum tranquillissimi aëris argumentum nulla ne tenui quidem aura perflati: quæ leui pulsu nubeculam facilè ductilem suo diuaricatam tramite, hinc, aut inde detorqueat. Aẽr verò à ven-

ventis prorsus exemptus, ac liber, spiritus infra deceptos indicat, & subtus intumescentem procellam. Ex his liquido constat, à spiritibus intra terræ cancellos obseptis terræmotus exciri. Spiritibus vim calor sufficit: leuissimoque halitui tantum roboris adijcit, vt, emotis terræ cardinibus, non raro montes euertat. Sed quo pacto id fieri possit, paucis exequar. Caloris est, partes dissoluere, quæ frigore concrescunt. solutis ampliora spatia, finesque protendit ijs, quæ spissata continebantur in arcto. Hinc fit, vt exhalatio, calore quasi se maior effecta, in propinqui corporis sedem inuadens, illud conetur è vicinia deturbare. Siquidem idem spatium à duplici corpore occupari nequit. Et quemadmodum ab hac rerum vniuersitate locus excluditur planè vacuus: itâ quoque duplicato plenus, neque inane, neque superfluum probante Natura. Quamobrem, sicut ad subterfugiendum vacuum subitos aquarum assultus videmus, nullo impellente sursum, & alia id generis vsque ad miraculũ: ita non minore Natura studio prohibet, corpus geminum vnico includi spatio: quam Philosophi *penetrationem* appellant. Eius odio terra conuellitur, atque in hiatus diducta, discerpitur. Etenim quandoque calor tanta vi funditur, vt & maximam spirituum copiam quam citissime procreet, & iam procreatos è terræ meatibus, aut cauernulis, quibus quasi ergastulis constricti tenebantur, educat. eductis extemporaneum domiciliũ quæritur: quando nequeunt sine vlla sede consistere. Dumque corpora reliqua terræ sinu intercepta obstinate hospitium pernegant: vrgent illi vi caloris adacti, ac demum extorquent. Et quoniam, vt diximus, Naturæ legibus cautum est, ne plura vno loco considеant: spiritus corpora sibi finitima impellunt, vt eorum succedant sedibus. Ab his loco pulsis truduntur media, à medijs postrema, à postremis exitus aut sibi, aut spiritibus intercursantibus quæritur. Terra suæ obiectu molis obsistit. ita spiritus dum enituntur, dum premunt, dum premuntur, dum irrumpunt, dum erumpunt; terram cient. Hæc intra penitissimos Naturæ recessus oculis planè lynceis introspexit Aristoteles. qui *causa*, inquit, *est motus spiritus; cum forte introfluxerit, qui extra exhalat.* Ad institutũ redeo,

vnde

vnde modo deflexeram. Flagrant adhuc Vesuuiana viscera, ac perpetuo per os voraginis tæterrimum fumum inhalant. Ignis initio materiam bituminatam, sulphureamque depastus, quam spatia seculorum congesserant, magnum excitauit incendium. Hæc immensa spirituum vis effusa, dum inter hiatus angustias eliderecur ad Montis latera: terræmotus eos conciuit, quorũ vel sola recordatione contremiscimus. Nunc, cum vires nondum suas flamma consumpserit; & viuant adhuc, etsi aliquantulum consopiti, nunquam tamen intermortui, non modicæ ignis reliquiæ: noui spiritus intra Vesuuium, flammæ sublatentis vi, in illa veluti Vulcani officina cuduntur: cusi, aggeratique inflammantur: quippe sicci, & calidi, ignique affines: inflammati concitantur ex imo ad sublime: concitati terram pulsant. Hanc Arist. terræmotuum causam in Vesuuiano igne prospexit; dum ait, *terram à Sole, & ab eo, qui in ipsa est, igne incalescentem, multum quidem extra, multum quoque intra efficere spiritum.* Additque paulò post, *spiritum esse maximè corporum motiuum: quia ignis, quando cum spiritu fuerit, fit flamma; ferturque celeriter.* Ex his facilè apparet incendij, cum terræmotu cognatio. Quamobrem mirum non est, incendio nondum extincto, adhuc vigere terræmotus. quasi eo motu tellus ignem in venas illapsum conetur excutere, fremitu etiam indignationem testante. Illud hac in re difficultatem exhibet non contemnendam: quòd terræmotus fiunt, vt dictum est, cùm *spiritus intro fluxerit.* Si quando autem terræmotus contingunt, dum spiritus exhalatur: id solùm fit, cùm arctior est exitus, quàm vt capere turbam possit ingruentium spirituum. Tunc enim ij, qui detinentur, terram quatiunt. Atque id causæ esse diximus, cur inter Vesuuianæ conflagrationis initia, difflatis vndique spiritibus, adhuc terræmotus existerent, nempe propter angustias faucium. Quapropter obseruatum est, amplificata voragine, terræmotus Neapoli per mẽses aliquot siluisse. Nunc nescio quo pacto integrati: dum spiramenta vastissima, perruptis repagulis, nubes fumeæ volutatur. enimuero terræmotus prohibet expiratio. Quamobrem, vt à magistra experientia didicit Aristoteles, rarò æstate terræmotus contingunt. Nimirum

Arist. l. c.

Arist. l. 2. Meteor. sum. 3. c. 2

mirum spiritus è terræ gremio per laxos nimio calore meatus nulla vi sensim ad auras prodeunt, subterraneis cauernis desertis, quæ idcirco, vt in putealibus aquis apparet, æstate sunt, quàm hyeme frigidiores. Hinc etiam fit, vt terræmotus tum Autumno, tum Vere frequentiores sint, quam vel hyeme, vel æstate, per hyemem nimium constricto per æstatem nimiùm soluto halitu. scilicet inter niuium, atq. ardorum iniurias inconcussa. Tellus inter Autumni diuitias contremiscere didicit, dum fructibus redundat; inter Veris delicias, dum floribus redimitur, magna infortunia ad dulciores anni partes traducente Natura. Quod ab Aristotele obseruatum transcripsit Plinius. qui *Autumno*, inquit, *& Vere terræ crebrius mouentur. ideo Galliæ, & Aegyptus minimè quatiuntur: quoniam hic æstatis causa obstat, illic hyemis.* Gallijs Germaniam, & Aquilonares plagas; Ægypto reliquam Africæ oram, & Hispaniam adiungas, quæ ab Africa angusto freto dirimitur: quod illæ regiones hyemē; æstatem hæ referant: in ijs quidem terræ sinum niuibus, geluque constrictum Solis calore ad gignendos spiritus minimè violante: in Africa verò, Hispania, & calidioribus regionibus expiratione perfacili terræmotus arcente. At Italia temperatissima Mundi regio, eæq. potissimùm Italiæ vrbes quæ verna gaudent cæli temperie, terræmotui maximè sunt obnoxiæ, Sole ad spiritus procreandos: solo ad continendos idoneo. Ita pulcherrimam Orbis terrarum partem non terræ minus, quàm fortunæ moribus Natura subiecit perpetua nutantem iactatione rerum, ac veluti concussu quodam collabentis felicitatis. Ad rem redeo. Si terræmotibus loca calida numquam, aut rarò vexantur, dissipato, disiectoque halitu: cur adiacentes æstuanti Vesuuio campi tam crebrò quatiuntur: dum per hiatus latissimos vndante fumo, liberè spiritus effluunt? Enodandæ difficultatis duplex mihi aperitur modus. Primus ducitur à caueis: à quibus voragini substratis fumi, & halitus fit expiratio. Nouem paulò post ortum incendij, vti supra in narratione diximus, depręhensę è quibus fumeę nebulę ad os voraginis euoluebantur. Paucis post mensibus repertæ tres, obstructis ceteris quippe creuerat vorago ruina laterum: quorū partes deciduæ plura

ra

ta ex ijs, per quæ halitus efflabatur, foramina obduxerant. Imbres etiam, qui post incendium, æmulatione quadam ignium, largissimi ceciderunt, intra montis hiatum effusi spiramenta quædam fumi emissaria clausere. Itaq. redactis nunc in priores angustias, qui delitescunt, spiritibus, terræmotus repetuntur. Argumentum eius rei non leue sunt terræmotus non semel secuti paulò post, quam è voraginis fastigio exesa fumo saxa deciderant. Obseruatum quoq. est, terræmotus hos non rarò euenisse post pluuias, siue oppletis infuso imbre receptaculis, atque inde detrusis, pulsisq. spiritibus; siue constrictis terræ meatibus, per quos tenuissimus halitus auolabat. Vtramque rei huius causam reddidit Aristoteles docens, terræmotus fieri post pluuias, *& eo quod* inquit, ***amplior fiat intus exhalatio*** (quia scilicet expiratio intercluditur) *& eo quod intercipiatur in angustioribus locis, & compellatur in minorem locum talis segregatio, repletis concauitatibus terræ aqua*. Hac de causa vrbes crebris cloacis ad excipiendam eluuiem, atque ad mare transmittendam cauatę, aut minus quatiuntur, aut innoxiè. quod de vrbe Neapoli iam tum obseruauit Plinius. Alter enodandę difficultatis modus petendus est à copia spirituum: quæ quandoque tanta est, vt, & expiranti flammæ materiem, & terræmotui suggerat. etenim, quando spiritus per patentes ad aërem aditus siue inflammatus in ignem, siue abreptus in turbinē, totus effertur; incendia existunt, aut venti: quando totus terrę claustris occluditur, terræmotus: quando partim effertur, partim clauditur; tum aëri fumum, aut flatum, tùm terrę quoq. motum summittit. Vidit hoc, vt cetera, Aristoteles, qui, *spiritus*, inquit, *aliquando quidem continuus extra fluit omnis: aliquando, & partitur*. Hinc paulò post infert; *tranquillitate fieri plurimos, & maximos terræmotus. quia continua existens exhalatio, sequitur vt in pluribus impetum principij. quare aut intro simul, aut simul extra fluit omnis*. Subdit tamen, *quosdam fieri terræmotus etiam flatu existente*. Hoc ex eo deducit, quod præmiserat, *spiritum non semper omnem extra, aut omnem intra fluere, sed aliquando, & partiri*. tunc enim pars spirituum liberiorem sortita exitum in ventos effunditur: pars terræ

Arist. l. 2. Meteor. summa 3. cap. 2.

Plin. lib. 2. cap. 82.

Arist. ibid.

con-

conclusa latibulis mussitat: & inuidia, credo, aliorum, qui per aërem diuagantur, obmurmurat. Addit etiam, *tunc terraemotus minores magnitudine fieri: propterea quòd diuisum est principium, & causa ipsorum.* Hinc licebit non sine ingenti admiratione conijcere, quàm exaggerata intra Vesuuij penetralia lateat vis spirituum, qui, dum continenter è supercilio Montis in flatus euoluuntur, ac fumum: eodem temporis articulo terraemotus non debiles, ac perraros, sed validos, & crebros exuscitant. Quota pars in aciem educitur, quando ij spiritus, qui veluti intra vallum ad custodienda castra se continent, vehementissimè terram dimouent? enimuero dum palàm flamma, fumo, cinere impetimur; per latentes quoque obsessi cuniculos pulsu spirituum arietamur. Parum est, vnico bellum cum elemento geri: nisi simul in aerem, ac tellurem inuadatur. neque aquis parcitur. Etenim hæc eadem spirituum copia, à quibus aër, fumo, tellus motu infestatur; aquarum etiam torrentes eiectat. Mense superiori ab ijs qui Vesuuij maritimas radices accolunt, post præuios terræmotus murmur auditum veluti decurrentis è Monte torrentis. Ignis defluxum aliàs experti, comparauere se denuo trepidabundi ad fugam. Dum turbatur in oppidis, torrens aqueus in campos decidit. Ab aqua beneficij loco parua clades accepta, quæ ingens metuebatur à flamma. Erat eo die cælum impluuium, ne quemquam suspicio subiret subito collectæ ex imbribus aquæ, cumulatæque in torrentem. Quamobrem, cùm non appareat vnde repente nouus hic torrens extiterit; fatendum est, erupisse ex hiatu Montis, efferuescentibus, atque exultantibus aquis vi spirituum, quemadmodum, dum ollæ flamma subijcitur, aqua labris exuberat. Quippe montanis cauernis aquarum magna vis conditur, an delabentibus imbribus, atque intra hiatus montium receptis, an aëre frigido subterraneis antris inclusoe sensim concrescente in humorem aqueum. Vnde primo stillicidia, ac tenues fontium scaturigines; tùm inexhaustæ fluminum perennitates. In quo sensu accipias illud Poetæ.

Virg. Georg. lib. 4.

Omnia sub magna labentia flumina terra.

No-

Nouos è Vesuuij voragine prosiluisse torrentes, si cui fortasse videbitur incredibile, legat Cardinalem Contarenum in libro secundo de Elementis. vbi testatur, se Valentiæ in Hispania vidisse sereno cælo subitum, dehiscente terra, noui torrentis ortum, qui effusus in campos vrbem versus excurrit, vastitatem, & cladem importaturus. vnde cùm solo murorum obiectu arceri non posset; vix nouis aggeribus, obicibusq. repulsus, & corriuatus ad littora, tandem ad mare decubuit. enimuero eadem spirituum vis & terræmotus, & inundationes creat. Atalantam Græciæ peninsulam, post terræmotũ perrupto aquis accurrentibus Isthmo, mari circumuentam atque inter insulas repente ascitam, tradit ex Thucydide Diodorus. Terræmotum, quo plurima Rhodiorum, & Asiæ oppida conciderunt, conflagratio, vt obseruat Baronius, & inundatio excepere. Terram sub Gallieno motam, & per idem tempus multas vrbes: mari demersas, narrat Trebellius. Nimirum ijdem spiritus terram è sua sede dimouent; aquam è sua: ijsque impellentibus, terra è centro, mare è littoribus exilit, violatis in vtroque elemento Naturæ legibus. Quocirca futurum terræmotum in aquis præsenties: si solito turbidiores hauriantur è puteis, *neque,* vt addit Plinius, *sine odoris tedio.* Si quidem spiritus efferuescentes ex imo in aquas inuadunt, antequam aggrediantur ad solida. Hęc de nouis terræmotibus, & torrente nuper exorto. è quibus anceps etiam coniectatio, accipientibus hæc multis in fausti euentus omina, alijs in aduersi. Fauet prioribus Vates Regius. qui *terra,* inquit, *mota est. etenim cæli distillauerunt à facie Dei Synai, à facie Dei Israel.* Quod de lege duarũ tabularum à Deo inter terræmotuũ fragores promulgata in Monte Synai, plures interpretum explicant. Etenim in Exodo ita legitur *Mons Synai fumabat, eo quòd descendisset Dominus Deus super eũ in igne; & ascenderet fumus ex eo, quasi de fornace. eratq. omnis Mons terribilis:* siue, vt vertitur ex Hebræo, probante Saliano, & alijs, *totus Mons contremuit.* Quamobrem sub incendium, & fumum Vesuuianum repetiti identidem terræmotus diuinæ, vt quidam rentur, sunt præsentiæ argumenta, quæ maiestati seruiant potius, quam terrori. siquidem *terra mota est,*

Diodorus lib. 3.

Barõ. tõ. 2.

Trebell. in Gallieno.

Plin. lib. 2. cap. 81.

Psal. 67.

Vide Lorinus

Ibid. Exod 19.

Salianus to. 2. anno 1544. num 384.

Isa 6. *dum cæli distillarent à facie Dei Synai.* Terræmotu, & fumo, arcanæ maiestatis indice, Deus Isaiæ spectandum se præbuit. Quippe *domus repleta est fumo, & commota sunt superliminaria cardinum.* quòd ad Iouis aspectum traduxit Maro, dum dixit,

Virg. lib. 9 Aeneid. *Totum nutu tremefecit Olympum.*

Terræmotu præterea Christi nouum è cęlo ad terras accessum prænuntiatum reperimus apud Aggæum,

Aggæi 2. *Commouebo cælum, & terram: & veniet desideratus cunctis gentibus.* Eo terræmotu, dum Christus in Bethleem nasceretur, antiquissimum Romæ templum corruisse, testatur Petrus Damianus.

Petr. Dam serm. in natiuit. Dom quasi exinde Romana tellus, ethnica superstitione deiecta, septem elata collibus, in occursum conditoris assurgeret. Nimirum

Psal. 113. *Montes exultauerunt vt arietes, & colles sicut agni ouium à facie Domini mota est terra.* Terræmotu quoq. festiuissimo insignitus, Christi rediuiui triumphus, referentis è deuicto Dite manubias.

Matth. 28. *Ecce,* inquit Matthæus, *terræmotus factus est magnus,* quodãmodo gestiente tellure, & lapidibus ipsis præ lætitia exilientibus. Inter terræmotus fragores, & lapsus igniũ Sanctus in Apostolos Spiritus effusus est, terra veluti sese ad superna efferente. Deniq. si maximis minora licet adijcere, terræmotu Paulini obitus celebratus, eo terræ plausu euecti ad cælum. Terræmotu Ignatij Societatis nostræ parentis è profana militia ad sacram traductio nobilitata. nempe trepidatum tunc est, turbatumq. apud inferos. Consimili planè modo Franciscus Ignatij socius, Indorum Apostolus terræmotum, qui in Insula Mauri ipso die Archangelo Michaeli sacro contigit; interpretatus est, bono ciues animo esse iubens: siquidem mali dæmones ab Archangelo pulsi, inter fugiendum terrã concusserant.

Lipoman. in vita S. Paulini. Ribadeneyra in flore Sanctorũ par. 2. in vita S. Ignatij. Turfellin. in vita S. Francisci Xauerij.

Faustissima hæc è terræmotibus omina ducũtur à quibusdã timori aut demendo, aut leuando, terra etiã, dum mouetur, non tàm quietem, quàm inertiam dedìscente. Alij contra terręmotus in magni omen terroris accipiũt. Antiquissimum omnium ętatum memoriæ terræmotum inter ea fuisse memorant, quæ à Deo Pharaoni, Ægyptoque inflicta sunt vulnera. Habetur id apud Eusebiũ ex Artabano, qui refert *Moysen grandinem, & terræmotum noctu excitasse;*

Euseb. l. 9. de Præp. cap. 4.

citasse; vt qui terræ hiatus effugerent, grandine interirent: & qui vitarent grandinem, terræ hiatibus absorberentur. Neque terræmotibus admixta grando, inter nostra supplicia defuit, dum apud nos toties lapidibus grandinauit. Grandini apud Ægyptios adiunctus est ignis. Quippe animaduertit Salomon. tunc *ignem ardentē in grandine, & pluuia coruscasse.* Quod significauit etiam Dauid, dum dixit. *Tradidit grandini iumenta eorum, & possessionem eorum igni.* Et alibi. *Posuit pluuias eorum grandinem,* siue ex Hebræo, *lapidem concretum, ignem comburentem in terra ipsorum.* Denuo hæc grassata calamitas in incendio Vesuuiano, siquidem Deus *tradidit grandini iumenta nostra, & possessiones nostras igni.* Namque exanimata iumenta, dum lapidatum de cælo: ac non prædia modo, sed oppida etiam integra, vicique exusti. Illud præterea in Ægyptio igne prodigiosum, quod neque tenebras pelleret, neque pelleretur ab aquis. Etenim, vt perpendit Philo, *Ignis splendor vincebatur à crassissimis tenebris.* Quod testatur Salomō ijs verbis, *Ignis nulla vis poterat illis lumen præbere.* Hoc in incendio Vesuuiano instauratum vidimus, dum Mons flammas, flammæ noctem, ac tenebras funderent. Quod si tunc, vt animaduertit Sapiens, *in aqua supra virtutem, ignis exardescebat:* hoc planè idem nunc, geminato portento, contigit: dum & incendium inter aquas vigeret, & ignis imperio mare flammæ vnda decederet. Quamobrem ad terrores ceteros terræmotus quoque crebri accessere; vt hos etiam, quemadmodum olim Ægyptios, *descendens sonitus perturbaret.* Quem porrò terræ fragor non exterreat: dū modò frementi similis, modò mugienti repente intumescit, assurgit, prosilit, desidet: mox resultat spiritu reciprocante? Quid, dùm fatiscunt parietes, crispant; concurrunt, vibrant, atque aduerso motu quodammodo inter se arietant? Quid, dùm solum huc illuc inclinat, decumbit, nutat, vndat, abscendit, iam iam aut imposita supernè tecta, laxatis compagibus, labefacturum; aut, quod non rarò contigit, diducendum in hiatus, ac pæne Inferos nostris aspectibus exhibiturum? Magna profectò sunt isthæc diuinæ iræ argumenta: quam tamen quotidie cumulatis sceleribus pro-

Sap. 16. Psal. 77. Psal. 104. Philō. l. 1. de vita Moysis. Sap. 17. Sap. 16.

uocamus. Audiamus quid in euentu persimili dixerit sanctissimus Vir Ephrem Syrus. qui *terra*, inquit, *tremiscens sub nostris pedibus commouetur. vt nobis metum incutiat: & ne sic quidem ob nostram duritiem formidamus. vrbes integræ absorptæ sunt, & loca ab ira Domini desolata: & neque sic trepidamus. Bella commota sunt, vt nos timentes Deum pænitentiam ageremus: & neque sic conuerti volumus.* Hæc ille, qui sermone etiam peculiari *de terræmotu* multis probat hunc seclusis naturalibus causis, sæpe è Deo ipso excitari siue ad cladem, siue ad terrorem. Id ethnici quoque cùm animaduerterent, è terræmotibus calumniam Christianis conflarunt: quorum culpa dicerent, terram concuti à neglectis, & iratis Dijs. Ita de terræmotu, qui sub Gallieno contigit, testatur Origenes. eius causa sacra per totam vrbem, totumque Orbem terrarum ingentia celebrata, addit Capitolinus. Adeo insitum est vel imbutis falsa religione pectoribus, terra labante, ad cælum confugere. Quod si apud eosdem ethnicos, vt testis est Plinius, *parietes incendiorum deprecationibus conscribebantur*; mirũ non est apud Christianos, vt refert è Cedreno Baronius, Iustiniano imperante terræmotibus dirissimis perculsa Antiochia, dum publica priuataque ædificia iactarentur, ac passim assultantia tecta corruerent; domorum fores ad sistendum, auertendumque terræmotum, ita conscribi cœptas. *Christus nobiscum state.* vrbe exinde indemni: cùm tellus, quæ ad Christi vltoris imperium desæuiebat, ad eiusdem nomen, ac nutum conquiesceret. Enimuero terræmotus non semel à Deo ipso immitti, è sacro codice compertum est. Terræmotu ad tubarum sonitum summisso, muri Hiericuntini conciderunt. Terræmotu præferente miraculum, vt Salianus animaduertit, exercitus Philistinus ad internecionem deletus. Terræmotus, Christo moriente, supra Naturæ leges exhibitus, duodecim, vt narrat Plinius, vrbes in Asia proruit. quanquam tunc quoque dissiluere Montes; abruptisq. in immensum hiatibus, quot voragines, tot ora tellus aperuit sui conditoris interitum conquestura. Postremo, vt sileam de ceteris, terræmotus extremum Orbis terrarum præcurret excidium. quod ipsemet Christus præmonuit. *Erunt*, inquit, *ter-*

Ephrem. Syrus l. 2. Vitarum SS. Patrũ protē. Lippoman. t. 2

Orig. cõtr. Celsum. Capitol. in Gallieno.

Plin. l. 28. cap. 2.

Baron. t. 7.

Paraphr. Chald. in Iosue c. 6.

Salian. t. 3 ann. 2964. nu. 67.

Plin. lib. 2. cap. 48.

Matth. 24.

terræmotus magni per loca. siue Mundi iam consenescentis interitum, vt solet in morbis accidere, agitatio, tremorque antecedat: siue eo motu incumbentia vndique scelera tellus nitatur excutere, impar tanto ponderi moles. Denique, vt paucis cuncta concludam, terræmotibus his datæ tragœdiæ plauditur, dandæ præluditur.

FELICIS CAMPANIÆ
HILARITAS TVMVLATA.

Siste quisquis es hospes,
Et ex sepulto meo cadauere insepultũ trahe tibi, posterisq. documentũ.
Ego illa Felix, an infelix Felicis Campaniæ hilaritas
Cinefactis hisce iugeribus contumulata,
Renouatum hallucinantis securitatis exemplum,
Diu virentissimi capitis florentes diffudi comas,
Nunc quidem infelicissima,
Quippe virilitatis viriditatem protriuit, ac florem
Veseuus ille Mons.
Qui malorum omnium memoriam, & vsu, & venustate obliterabat,
Nunc inexplebili siti bonis inhians, quæ tribuerat
Molitus interitum, vulnere fauciauit lethali
Inde vere sæuus.
Quod vt in alios crudelius desæuiret,
Ambusta sua viscera in cinerum, flammarumq. globos congesta,
Eructauit, euomuit, dissipauit.
Semicæsum aliquandò verticem in frusta dissecuit,
Vt sparsis hinc inde fragminibus mortalium effringeret capita.
Sæpè inuidus ad latera increpuit, sæpissimè contremuit,
Vt fragore, strepituque suos duceret ad terrorem, fremitumque.
Florentissima, quæ genuerat, oppida deuorauit;
Et cum non potuerit Salo subijcere
Solo æquauit.
In quo me multum amauit, odit plurimùm:
Cuius opere dum vtebar, vita ipsa fuit redimendum:
Vt nullum vnquam sine iaculis beneficium contulerit,
Nec munus, nisi grauioris teli inhibitum pondere, tribuerit.
I nunc hospes,
Et fluxæ felicitati satis miser fide,

*
* *

DE NOVO

IN VNIVERSA CALABRIA

TERRÆMOTV

CONGEMINATVS NVNCIVS.

Ad Eminentiſs. ac Reuerendiſs.

FRANCISCVM BARBERINVM

S. R. E. Cardinalem.

IVLII CAESARIS RECVPITI

è Societate IESV.

ESTINAT ſibi noua calamitas cruentatum ſemel Veſuuij cœdibus calamum, congeminato nuncio, dum clades cõgeminatur. Deuouet etiam ſibi, FRANCISCÆ Cardinalis Ampliſſime, nomen illud tuum, quod claritatem auxit incendio, ac fama flammã nobilitauit. Eruptio illa Veſuuiana quaſdam clades peperit, quaſdam prænunciauit. Infortunium illud appellaueram; ſed infortuniorum vaticinatio fuit. Incendium pręferebat: ſed portentoſus erat Cometa ex

editiſſima aëris regione, oppidorum, vrbium, prouinciarum ſtragem, paucis poſt annis, veluti cauda tracturus. Fragor ille inter prodigia recenſendus, qui diſſitas quoque regiones exterruit, cæli ſonuit veluti claſſicum, quo toti Neapolitano regno bellum indicebatur. Terræmotus ij, quibus quatuor, vel quinque oppida corruerunt, paruę velitationes erant, maiorum prælusiones certaminum, & prima quędam tentamenta pugnandi. Pronunciaueram abſolutam planè tragœdiam, ac reductum ſcenæ ſiparium: ſed luctus inſtauratus ex integro quæque malorum extrema videbantur cadentium, exordia fuere naſcentium. Deniq. multò acriùs, ac vehementiùs Veſuuiani incendij cineres recaluere. Rem ita contigiſſe, vt ſubijciam, ex auctoribus fide dignis compertum. Dies intercurrebat Martij menſis vigeſimus ſeptimus, qui in Sabbatum inciderat, nobilem à palmis appellat.onem ſortitum: ne palmæ ſine cœdibus forent, mox funeſtandum. Hora data iam erat prima ſupra vigeſimam, Sole ad occaſum vergente, quaſi luctuoſum ſpectaculum auerſaturo: cum terra repente mota Calabriam tum citeriorem, tum vlteriorem, celeberrimas Neapolitani regni prouincias, quà concuſſit, quà diruit: Meſſana vrbe finitima, è damno non exempta, Neapoli non è metu. Nulla mali tam ingentis pręſenſio, ante animaduerſo exitio, quàm periculo. Terræmotus nomen vnicum, ſed pernicie multiplex, non vno tenore ſtragem edidit: ſed alicubi ſæuiùs, clementiùs alibi: diuina, credo, dextera moderatrice, & veluti circumducente cladem. Hanc in primis paſſa Conſentia, Calabriæ citerioris caput, altera regij magiſtratus ſedes, vrbs nobilitate ciuium, & antiquitate percelebris; oſtentans inſignia ſeptem collium; quod in totidem videbatur locata cum oppidorum corona, quodam veluti luſu Naturæ Romam paruulam effingere connitentis, duplici flumine Crate, & Buſento vnius Tyberis vices implentibus. Magnificentiùs hic graſſata calamitas multæ domus dirutæ, quaſſatæ omnes. Duæ caſtri turres planè ſolo æquatæ. Quatuor aſſurgebant muralibus in faſtigio pinnis diſtinctę, ſiue ad ſpectaculum, ſiue ad munimen. Nunc vna vis ſupereſt. Nam duabus terræmotu deiectis, tertia ſuperiore anno fulmine icta deciderat. Stra-

Leãder. Albert. deſcript. Ital. in 7. regione. Henrici Bacch. in deſcript. Regni.

uere

uere, fine vllo tormento bellico, turres tres, fragores duo, cœli alter, terræ alter, in vnius arcis ruinam cœlo, terraque quasi inito fœdere, conspirantibus. Neque multò minor in palatio regio iactura. Quod olim Proregum Hispanorum regia, cum Galli Neapolim obtinerent, nunc nihil admirandum retinet, præter lapidum struem, quassosque parietes: vt damnata videatur ad supplicium domus, in qua ceteri damnabantur. Neque aut templa fuere immunia, aut tutiora cœnobia. Turris, Christiano ritu, regia munificentia, ad ingentis tympani loculamentum extructa. Archiepiscopalis templi ornamentum, supra ædem sacram decubuit, alamque disiecit. Duo præterea Patrum Franciscanorum cœnobia corruerunt, vt ne ipsis quidem reorum asyllis vlla fuerit in hac clade securitas, Collegium Societatis Iesu occupauit ruinam, quam non multò post vetustas tulisset: tribus tamen cubiculis, quæ firmiora erant adhuc stantibus, sed rimosis. Quod vitium in alijs etiam apparet ædibus: quæ terræmotui superstites solo, parietibus, lacunaribus diffissis, per immanes hiatus perspicuè casum minantur. Ita in ædificia vrbis fæuitum, sed indultum ciuibus. Habuit hæc suum ruina spatium; & terræmotus initio lentior monuit incolas, vt in apertas planities, atque in loca tutiora profugerent. Viginti circiter oppressi periere (numerus in tanta eius vrbis celebritate perexiguus) quibus fortasse aut segnis ætas, aut ægra valetudo pedum celeritatem inhibuit, malo præcurrente remedia. Vni tamen fuga mortem, aut maturauit, aut intulit. Mercator, cum ad officinæ fores nescio quid negotij perageret, ac terræmotu obstrepente, in ampliorem se plateam quanta maxima poterat celeritate proriperet, in deciduum parietem incidit: ac magnificarum ædium ruinis elisus splendidè occubuit, incolumi tectulo, vnde prodierat. Futurus documento mortalibus, frustra nos mortem effugere: quæ, dum relinqui putatur à tergo, obuiam se commonstrat è fronte. Hunc lethi fuga ad lethum impulit: alteri pietas memorandum posteris exitum dedit. Barbara Telesia clari generis fœmina, primo terræ strepitu territa, conuulsæ domus egressa limen se in tutum eduxerat. Sed mox, vt animum recepit ex metu, mentem subijt fili, inter mortis fau-

Henrici Bacch. in descript. Regni.

ces desertus,cui per ætatulam,nec consilium,nec vires suppetebant ad fugam. Hac memoria sui immemor, per saxa, per pericula, per ruinas, eò interrita redijt, vnde pauens profugerat:fortiùs quidquid accidisset latura,si cum charissimo pignore communem vitæ,mortisque aleam subijsset. Verùm dum mater puero inconsultiùs consulit, quàm res poscebat,improuiso tecti delapsu in mutuo complexu vterque perijt: suffocata etiam prole, quàm mulier nondum enixa conceperat. Quatuor sanè in vnico euentu portenta. Barbaram peremit pietas. Vnius quæsita incolumitas tria capita extinxit. Vni mors obtigit ante vitam. Huic vterus euasit in tumulum. In scholis etiam, quas vocant Pias, tres aut quatuor pueri occubuere, qui inter ipsa ætatis primordia, cùm prima legendi rudimenta discerent, extrema pati didicerunt; inter elementa Grammaticæ, durıore hausti elemento. Patres tamen, qui tam pio vacabant operi, omnes integri, illæsique. Consimilis Dei prouidentia in Patribus nostræ Societatis eluxit. Nam ij omnes, quorum cubicula conciderunt, foras prodierant: eorum, qui intus aderant, cubicula substitere. Inter hos ille, qui hoc anno in Archiepiscopali templo summa cum laude concionabatur, cum ad insequentis diei concionem totus incumberet, terræmotu ab ea cura diuulsus, aliò cœpit cogitationem, ac pedem auertere. Mirum dictu. quacunque ille gradum fecisset, illlico parietes, tecta, scalæ relictæ à tergo ruebant; quasi tantummodò expectaretur ad horum ruinam aliena incolumitas. Diceres continuisse se illa tantisper, ac veluti timuisse ne læderent. Magister ex ijs vnus, qui Grammaticam in eo collegio docebant, terræmotu exaudito, discipulos præiuit ad fugam. Interuallum datum, vt omnes pedem efferrent. Cum ad ianuam accurrerent, ædificij pars ante fugientium oculos corruens fores obstruxit. Territi regredi, ac referre cursum vnde diffugerant. Sed inter eundem, ex altera parte, primò superstans cubiculum, mox etiam schola vacua cecidit. Occluso vndique exitu, nullus iam supererat transfugio locus; perdurante adhuc terræmotu, atque identidem ingrauescente: ita vt consistere non possent, progredi non auderent. His vndiq. circumscripti periculis, dum

ex omni parte fugam adornant, ex omni etiam ruinarum obiectu intercluduntur; animaduertit magister subiacentem ſchalæ adhuc integræ anguſtiſſimum fornicem: qui, ſubmiſſis ingredientium ceruicibus, quatuor aut quinque vix caperet. Eo ipſe ſe celerrimè contulit: quodq. incredibile videbatur, viginti diſcipulos (nam forte ceteros ad ſuum quemque pagum dimiſerat) in eundem angulum ſibi hærentes intruſit. Tectis hinc, inde, alijs ruentibus, alijs nutantibus, & iam iam incumbentibus ad ruinam, mentis inopes pueri flere, conclamare, magiſtri opem depoſcere, congeminatis his vocibus, perimus, pater, perimus. Iam excitatus colliſione, caſuque lapidum puluis vſum oculorum abſtulerat: nec quà euadi poſſet vlla ex parte apparebat: cum fortè audita vox magiſtri alterius eum, qui deliteſcebat, quaſi extinctum flebiliter appellantis. Ille in circumfuſa caligine eò gradum direxit, vnde ſonus accipiebatur: ac per aggeſtos obices, & ſaxa vndique collabentia, non tam ambulando, quàm reptando, tandem ad plateam erupit, puluerulentus, ac ſemiuiuus. Mox ſequaces pueros voce, manu, ope eodem perduxit integros, ſoſpiteſque: ne vno quidem vel mutilato, vel læſo. Hæc ita narraui, vt ab eodem accepi, minutiùs quidem, quia vera, & comperta: Dei numine non parum prodente ſe, vel in paruis. Non minus in alterius incolumitate admiratio. Nam, dum Philoſophiæ magiſtro, & ſchola corruit, & cubiculum, ipſe vtrique calamitati ſubducitur. Enimuerò mane diſcipuli vacationem à veſpertina lectione popoſcerant, magiſter annuerat: idque præter morem, non ſine diuino nutu. Quippe gymnaſium eo temporis articulo cecidit, quo nemo elabi potuiſſet; ſchalis etiam, quà effugiendum fuerat, repente diffractis. Ita ille, dum ſuo ſe, ac diſcipulorum otio indulſiſſe putauerat, indulſerat vitæ; vacaturus à labore, vt vacaret à funere. Idem inopinatè accitus ad templum, paulò poſt delapſo cubiculo vnde diſceſſerat, lethum feliciùs effugit ignarus, quàm ſi prænoſſet. Ceterùm cordatè hic, cùm ad ruinoſi templi fores terræmorus initia præſenſiſſet, nihil moratus ad plateam euaſit: vbi multos reperit lymphatis ſimiles, & iam conſternatos in fugam: qui, ſacerdote conſpecto, noxarum ſolutio-

lutionem lamentabili voce, nec sine lacrymis petiere. Ille alienæ magis memor salutis, quàm suæ, singulis culpa raptim audita (quod in rebus extremis licet,) singulos etiam ocyssimè ab omnibus expiauit. Ita breuissimo temporis spatio centum circiter confessiones excepit. Quod alij Patres inter fugam pariter præstitere: quasi Parthorum more fugiendo bella rent. Profectò vnus terræ tremor cunctis tremorem incusserat: atque inter allisiones lapidum, corda saxea scindebantur. Augebat terrorem horribilis ex imo boatus, subinde quidē atrocior, sed vno ductus spiritu per quadrantem (tamdiu enim prima hęc terrę iactatio tenuit:) tempus tantæ stragi perbreue, vni terræmotui longissimum. Ingerebantur oculis pulvereæ è ruinis elatæ nubes, quæ sereno cælo, diem obtexerant: ità vt non iuuare, non videre quemquam liceret. quod in immani alio terræmotu, sub Traiani imperio, contigisse testatur Dio. Exaudiebantur dissonę voces hinc expectare, hinc ire iubentium, & fugientes ipsa quoque festinatio morobatur. Feriebat etiam aures ædium vndequaque cadentium fragor, qui terræmotui adstrepebat: & puerorum vagitus, eiulatus mulierum, virorum clamor timoris index, ac doloris omnia latè loca compleuerat. Sed breui fuga ciuium solitudinem vrbi fecit. Itum est ad campos, extra pomœrium, prope vrbem: ibique per noctatum sub dio; vt cælum spectare cogerentur, quos tellus expulerat. Planitiem, ad quam, quasi dato signo aduolauere. Paradisum vocitant: magnifica sanè appellatione; & ea ipsa ciues alliciente; vt eo se reciperent à gehennæ terroribus, quos in vrbe reliquerant. Enimuero Paradisi tunc simulachrum quoddam exhibuit, cùm nihil ibi nisi preces, imploratio Numinis, scelerum detestatio, suspiria, lacrymæ, Christianæ deliciæ. Nam cum eò ciues, vt dictum est, ac Societatis Patres vndique confluxissent, à vigesima prima hora ad noctem vsque dimidiam noxis confessione eluendis vacatum. Profectò nox illa diuinæ plus lucis attulit, quam multi Soles. Campus in templum mutatus, quando templa iam in campos abierant. Illud etiam scitu dignum, quod cum summi iuxta, atque imi, pueri, senes, mulieres, viri terræ damna metuerent, cœli iniurijs paterent, lignea veluti

Dio in Traiano.

tento-

tentoriola (Batracchas appellant) mira celeritate ſtruxere; delecto à viris primoribus loco noſtris Patribus propinquiore, quò promptius eſſet ad confeſſionem perfugium. Crederes omnes ad militiam adſcitos, caſtra ibi metatos, bellum inferis indixiſſe. Neque, ſiquis obfirmatior fuiſſet in ſcelere, excitamenta ea nocte deſuere ad pietatem. Viginti quatuor terræmotus identidem numerati, quaſi ferali ſonitu diẽ iræ furiales horæ diſtinguerent. Ita nox inter terrę fremitus, pauoremq. mortalium tranſacta lamentis, clamoribus, precibus. Vt illuxit, ſtragem dies oſtendit, quam nox, vmbræque cælauerant. Commouit omnium animos miſerabilis patriæ vrbis aſpectus, in qua viduata iam ciuibus nihil aſpicerent, præter fragmina lapidum & dirutas, aut ſemirutas ædium potiùs vmbras, quàm ædes. Iacebant alta palatia: & tot ſeculorũ labores vnus dies pœne momento conſumpſerat. Ne hora quidem interfuit inter vrbem celeberrimã, & nullam. Ita non hominum ſolùm, ſed vrbium quoque funera deſtinantur. Nunc quando, quæ ſuperſunt domus ruinarum nunciæ, rimarum plenæ, vacuæ adhuc ſunt, & inhoſpitales, vrbem ciues ad opportuniorem ſitum traducere, ac denuo extruere meditabantur, reuicturam fortaſſe viuaciùs ex interitu. Iam dominicus ille dies affulſerat, qui Chriſti triumpho, & ſacratum diſtributione palmarũ Chriſtianis ſolet eſſe lætiſſimus. Sed quis feſtiuè palmas potuiſſet accipere, victoriæ inſignia, inter tot magnas iacturas, & maiora pericula. Tamen depoſcente populo, annuente Archiepiſcopo, ara noſtrum prope tentorium confeſtim erecta: ibiq. non eo ſolùm, ſed ceteris quoq. hebdomadæ ſanctioris diebus ſacra rite peracta: pompa quidem, vt ferebat neceſſitas, incultiore; ſed inter Chriſti Domini inferias, ad lacrymas, luctumque cultiſſima. Non vnquam ſacri maiore pietatis ſenſu traducti dies. Supplicationes & frequentiùs obitæ, & ardentius. Emicuit in hos Patrum Cappuccinorum ardor, agmen ducentium, & ſe loris acerrimè verberantium, cruentato tergo, quaſi firmum cum Deo fœdus eo ſanguine ſanciretur. Sequebantur puellæ deiectis oculis, laceris genis, effuſo capillamento, veluti crinium ſoluta lege, qua nectebantur, vt necterent. Excipiebat has turba, mulie-

mulierum: quarum aliæ pugnis ora tundebant, lamentabili edito sonitu, quo præficæ mortuos deflere solent: aliç etiam, robore plusquam fœmineo, spinis, clauis, cultris se asperrimè lancinabant. Nec viri deerant, qui aculeatis se flagris discruciarent, partim saccis induti, partim respersi cinere; supplicia de se ipsi sumpturi, quæ Numinis ira deposceret. Antiquam eò ab Assyrijs traductam Niniuen credidisses, ad saluberrimas lacrymas non Ionæ, sed terræ clamoribus excitatam. Hæc non modò inter luctuosæ hebdomadæ tenebras, sed in luce etiam Paschatis spectacula exhibita: vt vel ipsum lætitiæ diem tanta calamitas funestaret. Accesserat ad doloris cumulum fames, ditissima inopum carnificina. Nam ex vicinis oppidis plurimi, qui bonorum omnium iacturam fecerant, confugere coacti ad vrbem, seu veriùs ad campos, ad quos asportata vrbs videbatur. His, religiosorum Patrum industria, ditiorum liberalitate, commeatus ad victum suppeditati: ne conficeret incolumitas, quibus ruinæ pepercerant. Hæc ferme mihi de vrbe Consentia locupletissimi testes, qui interfuere narrarunt. Sed nescio quo pacto terræmotus in vrbe quodammodò se gessit vrbaniùs, larium magis exitio, quàm hominum: in oppida vires totas, ac furorem effudit. Nam Consentiæ terræmotus principio mitior per interualla deseuijt, vniuersam stragē triplici successione partitus: in locis verò finitimis castella tunc desiere, cum cœpit. An quia in his minùs firma ædificia primus terræ assultus deiecit? An quia, Consentia ad montis radices locata, oppida editiorem partem occupant collium, prona magis ad præcipitium, & casum. Quidquid id fuerit, Altilia, Belsitum, Aprilianum, Figlinum, Mottę duæ, Dominici duo, S. Petrus, S. Stephanus, S. Hippolitus, S. Benedictus, Cellaria, Pedacium, Petra ficta, Spezzanum duplex, Mangonum, Paternum, Zompanum, Carpenzanum, Robianum citiùs petiere, quàm narro. Spatium, quod satis fuit ruinæ, pœnè commemorationi non sufficit. Ceteri vrbis pagi, qui octoginta quinque in ijsdem collibus numerabantur, magna ex parte diruti: tantummodò non deleti. Ingens in his mortalium strages, malo velociore quàm fuga. In oppido Roblano, quod olim Caroli V. hospitio, nunc multi-

multitudine incolarum pœnè vrbem æmulabatur, cui ſuberat, viginti ſupra octingentos extincti, ſaucij octoginta. Inter hos Epiſcopi Vmbriaticenſis ex fratre nepos, parente, duobus fratribus, conſanguineis plurimis, maiore bonorum parte deperdita, ſuperſtes tantùm ad lacrymas. Multi in ædibus ſacris enecti reperere ibidem lethum, ac tumulum: quaſi pompam inferiarum ferente, non expectante fato. Eadem pœne vaſtitas ad alias eiuſdem prouinciæ vrbes, & oppida latiùs peruagata. Terinæ altera pars deiecta, altera intacta: aduerſa, & proſpera velut ex æquo partiente fortuna. Iniquiorem illa præbuiſſet ſe ciuibus, ſi cum terræmotũ effugerent, in incendium incurriſſent. Nam domicilia in campo è tabulatis cõflata ignis fortuitò indeptus magna ex parte combuſſit: ne lignea vrbs felicior foret, quàm ſaxea. Pulueri etiam tormentario applicitus, è ſclopis contra latronũ impetum inſtructis, æneam glandium tempeſtatẽ excuſſit: memorabili edita pugna, nullo milite, nullo hoſte. Terinenſes opportuna ſibi fuga conſuluerunt, modò terræ profugi, modò flammæ. Murgantia pleniùs cladem accepit planè conſtrata ſolo, maxima cum internecione ciuium. Illæſo quidem Epiſcopo, ſed ad tantam egeſtatem redacto, vt tres tantùm numuli ſupereſſent. quos ad Archiepiſcopum Conſentinum miſit, teſtes inopiæ, & ſolitudinis: cum, & pecunia deeſſet, & ciues. Beſidijs clades leuior intactis incolis: domus tamen quatefactæ, habitatores reſpuunt. Miriùs actum cum Patyco, vbi exceptis pauculis, ſtetere tecta, Marchionis palatio minæ intentatæ potiùs, quàm ruinæ. Duriſſimè omnium cum Sciliano, vbi cenſa incolarum capita ſupra quinque millia cum laribus partim oppreſſa, partim abſorpta, in immanem terra ſubito dehiſcente voraginem. Euaſit cum pauciſſimis regius Gubernator. Qui, cum fortè ſpatiatum iſſet ad campos, iamque aures, animumque percelleret terræmotus, retorſit illico ad oppidum oculos: neque oppidum vidit, neque templum, neq. tectum ex ijs, quæ mille, & eo ampliùs, denſatis circumfuſa faſtigijs paulò ante ſuſpexerat. Vitam gratulatus ipſe ſibi, ſubditis, ac ditione deleta, vt vacuum gubernandi ſe ſenſit munere, præceps fugam corripuit, per agros, per ſaltus, per vias, per

Terina ex Ortelio, nunc Mantia.

Murgãtia, nunc Martorano ex Barrio.

Beſidia, nunc Biſignano ex Ortelio.

Paycos, nunc Paula ex Barrio.

auia:

Blāda, nūc Beluedere ex Ortelio Thurium, nunc Terranoua. ex demum Syphaeum nunc Castrouillari ex Mazzella. Cleta, nūc Petra mala ex Barrio. De Regina Cleta Lycophrō apud Ortelium.

auia: tota ea nocte errabundus; donec à locorum peritis Consentiam deductus est, vrbis infortunio pagi exitium solaturus. Nec plura in re tam lugubri, varia alijs eiusdem prouinciæ vrbibus, oppidis, pagis fortuna fuit: Ruscianum, Blanda, Thurium, Rende perstricta leuiter. Sypheum, nouam Pandosiam ad antiquæ vestigia excitatam, Rouitum, Citratum, Laum, Platicum, Cletam denique olim sedem Amazonum, Cletæ Reginæ domicilio celebrem, castellum nunc obscuri nominis, clades affixit ex parte. Castilio maritima, Rosa, Luzzum, S. Lucidus, Nuceria, Grimaldum ita penitus consternata, vt non tam deiecta crederes, quàm erasa. In his æquauere ruinas funera. Nulla tamen res magis saluti fuit, quàm in terræ procella cœli serenitas. Hæc multos ex vrbibus, oppidisque ad suburbia, ac villas allexerat: quò colonos omnes ferialis diei minimè feriatus labor impulerat. Campis tamen clades impar, par metus. Turbatum quoque, ac trepidatum in agris. Conspexere, qui aderant, herbas repente, arbores, syluas integras circumduci; quasi iam ex his extructa nauigia marinis fluctibus æstuarent. Turres, quæ ruralibus casis impositæ, atque inter plantas, per interualla, dubium an consitæ, an conditæ, colles mira varietate distinxerant, ita funditus cecidere, vt ne vestigium quidem extet posteris indicaturum, vnde turres assurgerent. Terra quippe non diducta in latera, sed rectà sursum, deorsum assiliebat, ita ædificia conuellens, vt in se ipsa subsiderent. Quocirca, sub terræmotus initia, quidam Consentię è nostri Collegij fenestra, herbas vidit, & arbores subsultantes, quasi choreas saltibus agerent, faustum ad speciem exordium in funestissimam tragœdiam desiturum. Montis etiam eidem Consentiæ impositi, quem veterem appellant, fastigium magno fragore desilijt, quasi extremi iudicij imminente die illorum vota audirentur, qui dicerent *montibus, cadite super nos, & collis operite nos.* Tam ingens in campis clades rusticos, ceterosque, qui rusticatum ierant, ad fugam impulit. Per syluas, per vepreta, per rupes se dedere præcipites, quasi prędonum manus vrgeret à tergo. Vt deuentum non iam ad vrbes, & oppida, sed ad reliquias vmbraticas oppidorum, atque vrbium, lapidum

tumuli

tumuli commonſtrauere cladem. Tum verò, metu in miſericordiam verſo,ſublatus ad cælum clamor lares,patriam, parentes, liberos, coniuges lamentantium;quo gemitu alliſi denuo colles, ac iuga montium reſonabant. Tum ad effodiendas ruinas incubuere.Quiſque architectum,quiſque fabrum murarium, quiſque manipulum agebat. Nulli vnquam vſui opportuniùs vomer adhibitus, quem coloni ex agris retulerant. Refoſſa humo,multorum corpora educta adeo lacera,vt vix vlla priſtinæ formæ imago appareret,nihilo ſecius ac paſſa lanienam ab hoſte. Alia modicè eliſa, oris habitu poſt recens fatum, inter vitam, ac mortem ancipiti. Calentibus adhuc membris relictus in vultu ſtupor, & quidam acer ad aſſurgendum conatus,ſed irritus. Extracti nonnulli ſpirantes,inter ſupremos ſingultus,luce recepta, quam mox amitterent, vt paruo interuallo bis perirent. His non auxilium allatum, ſed ſolatium; ad hoc vnum elatis, vt mox iterum efferrentur. Non paucis etiam tempeſtiuè ſubuentum,quos ruinæ non tam obtriuerant, quam obtexerant.Hi refecti ſuperuixere periculo,plerique aliqua corporis parte mutilati, pauci integri. Nec dubium quin alij quoque euaſiſſent,niſi terræ reciprocante motu, cum non tecta,ſed ipſæ ruinæ iam ruerent, & ſaxa hęrentes in lubrico, ac ſubeuntes opprimerent, miſericordia rurſus in metû verſa,à cœpto opere abſtinuiſſent: alieno exitio,quid ſibi timendum foret,admoniti.Illorum ſanè miſeranda conditio,qui tunc omni ope deſerti,nec ſubita morte defuncti, aliquandiu inter ruinas vixere,vt eò atrociùs interirent,quò lentiùs. Quænam porrò mens illis fuit, cùm mole lapidum obruti,nec extincti,in terræ viſceribus tumulati ante fatum, nocte oculis circumfuſa,nec liberè inter anguſtias meante ſpiritu,ſuſque,deque,& à latere circumſepti,neque aditum haberent, quo ſibi opem ferrent; nec quo depoſcerent? In ea rerum alea conſtituti, vt fame tandem, mœrore, pœdore, ærumnis omnibus enecandi, lethi quodam veluti ſtillicidio, nec diu viuere poſſent, nec citò mori. Hos non ante cupido ſalutis inceſſit,quàm deſperatio:nec priùs animi defecere, quàm vires. De Sciliano iam euerſo accepimus, flebiles auditos è ſolo gemitus,voceſq. confuſas, facili coniectu-

iectura ab oppressis imploratam opem superstitum. Sed planè incassum, quod obrecta voragine, absorptis ædibus, paucorum labori tam altè obductæ moles obsisterent. Admirabile id, quod ab oculato teste accepi, repertam prope Nicastra, inter ruinarum monimenta, mulierem dubium, an metu exanimatam, an fame: infantulum verò in eiusdem vlnis viuum, appressis labellis ad vbera, & hausto vitæ pabulo è mortua. Incredibile id meritò videri posset, nisi recentissimo exemplo attestaretur antiquitas. Nam post ingentem Antiochiæ terræmotum sub Traiano, *neminem*, inquit Dio, *viuum inuenire potuerunt, præter puerum, qui matris mortuæ sugebat vbera.* Aliam præterea refert seruatam, quæ suo se lacte pauerat, ipsa sibi nutrix, & infans. Traditur quoq. de alijs in casu consimili, incisa dentibus vena, aliquandiu suo se sanguine sustentasse: cum resorberent, quē fuderant. Quæ nunc tragica tot hominum millibus euenerint, quorum plurimi nec repente extincti; nec discrimini opportunè subducti, Deus profectò nouit: nos silentio inuoluere cogimur, quæ tenebris inuoluta cogitare horret animus, refugit calamus scribere. Illud tamen præterire non possum commemoratione dignissimum, quod ex ijs vmbris flammæ maleficio veriùs, quàm beneficio enasit in lucem. Quidam, ruente æde sacra, trabibus fortè superstantibus, in fornicato aliquo intercolumnio incolumis seruabatur. Sed profectò iudicia Dei abyssus multa. Nam cum ij, qui lapidum aggeres perscrutabantur, cadauera, quæ cōmodè possent, efferrent, reliqua concremarent, ne eo halitu, è motu terræ lues aëri gigneretur, tabulata, ac stramenta igne concepto, & flamma latè fusa, sedem corripuere, cum qua is ea iactatione desederat. Infelix incendio absumptus; & quodammodo sibimet aduersante natura, quem terra demerserat, ignis extinxit. Miseram sane conditionem mortalium, quibus ad vitam vnus, mille ad lethum aditus patent. Huic, de quo diximus. ignis exitio, alteri aqua saluti fuit. Ferunt pastorem, patefacta eo terræmotu voragine, illico voratum cum grege: sed cum eodem tempore, (fidem liberent, qui oppignorarunt: equidem plura trāscribo, quàm assero) torrentem ex hiatu terra summitteret, eodem impetu reductū

Dio in Traiano.

ad

ad auras cum pecore, quod terra capuit, aqua reddidit, aër recipit. Ita ille ſemel terræmotu, denuo inundatione iactatus, duplici infortunio felix, planè perierat, niſi bis periiſſet. Conſimile de Garzia Toleto Neapolitanæ arcis præfecto à maioribus noſtris accepimus. quem aliquando claſſe vectum prior vnda è puppi ad mare proripuit: poſterior e mari ad puppim reduxit, ex congeminata ſæuitia incolumen. Ita non diſpari euentu de duplicato veneno, quod vim prioris inhibuit, Auſonius ſic lepidè cecinit. Auſonius in Epigr.

Et cum fata volunt, bina venena iuuant.

Neque in terræmotibus inſolens, nouas aquarum erumpere ſcaturigines. Nam in Monte Coryco, poſt terræ concuſſum, nouas fontium exiliiſſe ſcatebras, Theophraſtus teſtatur. Quod etiam in bello Mithridatico prope Apameā Phrygiæ vrbem eueniſſe traditur. Nunc quoque hunc terræmotum ſequutos, nouos extitiſſe amnes prope Lametiam, incertus rumor vulgauerat, omnia in maius tollente fama. Sed facilè idem fluuius ruinarum obicibus aliò deriuatus, noui ſpeciem præbuit. Iam locus admonet, vt à citeriore ad vlteriorem Calabriam gradum tandem hæc narratio faciat. Huius caput Catacium, altera Magiſtratus regij ſedes, vrbs & celebritate ciuium, & quod Gallorum obſidionem pœne ſola diſpulerit, fideliſſimę appellatione pernobilis. terręmotibus plerumq. obnoxia, ac ſæpiùs hoc defuncta periculo: nunc grauem in ædibus paſſa perniciem, leuem in ciuibus. Quinque tantùm ex hoc terræ aſſultu capita deſiderantur. Inter quæ Ioannes Dominicus Bulotta, olim Romæ Canonicus, tum Epiſcopo Catacenſi à ſecretis, poſtremò Epiſcopi S. Marci Vicarius, qui longo morbo vexatus Cataciũ redijt: vt cœli clementiam captaret, terræ ſæuitiem expertus. Nam ab Epiſcopo comiter exceptus hoſpitio, ac priſtinæ valetudini redditus, cum in æde maxima quadraginta horarum in poſterum diem apparatui piè operam daret, ad primos terræ ſucceſſus, ac murmura, illico in fugam effuſus, in parietem ruentem incurrit: quo oppreſſus interijt; ſoſpitibus ijs, qui ſteterant. Ita nihil illi magis exitio fuit, quàm cupido ſalutis, nouo experimento teſtatus perſæpe euenire mortalibus, vt mortem arceſſant, dum arcent. Par domus

Theophr. Conimbr. in Meteor tr. 11. c. 8.

Epiſcopalis, templique calamitas. Nam aula, anterius cubiculum, ſacellum, funditus corruerunt: & quidem tum domeſticis, tum hoſpitibus vacua, ſiue caſu, ſiue conſilio: lapillis fortaſſe, vt fit, deciduis ruinæ prænuncijs, ac premonentibus fugam. Epiſcopus in interiori cubiculo cum noſtræ Societatis patre, ac duabus alijs negotia pertractabat. Hi duo deſiliere. Epiſcopus cum patre ſubſtitit: vtq. id ſibi mutuo præſtitere, quod in rebus extremis ſolet, rei exitum opperiri decernunt, quà ſe clades inferret, quà vitaretur incerti. Ceterùm multæ domus proſtratæ, concuſſæ reliquæ: adeo vt hic quoque, vacuis tectis, ligneas in campis ædiculas effinxerit ingenioſa neceſſitas: aliò veluti vrbe traducta, & Scytharum more, verſatili. Adhuc poſt duos fere menſes elapſos, dum hæc ſcribo, degunt pleriq. extra lares, alij extra vrbem, ante patriæ aſpectum velut exilio mulctati. Hic quoque ſupplicationes decretæ, quemadmodum de Conſentia diximus: itumq. ad lacrymas, ad precationes, ad vota; cum noui ſemper per interualla terræmotus infremerent. Sed quoniam his malis Catacenſes aſſuetudine prope obcalluerent, terræmotus poſt viginti dies inſtauratus atrocior, ciues ad commune conſilium impulit, vt faſtigiata demoliti palatia, humiliora tecta conſtruerent. Quando nimis elata fulmini obnoxia, non cæli ſolùm, ſed terræ quoque motibus ſubiacent. Maior in reliqua prouincia ſtrages, quã vt apud exteros repertura ſit fidem. Inter prodigioſas fabulas poſteri recenſebunt, quæ ſeriem nobis texunt hiſtoriæ. Magna vrbium, atque oppidorum pars diruta. Nicaſtrum, quod paulò ante in Calabria oſtentabatur, nunc vbi fuerit, quæritur. Hęc vrbs funditus euerſa cum ciuibus exitum habuit, vbique terrarum, publico luctu, deflendum. Intererant in Franciſcanorum templo horarijs precibus mulieres promiſcuè, ac viri fermè ſexcenti, muſicos inter concentus: cum reſonante longè aliter terra, templum, turres, tecta, muri, vrbs denique tota corruit; primò exiliens, tum decumbens, demum in ſe ſepulta. Conſepulta magna pars ciuium. tria millia perhibent. Non plura in bello funera, cum magna clades infligitur. Vicos etiam, ac finitima vrbi oppida idem turbo corripuit. Perlegi quaſdam eorum

Nicaſtrum Mangino, Nicaſtra alijs, Numiſtro Ortelio.

epiſto-

epiſtolas, qui diuino beneficio euaſere; vnus ſub feneſtræ, alter ſub portæ fornice, tertius capite in foramen ingeſto: omnes, reliquo collabente ædificio. Quidam præterea, cùm per aream ambularet arci ſubiectam, hancq. ſuſpiceret pronam iam, ac præcipitem, pueris duobus, qui fortè tum ſuberant, arreptis in brachia, tantum planè ſpatij habuit ad ſuffugium, quantum moræ datum eſt ad ruinam: & ne ſaxorũ fragminibus pateret, occuluit ſe, pueroſq. ſub ſaxo: triplici corona ciuica dignus, quod præter ſe, duos quoque ciues ſeruauerit. Epiſcopus, quaſi nutu diuino præſagiret euentum, animi cauſa egreſſus ad prędium, dum voluptati deſeruire videbatur, ſuo capiti conſulebat, nunquam vtiliùs, quã in hoc otio negotioſus. Prærepti quoque ab exitio alij, qui per agros, & campos diuagabantur, feliciter extorres à patria. Hi ferali accepto ſonitu cladis infeliciſſimæ nuncio, acceſſere protinus ad muros: neque muros, neque vrbem repetere, quam florentem, intactamque reliquerant. Obiecere ſe acerui lapidum, & confuſa quædam rerũ congeries, ſimulachra vrbis, quæ fuerat. Obortæ omnibus lacrymæ, obuerſante ante oculos repentino patrię excidio, inter tot ciuium, qui ſupererant, damna; qui obierant, funera. Querebantur calamitates alijs per interualla, ac minutatim accidere: ſibi amicos, affines, parentes, natos, coniuges, lares, ſuppellectilem, patriam vnico momento ſublata. Integram ijs collacrymationem deberi, quando nihil reſtet amittendum, quod defleant. Nullum iam ſupereſſe ſolatium. Ne cadauera quidem extare, quibus iuſta perſoluant. Ergo non metu, non periculo territi, obmurmurante adhuc tellure, irrupere in ruinas. Sed, dum vita functos quæritant, incurrunt in viuos. Accipiebantur ex cæco tenuiſſimę voces veluti lamentantium. Quamobrem ſollicita ſonos aure captare: & ſicubi gemitus audiretur, illic ſolum ferro proſcindere, quaſi ſuos vlturi pœnas cædis à terra depoſcerent, quę patrauerat. Pars opus vrget imperio, pars conſilio, pars ligone. Tandem, perruptis obicibus, ad caueas factus eſt aditus. Pauci ad auras extracti ſemimortui, qui tumulati fuerant ſemiuiui. Duo pręterea inde traduntur non prętereunda ſilentio, ſed poſterorum memoriæ conſignanda. Al-

terum, in ipsis ædium fundamentis inuentos passim globos cinereos, quasi vrbs non tam terræmotu hausta, quàm incendio, abijsset in cineres; à terra, & igne, iunctis copijs, illata clade. Alterum memoratu dignum, Lametum fluuium prope Nicastrum, visum rubricatis aquis, veluti sanguine, currere: vt in eo Nilum agnosceres vndas Ægyptijs reuomentem sanguineas. Vtriusque prodigij causam, ne series interturbetur historiæ, paucis infra perstringam. Nunc, vt cœptam narrationem prosequar, inter ceteros, qui egesta humo è ruinis viuentes eruti, eductique sunt, eximia Laura Aquinas, Principis Castilionis, Nicastro etiam imperitantis vxor, nobilitate clara, pietate clarior, vtero grauis: vt in vnius salute duo capita seruarentur. Fato tunc erepta, infracto animo, effracto crure, malum in tam ingenti clade leuissimum. Non eadem Principi fortuna fuit. Nam, cum in gestatoria sella, Iubilei causa, sacras ædes obiret, decumbentibus vndique tectis obrutus, nec sellæ, nec cadaueris per plures dies vllo extante vestigio. Maxima profectò in tanto infortunio felicitas, quod mors illi obuenerit ritè confesso, percepta etiam pridie Eucharistia: quasi viaticum ad iter extremum sibi compararet, vel nescius. si omnia ad indulgentiam adipiscendam iniuncta peregerat, ad superos protinus euolaturus. idem plerisq. contigit, quos ea occasione Sacramentis munitos mors subita deprehendit. Enimuerò, non sine certo diuini afflatu Numinis, hoc planè tempore Summus Pontifex, Iubileo indicto, ditissimos Christi sanguine thesauros Ecclesiæ, Petri clauibus, reserauit: vt postremo Iubilei die tot extincta hominum millia, eo incitamento culpis ante Pascha præmaturè dilutis, à gehennæ interitu vindicaret. Nimirum non poterat, tam amara calamitas nisi ab Apibus effuso melle dulcescere. Redeo nunc ad Castilionis Principem, futurum hoc ipso nomine celebrē apud posteros, quod cui angustiores tumuli capiundo satis non essent, sepulchrum vrbs tota condiderit. Principis fatum fere omnia, quæ ad eiusdem ditionem spectabunt, eadem ruina traxit. Nam in citeriore Calabria Murgantia, & Castilio; in vlteriore, de qua loquimur, Nicastra, Ferolitum, S. Blasius eodem modo decubuere. Loquor de interitu oppido-

pidorum,quasi hominum obitus memorarem. Eadem quippe facilitate dispeniere tot oppida, qua totidem homines perijssent. Magna profectò iactura opulentissimæ domus, quæ aureorum quinquaginta millium annuos redditus numerabat. Quanquam si vera sunt,quæ constanter fama vulgauerat, damnine plus adiectum, an lucri, apud peritos rerum æstimatores ambigitur. A patre Principis,qui nunc obijt,ingentem vim numeratæ pecuniæ aggestam esse compertum est. Ad quingenta aureorum millia ascendisse traditur. Hęc ille in latibulo arcanè condiderat,naturam imitatus quæ aurum cælat,vt seruet. Locum nulli mortalium indicauit, hæredibus suo tempore detecturus. Prohibuit hoc inopina mors:Hæredes sæpiùs id scrutari,magno semper labore,sed irrito. Hoc ansam dedit firmo apud vulgus rumori, ruinas ex insperato aperuisse,quod texerat. siue vertigo hęc fuerit instabilissimæ rotæ eodem impetu prementis vnà,ac tollentis:siue ludus in humanis rebus veluti iocantis fortunæ: quasi oppidorum, quæ sors abstulerat, religione quadam,è vestigio pretium persoluisset,fortunatissimis sanè ijs, quibus fortuna ex infortunio nascitur. Hoc an verè iactatum: an,dum de auro agitur, sit inter splendidiora mendacia numerandum,longa dies aperiet:re nunc siue falsa,siue vera, prudenti consilio reticenda. Certior Principis Sancti Mangi,ex eadem Aquinatum familia,in tam communi clade prosperitas. Egressus in campis, è bello regredientem filium excepturus mortem reliquit à tergo;diruto repente domicilio: vnde,nisi decesserat,decessisset. Natus certè parente post militiam seruato felicior, quàm cæsis hostibus miles. Soriani Comitem,Ducis Nucerię filium seruauit venatio, ad quam eo die cælum impluuium, ac placidum inuitauerat. Palatium cecidit,cum obequitaret in campis; festiuam necem meditatus, dum ipsi mors luctuosa imminebat. Profectò nunquam minùs errauit, quàm cum per auia erraret: neq. ei vlla tam iucunda prædatio,quàm cum prædatus est vitam. Enimuerò sospitauerunt syluæ,quem vrbs peremisset. Ceterùm Episcopi quoque omnes seruati: ne in hoc rerum articulo ouibus pastores deessent. Hos,obsecundante Numine, intactos clades præterijt,latè in vrbes,

ac populos debacchata. Mileti vrbs pœne deleta. Domus Episcopalis corruit, Episcopo vix limen egresso, & ruinæ prærepto. Templum sanctissimæ Trinitati dicatum, Abbatum dignitate conspicuum, à Comite Rugerio magnificentissimè extructum, post tot secula concidit. Vt hinc facilè intelligamus, nihil inter mortales reperiri tam firmum, quod non aut vetustas corrodat, aut vis, vel fortuna conuellat. Minores ædes maiorum ruinas comitatæ, exitium vrbis pagi. Non multò felicior Medama, grauem quoque in tectis passa perniciem. Rhegij terræmotus minax, sed mitis, solo fragore contentus. Quippe seruabat ciuium nuper extincto Archiepiscopo lacrymas: terræ, vt olim in Paulini sanctissimi Antistitis obitu, innocuo sonitu veluti condecorante funus. Nouo tamen terræmotu fere post mensem elapsum sæuiùs integrato, tantus ciues terror inuasit, vt deserta vrbe, vix consilij compotes multò grauiora præsentibus expectarent. veriti fortasse terræmotum illi parem, qui extra omnem memoriæ aleam positus, promontorium Rheginum à Sicilia interiecto freto, diremit: dubia Græcorum fide, & obuoluta tot seculorum congerie veritati tenebras offundente. Indicta celeriter supplicatio. Francisci Xauerij noui eius vrbis Patroni statua circumducta: quam comitari ciues fere omnes saccis, crucibus, flagris instructi. Manabat e tergo sanguis, ex oculis lacrymæ: & glomeratis in vnum vocibus misericordiam implorantium repercussæ valles, ac littora responsabant. Nec silendum, quod inde nunciant recentissimę litterę. Pagi Rhegini in tres distributi regiones accolæ ad eiusdem Francisci ædem sacram turmatim ibant, terręmotum deprecaturi: cum vna pars viæ tedio substitit, duabus reliquis prosequutis iter, quod cœperant. Dispar consilium, dispar etiam quà damnauit, qua probauit euentus. Nocte proxima terræmotus atrox eorum tantùm ædes inuasit qui re infecta redierant: ab ijs, qui Xauerij templum inuiserant, ne auditus quidem. Illis importuna quies terræmotum: his pium iter quietem peperit. Hæc ex vrbe Rhegio. Idem Tropianæ terror, idem periculum, idem sensus animorum supplicationes, cruciatus, preces; ingenti metu, damno modico: quod vrbs mare despectans, in scopulo-

Tropiana, nunc Tropia ex Ortelio. Post Tropæu, dicitur Barrio.

sis

ſis locata rupibus, non contra hoſtium modò, ſed aduerſus etiam naturæ bella conſiſtat. In conſimili diſcrimine, ſors non diſpar Locrorum, S. Chriſtinæ, Hipponij, niſi quod huius oppidi pagi tres cecidere. Sorianum planè indemne: nec dubium quin D. Dominici beneficio. Napitiæ incolis tulit incolumitatem prodigium. Ferunt, terræmotu impendente, viſum è vicino littore ad duo paſſuum millia mare decedere: areſcentibus repentè vadis, quæ modò ſuperfuſæ vndæ occupauerant. eo ſpectaculo paganos malum imminens odoratos, deſtitutis confeſtim laribus, ad ſyluas, monteſq. immigraſſe: inſolito aquæ motu terræmorum prænunciante. Bryſtaciæ cum pagis, Subſicino, Philogaſo, Panaiæ, Monti ſancto, Monti ſoro, Caſtro manardo, Roccæ Bernardæ, Marcellinari, S. Floro planè proſtratis, ob hoc vnum non planè infelices ruinę, quòd ſuperfuere, qui lugeant. Infauſtior Vibonis conditio, vbi terrę hiatus fumum ſulphureū interdiu, noctu flãmas emiſit; quo ſuis etiam Calabria Ætnis, ſuis Veſuuijs inhorreſceret. Luctuoſiſſimus omnium antiquæ Lametiæ, nunc S. Eufemiæ exitus. Qui pagus, commune nauigantium hoſpitiū, vnde rates ſoluere, quò ſolebant appellere, ità cum accolis repentè diſparuit, vt vix, aut ne vix quidē ſaxula manſerint, monimenta, ſiue recentioris ruinæ, ſiue anterioris fortunæ. Lacrymabilē eius ſolitudinem narrauit, qui ſpectauit noſtræ Societatis Sacerdos, natione Germanus, germanæ, ideſt probatiſſimæ fidei. Libet hic quædã ex eodem adijcere, quæ totius ex ea parte orę maritimæ ſtatum pœnè oculis ipſis ſubijciunt. Ille, ſuperiore anno, Principis Haſſiæ Landgrauij fratrem, Catholicæ religioni auſpicatiſſimè redditum, ad Melitam inſulam comitatus, Romam regrediebatur, re confecta feliciter. Ergo, cum eo die, qui nigro ſemper erit calculo deſignandus, hic è Meſſanę portu ſoluiſſet; & curſu proſpero, freti anguſtias, ac duorum marium inter ſe coeuntiū procelloſa compendia prętereuectus, iam Rhegium, & proximos Calabriæ tractus cymbula, qua vehebatur adraderet, mare ventis pœnè ſilentibus, ſponte aſſultare viſum, atque efferueſcere, inſolito quidem æſtu, & nautis ipſis ignoto: in eum modum, quo in ollis aquæ, ſubiectis flammis, ebulliunt. Nauarcus inopinato malo percul-

ſus

Hipponiū nunc Monte Leone, alijs Vibo. Valentia, Napitia, nunc Lopizzo ex Barrio. Bryſtaciū, nunc Briatico ex Ortelio. Subſiciniū, nunc Belforto, ex Barrio. Subciſinū, Sigonio.

fus ad Vulcanias infulas, non longè à Calabria, proram, ac phafelum obuertit. Sed, cum quò propriùs accedebant, eò magis internè fubfilerent vndæ, æftufque maior, quàm qui vitabatur, occurreret, nautæ ancipiti periculo impliciti remigrare coacti, & quas declinauerant Calabriæ oras relegere. Verùm, cùm adhuc fubfultim emicarent ex fe fe fluctus, ac nauigiolum velut in faltus attollerent, vt primùm licuit, proxima Tropianæ vrbis littora tenuerunt. Vbi viribus, animifq. refectis, dum ad reliquum inter fe comparant, ex improuifo ingens ex terræmotu fragor auditus, quē par maris feruor præcefferat: fubftrato aquis folo prima terręmotus rudimenta inchoante, ac veluti fub latebris condifcente. Iactatio hic leuior quidem, quam alibi, vt fupra diximus, fed fubinde præualida paucas domos euertit, ciuium maiore metu, quàm clade. Tandem, quiefcente fonitu, terræ agitatio non quieuit: fed ea nocte, ac die etiam proximo, intremuere fola terrarum: ita vt vnus continens terræmotus, fed non vno ductus impetu videretur. Quocirca, cùm ij, de quibus diximus, cœptum iter profequerentur, videbantur ijs fubfultare littora, arbores, montes, tecta, oppida fluctuare: neque alia camporum, quàm æftuantis pelagi fpecies. Mirari omnes, quod procellas terris multò fæuiores offenderent, quàm inter Charybdis, Scyllæq. vortices nuper à tergo reliquerant. Exhibebant fe paffim congefti faxis, cœmentis, afferibus, trabibus aggeres, cadauera caftellorum, atque vrbium, & veluti naufragiorum eiectamenta. Turris Vibonæ, Napitiæ, Nicaftri, S. Blafij gnari locorum nomina recenfebant: res iam fubtractas ex oculis non videbant, fomniare fe rati, ac nocturnis laruis illudi. Vt ventum eft ad S. Euphæmiam, caftellum de quo diximus, fub ditione Melitenfium equitum nobile; hic ne reliquiæ quidē apparuere, quę non pagum, fed vel tenuiffimam pagi memoriam retinerent, vt à peritis indigitari vix poffet, hic fuit. Templum ibi antea vifebatur religione factū, antiquitate percelebre amplitudine auguftum, ftructura confpicuum, parietū firmitate munitum, arcis in formam affurgens, propugnaculū aduerfus Turcas, atque vnicum incolarum perfugium, fi quando ea loca, aut pyratarum mioparones, aut hoftium

etiam

etiam insta classis inuaderet. Turris, quam Campanariam appellant, in tantam sublimitatem efferebatur, vt ad triginta millia passuum prospiceretur. Templum, turris, tintinnabula ità terræ hiatu hausta, & sepulta, vt ne signari quidem possint vestigia, quibus antea tanta moles, tamque insana subtructio nitebatur. Tum verò nautæ ad tam ferale spectaculum sublato ad cęlum, seu clamore, seu gemitu, desiluere in litus: vbi recenti memoria oppidum viris, tectisque frequens reliquerant. Cursitare hinc, inde, lustrare omnia, singula oculis, auribus, manibus explorare. Nihil obuium nisi deserta planities, muta solitudo, mœstum silentium. Sabulum insolitum occurrebat, calens, ac feruidum, quasi subiectis ignibus torreretur. Tandem homo repertus saxo insidiens, manu ori admota, contracta fronte, tristi supercilio, immotis palpebris, appressis labris, terræmotu immobilis redditus, & inter lapides prope saxeus. Nescit profectò lacrymas magna calamitas, & ingens dolor querelas etiam amputat. Amiserat hic bona, lares, amicos, consanguineos, patriam, omnia. Lamenta supererant: hæc quoque sors tam acerba sustulerat. Hospites eo aspectu attoniti, solati quoquo modo miserrimum, nihil, vt opinor, vltra percontati, quando loquebantur cladem arenę ipsę vocales, ad cymbam celeriùs regressi, quàm venerant, deseruere protinus funestissima littora, quà remis cōcitatis, quà velis effusis Neapolim petituri: vbi hæc, vt à teste oculato, & luculentissimo accepi, ita retuli. Traditum etiam inde, occupata omnia aquis palustribus, è solo subnatis; quæ se ad palmos septem, octauo attollebant; ne oppidum excitare, siqui velint, possint; nisi, nouo Orbis terrarum miraculo, nouæ inter aquas Venetiæ substruantur. Hi è Calabria tunc citeriore, tum vlteriore nuncij. Non his tamen se continuit finibus tam vasta calamitas: sed traiecto freto Messanā renuit, inter Scyllæos latratus admugiente terra. Templum Archiepiscopale toto terrarū Orbe celeberrimum, Virgini Matri sacrum, cuius ea vrbs Epistola gloriatur, æternæ beneuolentiæ obside, aliqua ex parte delapsum didicit posse dirui. Turritus paries ex dextera templi parte longo tractu protensus, ac fastigiatis per interualla pinnis conspicuus,

terræmo-

terræmotui vi labefactatus: subiectam ædis sacræ, vt appellant, nauim eodem turbine pressit, mersitq. Ingens eo die ad vespertinam Sabbati concionem auditorum multitudo conuenerat: tantaque ijs pietas magno stetisset, nisi suo Deipara præsidio præuertisset exitium. Quippe trabes, pinnę, quæ cecidere per interualla, & nimbus puluerens è tectis mox casuris excitus, offusa caligine, periculi admonitos ad fugam impulit. Ita nouo miraculo puluis lucem tulit, dum sustulit; viamque, dum obstruxit, aperuit, mox redigendis in puluerem, nisi puluis prohibuisset. Septem tantùm exanimati. Inter quos mulier vix tum soluta culpis vita, & corpore soluitur. Confessario tamen intacto, cui seruando duæ trabes, cum ruerent, obliquauere se in fornicem: ne mors illi inferretur in vitæ munere. Tres quoque pueri, dum inconsultè trepidant, vnusque alteri festinando fugam moratur, omnes præuolauere ad superos, acerbissima ætate; maturante fatum immaturitate consilij. Ceteri in fugam effusi pernicitate pedum euasere perniciem. Messanam terræ, Panormum aquæ motus iactauit. Pelago inundante, nauis in portu demersa, cymbulis etiam pluribus maioris nauigij fortunam sequentibus. Reddidit quodāmodo suas sibi natura vices, vt quando insolita glacies hyeme fontes obstrinxerat, vere mare exundaret. Neapolim terræmotus non tam afflixit, quàm attigit, velut ex longo itinere debilitatus, ac fractus; ita sensim, vt non paucorum sensus, atque aures effugerit. Terrę se associauit rumusculo Vesuuij flammula, qui tunc visus modicè inardescere: quasi, vt turres speculatoriæ solent, ea montis arx latentem hostis aduentum, elata face, detegeret. Sub idem tempus, in vicino Abellæ oppido ingens arborum strages vi ventorum: ne tunc erumpentes è terra halitus innoxij volitarent. Campania reliqua intacta, ne Felicis nomen amitteret. Lucania finitimo malo correpta. Nam paucorum dierum interuallo Marateæ adeo terræmotus inualuit, vt vbique conspicerentur parietes discissi, dissitique inter se: mox tamen eodem impetu coaluere: Quod ciues S. Blasij, cuius corpus in ea vrbe colitur, tutelæ, ac patrocinio adscribunt. Tarentum quoque terræ leuis perculit fragor, vt antiquam cum magna Græcia

cogna-

cognationem agnosceret. Postremò Senæ in Hetruria concussæ, iam latiùs manante malo. Ceterùm, quo terræ non peruasit motus, metus irrupit. Astra terrorem incussere ijs, quibus terra non potuit. excitata quippe his cladibus eorũ industria, qui syderum cursum scitè norunt inspicere. Astrologos appellant, genus hominum inane, & ventosum, duces promissis onerans, vulgus terroribus, in vtroq. mendax: dum portenta prædicunt, ipsi veriùs portentosi. Ambigitur an inter hos recensendus Petrus Paulus Sassōnius, natione Calaber, munere medicus; qui, hac serpente clade, cœpit magis horrenda præcinere. Terræmotum imminere sæuiorem non vni prouinciæ, aut regnio, sed toti fere Orbi terrarum. Mare littoribus aut cōscensis, aut effractis ad duo passuum millia exundaturum, maritimarum euersione vrbium. Grandines eodem tempore quinque librarum pondere ruituras è cælo, quibus animantia, ac tecta subruerentur. Et, ne quod fingi posset aliqua ex parte perfugium, flammas erumpentes e montibus cetera vastaturas. Iudicium imminere mortalibus, non quidem supremum, sed supremi quasi prænuncium, ac prodromum. Excepta hæc primò credulis auribus ab imperita plebecula, tum traducta etiam ad Proceres, non sine suspecione veri. Fidem conciliabat rumor, quod is tum Vesuuianum incendium, tum terræmotum hunc recentissimum longè ante prædixerit. Appellabantur probatissimi testes, idq. à multis etiam cordatissimis creditum. cum illud tantùm in controuersiam vocarent, an id obseruatione astrorum, an ope Dęmonis, an Numinis afflatu resciuerit. quippe ille diuinam sibi sapientium altare iactabat. Quouis modo id pręnosset, exitum pertimescendum putabant. Res eò deducta est, vt in toto fermè Calabria incolæ secessionem, ac fugam meditarentur: quasi ibidem deberet repetita calamitas recrudescere. Quanta etiam hic in vrbe regia facta sit eo nuncio consternatio animorum, credi vix potest; præteriti vaticinij fama fidē faciente mendacio. Irridebantur quidem ea præsagia à paucis: metuebantur tamen à non paucis: plurimi, vt dicam leuissimè, non contemnenda censebant. Recolebatur ab historiarum peritis ætate Francisci Petrarchæ, consimile vaticinium, tanto popu-

lorum

Franc. Petrarcha in Epistolis.

lorum terrore, vt Ioanna adoleſcentula regno potita, nudis pedibus, ædes ſacras obierit: tanta etiam euentus vaticinio reſpondentis fide, vt prænunciato die horribilem terræ boatum ediderit: mare Neapoli exundarit, voratiſque in portu nauigijs ædiculas littorales demerſerit, magna mortalium ſtrage: dies quoque noctem effuderit, extincto ſub ortum Sole; cælo, terraque mundi interitum conclamantibus. Grauiora nunc timebantur recentiſſimo Calabriæ exemplo. Hæc paſſim in triuijs, in angulis, in foro, in aulis ſermone omnium ferebantur: territis ſemel animis ad metuenda deteriora pronis. Damnabatur cenſorio ſupercilio ab Ariſtarchis crudelitas; ab alijs, par huic vitium, ſecuritas. Itaque ad montana loca diffugere nonnulli cœperant, alij decreuerant; exundatione maris maiorem incutiente metum, quàm montis flamma, cui aſſueuerant. Trepidatum præterea in toto regno, quò celerrime rumor manauerat. Sed profectò tam vaſta mendacia mole ruunt ſua. Captus ille iuſſu regij Magiſtratus, ac Neapolim perductus. vbi vocatus ad quæſtionem damnatus eſt ad triremes: vt in lignea arca ſe clauderet, qui diluuium præmonebat, mare remis ſollicitaturus, vt exundet, iuxta præſagium. Ductus publicè per plateas, inter confertiſſimam multitudinem exceptus ſibilis, probris, pugnis, calcibus, vulneribus à turba antea metuente, poſtea indignante metum: ita vt magno ſatellitio ſeptus vix vulgi manus, ac furorem effugerit. Nec deerant, qui votis eum ſuſpendio deſtinarent; quaſi laqueo mendacium ſtrangulaturi. Ceterùm, quod his præteritum terræmotum prædixerit, pernegant aliqui: cum plerique id generis hominum poſt euentum diuinent. Sed, ſi res ad veritatis trutinam expendatur, pro comperto id habitum apud multos, qui ſuo teſtimonio aliorum fidem extorquent. Equidem ita cenſeo, ex Almanacco, vt appellant, Benincaſæ, in quo terræmotus hoc anno prænunciantur, à Saſſonio Calabriam, in qua degebat, quod terręmotibus eſſet obnoxia, deſignatam. poſtea euentu animoſiorem redditũ, temerè adieciſſe maiora, perlecto fortaſſe præſagio eodem: in quo mẽſis Maij dies quintus periculoſus edicitur. Conſultiùs profectò feciſſet, ſi ſuũ ſibi exitium, non alienum præcauens, medicinæ arte contentus,

tentus,

tentus, humani corporis tremores, non terræ; humorum eruptiones, non fluctuum; febres, non incendia præsensisset. Nunc è regio ad sacri Quæsitoris tribunal traductus, triremium commutauit carcere, vt nouum ipse iudicium subeat, qui commune cunctis iudicium minitabatur; pœnas audaciæ, nisi crimen diluat, luiturus. Hæc de metu ex causa planè inani, ac pœne ridicula. Sed grauiora non deerant, quæ timorem inijciebant non leuem. D. Ianuarij sanguinem, vrbis huius thesaurum nullo capitis occursu exhibuisse se sponte mollē, ac liquidum claris auctoribus traditur. Quod est, vt seculorum experientia docuit, in ipsomet prodigio prodigiosum, nec sine calamitatum indicio. Nam vt de ceteris sileam, cum aliquando inter Paulum Quartum Romanum Pontificem, & Philippum Secundum Hispaniarum Regem atrox bellum arderet, Duce Aluę Neapolitano Prorege cum exercitu aduolante ad Vrbem, atque obsidionem minante, tamdiu hic sanguis, contra naturæ leges, extra venas se liquidum præbuit, quamdiu bellantium animi præbuere se duros. Tum eodem die, atque hora concreuit, quo pax firmata, atque obedientia Pontifici reddita: quasi calamitosis temporibus sanguis hic, amore carnifice, se guttatim effundat, quot stillis totidem vocibus pacem, ac veniam apprecaturus. Verùm cum Ianuarius non Neapolitanę tantùm vrbis, sed totius etiam sit regni Patronus, sanguis nunc vltro eliquatus ad præsentem Calabriæ cladem referri potest, quæ nondum planè detonuit. Additæ quoque vaticinationes aliæ, in magnis cladibus magna etiam ementiendi licentia. Dæmonem humana specie per varias Calabriæ vrbes, ac pagos veluti concionabundum vagari, ac supremum mundi diem denunciare, parente mendacij, tam abstrusæ veritatis precone. Energumenum præterea exorcismis coactum aperuisse crimina, quibus tanta clades infligitur, eaque publico chirographo consignasse, adiectis minis, nisi resipiscant, grauiora imminere. Rhegij Deiparæ Imaginem exudare visam, sponte humescente vultu; quasi clementiæ parens tantis cladibus illacrymasset. Narrantur etiam, inter tot diuinæ iræ argumenta, alia quædam eximiæ beneuolentiæ pignora. Redonatam cælo è ruinis, post tres,

& eò

& eò ampliùs exactos à terræmotu dies, cum filijs duobus mulierem Octauij Parisij sororem, hanc exanimem, illos spirantes, vegetosque; nullo nec doloris, nec famis indicio. Admirabundi, qui aderant, sciscitari quanam vi in terræ cauernis, ac veluti inter sepulchrales tenebras conditi tot diebus sine cibo, potuque traductis, euasissent tam integri, valentesque. Affirmant illi quotidie iuuenem eleganti aspectu, atque aureo amictu fulgentem apportasse fercula, panes, vermiculos farinaceos minutatim concisos, pisces, omnia benè condita; frigidam etiam ad potum: quibus recreati, ac refecti dies, ibi, noctesque nullo cruciatu, nulla fame transegerint. Suspexere omnes diuinæ clementiæ munera: nec dubitatum quin hæc eius Angeli ministerio contigerint, qui alterutrum ex ijs custodiendum susceperat: nouos
Daniel. cap. 14. Danieles Deo his temporibus excitante, quibus Angeli opera dapes deferrentur ad caueam: intra profundas terræ voragines, pœne Paradisum expertis prope tartara. Nec reticendum, intra Quadragesimales dies, non nisi eos cibos allatos, quibus iuxta Ecclesiæ præscripta, vesci liceret: Angelis ipsis, contra Hæreticorum perfidiam, solemnis ieiunij iura nouo miraculo contestantibus. Hæc inde scripta referre libuit: in quibus vera à falsis excernere aliorum est muneris. Nostrum erit, quod superest, adductis iam ijs, quæ ad historiam pertinent, terræmotus eiusdem naturales causas attingere; & iacturæ totius pretium, atque æstimationem perpendere. Causa noui terræmotus agnoscitur anni, in quo versamur, pœne prodigiosa siccitas: quæ humore è terræ venis exucto, ingentem spirituum copiam procreauit.
Aristot. 1. Meteor. sum. 2. & 2 Meteor. summa 3. cap. 1. Spiritum appello cum Aristotele, eum halitum, qui ex terra gignitur; vaporem, qui ex aqua. Causa vtriusque effectrix est calor, is præcipuè, qui vi Solis efficitur radiorum repercussu, assultuque ex obiecta mole, siue terræ, siue aquæ. Caloris enim est laxare, ac tenuare partes: quemadmodum frigoris est constipare, & densare. Corpuscola autem terrea quæ calore rarescunt, dicuntur spiritus, aquea, vapores. Vtraq. cum tenuitate leuitatem adepta turmatim in sublime tollūtur. Porrò è patrijs elati sedibus vapor, & spiritus gregatim per amplissima spatia peregrinantur: neque vnquam con-

consistunt, donec ad secundam vapor, spiritus interdum ad tertiam aëris regionem euadat. In tres quippe aërem regiones Meteorologi diuidunt, primam, mediam, supremam. Suprema regio calidissima, quia igni contermina, media verò frigida, quia & ab igne dissita, & à calore, quem afflant, dum in terram impingunt, resiliuntque radij. In hac vapor natiuo frigori restitutus, nempe aquæ progenies, quà spissatus opacatur in nubes, quà mollescens eliquatur in imbres, quà rarescens tenuatur in nebulam, quà disiectus canescit in niuem, quà rigescens rotundatur in grandinem: ac semper tandem in humorem solutus aquis redditur, vnde manauerat. Spiritus verò, terræ soboles, natura siccior, & ad ignem corripiendum aptissimus, siue materiam nactus exilem, & aquæ protensam: ardescere videtur in faculam, siue oblongam, ac tenuem, in stellas cadentes demittitur, syderum speciem ementitus: siue paruam, viscosam, ac facilè mobilem, in ignem fatuum desilit: siue multam, olearem, ac solidam in Cometam ignescit: vt flamma tremula, tanquam infausto nutu, Regum fata prænunciet, quæ prænosse intersit orbi terrarum. Nonnunquam verò spiritus vaporibus intermixti, in media aëris regione detenti, prohibentur, nè ad supremam euolent. Tunc quidem, aut à corpore densiore rursum ad infimam regionem detrusi difflantur in ventos, pigritiam aëris discussuros, leuaturos æstum, imperaturos Oceano, præbituros commercia omnium gentium: aut occlusi nubibus circumcursant per latera, si quà possint erumpere, donec eo allisu flammescant. Tum verò, perrupto obice, reboant in tonitrus, coruscant in fulgetra, cuspidantur in fulmina: quibus halitus è terra progeniti terram feriunt, velut in parentem iniurij: montibus præcipuè infensi, qui primi elato supercilio audent obsistere. Quorsum hæc tendant, & quomodo ex his proximi terræmotus causæ eruantur, ostendam hoc Peripatetico eflato. *Eiusdem est naturæ super terram ventus, in terra terræmotus, in nubibus tonitrus.* Verba sunt Aristotelis Meteor. 2. sum. 3. c. 2. Aristot. quę mirificè rem præsentem declarant. Annus hic apprimè siccus cęlo fere semper innubilo, siccos halitus solitò plures creauit, & præditos maiore vi. Nam, vt Aristoteles statuit,

Aristot. 2. Meteor. sum. 3. c. 2. *in siccitatibus spirituosus aer. (hoc ipsum enim est siccitas) quando amplior exhalatio sicca facta fuerit, quàm humida.* Debuissent hoc anno siccatum exhalationum vi magna edi tonitrua: debuisset aër assiduis, validisque ventis perflari. contra prorsus ante terræmotum euenit. tempestate siccissima rarissimi tonitrus. Plerumq. cælum non procellosum, non inquietum, non ventosum. Scilicet in tanta aëris tranquillitate procella creabatur sub terris. Clandestinæ struebantur insidiæ, cum hostis nusquam appareret in acie. Nam Arist. ibid. eodem Aristotele teste, *causa terræmotus est spiritus, cum intro forte fluxerit, qui extra exhalat.* Prohibuit hyeme, ne suos halitus terra expiraret vis insoliti frigoris: quo vel fontanas aquas conglaciatas aspeximus. Obstricti intra septa spiritus, ac terræ mole cohibiti mussare, fremere, eniti, in obluctans solum irrumpere, vt erumpant: eo planè modo quo supernè intercepti solent nubes elidere. Halitus hoc anno non latrocinanti sparsim per campos: sed confertim immisere se in cauernas: vt ipsa terræ munimenta; ac veluti mundi mœnia inuaderent. Pacatum se exhibeat aër, dum adoperta bella tumescebant sub caueis. Infida cœli facies oculis adblandiebatur, cum vrbium euersiones clam natura machinaretur. Nulli ventorum fremitus: vt infremerent sola ipsa terrarum: nulli tunc nubium tonitrus, vt tellus tonaret silente cœlo. Obseruauit olim hoc Plinius, cum dixit Plin. lib. 2. cap. 80. *terræmotus fieri, dum tempestates sopiuntur.* Sed egregiè, Arist. loc. cit. vt assolet, Aristoteles *fiunt*, inquit, *tranquillitate plurimi, & maximi terræmotus* idcircò subdit, *terræmotus, qui fiunt die, fieri circa meridiem, quia tranquillissima est, vt in pluribus, dies meridies.* Rationem etiam subijcit, *quia continua existens exhalatio sequitur, vt in pluribus, impetũ principij. Quare aut intro simul, aut simul extra, fluit omnis.* Aut igitur omnis simul exhalatio extra terram tumultuatur in aëre, & tunc tonitrus, ac ventos ciet: aut omnis intro, & tunc exitu intercluso ferocior, ipsa terræ fundamenta conuellit. Confirmat hoc idem Aristoteles exemplo terræmo- Arist. ibid. tus, qui contigit in Achaia, vbi *tranquillitate*, inquit, *facta, & fluente intro vento, factus est terræmotus.* Quamobrem, cum pluribus hoc anno extiterit ob siccitatem spiritus, nul-

lus

lus superiore hyeme extra prodierit, nimio terrę meatus obstruente frigore: omnis intro conclusus, ineunte iam vere, laxata humo, magno impetu admolitus viam ad auras, terram quà concussit, quà scidit. Concussus terræmotum pręstitit, scissio voraginem. Prior oppida, vrbesque prostrauit: posterior hausit, ac sorbuit. Id etiam causæ fuit, cur sub nascentis terræmotus initia, maris vndæ, vt supra narraui, nullo ventorum impulsu subsilirent ex se se: quia, vt de euentu consimili tradidit Aristoteles, ***mare non dabat perflationem impetum facienti sub terra spiritui, sed obstabat.*** Ex quo id addiscens Plinius, *Terræmotus, futuros,* inquit, ***nauigantes quoque sentiunt, non dubia coniectura sine flatu intumescente fluctu.*** Huc etiã referri potest maris Panormitani, de qua diximus, inundatio, quod vi spirituum nõ longè erumpentiũ elatæ vndæ superfunderentur litoribus; vt in ollis euenit, cùm aquæ supposito igne despumant. Ita, inundatione terræmótũ sequuta, tradit Seneca Africam ab Hispaniæ, Siciliam ab Italiæ complexu diuulsam. Hinc etiã factũ est, vt in S. Euphemiæ campis paludes, ac lacus accreuerint per terræ hiatus aquas immittente spiritu. Quod adnotauit etiã Aristoteles, dum dixit, ***factis terræmotibus erupisse aquas.*** Hæc de huius terræmotibus causis breuissime: quando de terræmotibus vniuersim in nostro de Vesuuiano incendio nuncio licuit, nisi res me fallit, nõ ieiunè disserere. Inuestigatũ hactenus, cur hoc anno: inuestigandũ superest, cur in hoc potissimũ loco terræmotus obtigerint. Calabria peninsula est, quę circumfusi maris ex vtroq. latere aquis alluitur. Porrò interclusis vbiq. spiritibus abundat mare, sicco halitu regnum obtinente inter humida. Non enim salsum mare, quia terræ sudor fit, vt somniauit Empedocles: sed quia ***in mari id, quod est terræ humido cõmixtum, causa salsedinis est,*** vt egregiè docuit Aristoteles. Nempe Solis vi è subiecto vndis solo quotidie halitus euocãte, & crasso quodam lentore marinis aquis à natura indito terreorũ halituũ expirationem arcente. Cum igitur hi causa sint terræmotuum, quando acriùs incalescunt, & mare radijs excoctum solaribus, exhalationibus calidis affluat: loca maritima, & peninsulæ, quas mare vtrinque proluit, crebriùs terræmotu

Arist. ibid.

Plin. lib. 2. cap. 81.

Seneca. Nat. quęst l. 6. cap. 29

Arist. loc. cit.

Aristot. 2. Meteor. sum. 1. c. 3.

 iactan-

iactantur. Testatur hoc, vt cætera, Aristoteles, qui *circa loca*, inquit, *vbi mare fluxibile est, fortissimi fiunt terramotus*. Ex hoc fonte id hausit Plinius, cum dixit *maritima maximè concuti*. Idcirco insulæ quoque, si cætera, adsint paria, terræmotu frequentiùs agitantur, vt de Cypro, de Tyro, de Ænaria, de Molucis, de insulis, quas vocant tertias, Conimbricenses testantur. De Sicilia, de Æolis, de Eubæa testatur ipse Aristoteles. Peninsulæ verò alio etiam nomine terræmotibus subiacent, quod plerunque oblongæ sint magis, quàm latæ. Idcirco angustiorem habent campum, quàm vt turba spirituum subterraneis interclusa locis impunè disijci, dissipariq; possit. Quamobrem, vt verbis vtar Aristotelicis, *circa dicta loca terramotus fiunt, maximè propter angustias*. Porrò Italia peninsulam efficit triplici recinctam mari, Tyrrheno, Adriatico, Ionio. Neapolitanum regnum Italiæ pes dicitur. Huius extrema pars Calabria, in quam arctissimè desinit. Quippe Italiæ longitudo ad mille, & ducenta milliaria tenditur: latitudo quà maximè patet, ad ducenta, quà minimum, ad viginti. Idque in ea Calabriæ ora, vt testatur Plinius, quæ inter Scylletium, & S. Eufemiam, olim oppidum, nunc nudum nomen, interiacet. Altero quidem totius Europæ Isthmo. Italia verò nusquam angustiore, quam in ea sui particula, quam prisci magnam Græciam appellabant. Inter has angustias deprehensi spiritus, qui in terræ penetralibus delitent cum aliò traijcere nequeant, solum aggrediuntur, cui substant. Primò sollicitant, tum quatiunt, postremò discindunt: vt aditum sibi ad auras aperiant, per matris vulnera, per funera populorũ, per clades vrbium. Itaque terræmotus sæuiunt in Calabria ob maris viciniam; ac terræ angustias: cum præsertim circumducta sit montibus. Enimuerò locis montanis, vt Conimbricenses obseruant, terræmotus infestior, quàm planis: quod illa cauernas, & specus condant in gremio, spirituum receptacula. Quamobrem natura Ægyptum, vt ex antiquiorum sententia refert Seneca, è terræmotu exemit: quia in latissimas diffusa planities solum continet non intus excauatum, ac peruium; sed vndique coagmentatum, ac solidum. Porrò Calabria plerumque montosa est, ac per cauatos

Aristot. 2. Meteor. sum. 3. c. 2
Plin. lib. 2. cap. 80.
Conimbr. in Meteor tr. 11. c. 6.
Arist. loc. cit.
Arist. ibid.
Plin. lib. 3. cap. 10.
Conimbr. tr. 11. in Meteor. cap. 6.
Seneca. Nat. quæst lib. 6. c. 26.

uatos

uatos introrſum receſſus domicilia præbet halitibus; quorum multitudo antris obſtricta acres excitat terræmotus. Quod non prætermiſit Ariſt. dum dixit *fortiſſimos fieri terramotus, vbi regio ſubantroſa, vt circa Helleſpōtū, & circa Siciliam.* Huc accedit, quod Calabria ſulphure, & pice abundat. Nam & non procul à Nicaſtris, & prope Caſabonā aquæ fluunt ſulphureæ: & pix magna copia è Calabria aſportatur ad illinienda nauigia. Neq. ignes ſubterranei deſunt, quibus alimenta præbeat materia ſulphurea, & picea: vt perſpicuè oſtendit Æthnæ montis in finitima Sicilia, & Vulcaniarum inſularum vicinitas. Primā verò terræmotuū originem tribuunt Meteoriſtę flāmis intra terram conditis. Vbi innumera ſunt igniū conceptacula, à quibus dimanant calidi, & ſicci igneæ naturæ ſpiritus. Ex his, dum facto impetu aſſurgunt, terræmotus. Quamobrem ex Plinio, *non aliud eſt in terra tremor, quàm in nube tonitrus*, flamma vtrobique inter obſtantes aggeres eruptionem tentante. Primus omnium docuit id Anaxagoras: ſed optimè omnium Ariſtoteles, qui, *terra*, inquit, *per ſe ſicca à Sole, & ab eo qui in ipſa eſt, igne incaleſcens, multum quidem extra, multum quoque intra ſpiritum efficit.* Et infra. *Maximè corporum motiuus eſt ſpiritus. Etenim ignis, quando cum ſpiritu fuerit fit flamma, ferturque celeriter. non igitur terra, neque aqua cauſa erit motus: ſed ſpiritus, cum intro fluxerit.* Præclarè etiam inferiùs exemplum ex corpore humano ſubijcit, in quo bilis igneſcens ex febri agitatione pulſum, membra tremore concutit. *Oportet*, inquit, *intelligere, ſicut in corpore noſtro, & tremorum, & pulſum cauſa eſt vis ſpiritus, qui intercipitur: ſic & in terra ſpiritum ſimilia facere: & hunc quidem terræmotuum velut tremorem eſſe, illum autem velut pulſum.* Quemadmodum igitur corpori humano tremorem inducit febris, ex qua ſæpe interitus, & cinis: ita, quando terræ morbi non deſunt ſui, tremorem illi præſtant ſpiritus ignei, ex quibus vrbium funera, & cineres. Ita idem Ariſtoteles refert in vna earum inſularum, quas in conſpectu Calabrię poſitas alij Æolias à ventis, alij ab igne Vulcanias appellabant, *rupta terra exiuiſſe ſpiritū multum, & fauillam & cinerem eleuaſſe: & Liparæorum*

Ariſt. loc. cit.

Barr. antiquit. Calabriæ lib. 2.

Plin. lib. 2. cap. 79.

Anaxagora apud Seneca. Nat. quæſt lib. 6. c. 8.

Ariſt. loc. cit.

Ariſt. ibid.

Ciuitatem non longè existentẽ incineraſſe. Idem nunc exitium Nicaſtris contigit. in qua vrbe, vti ſupra narrauimus, terræmotus ædes non tã abreptæ, quàm abſumptæ immixtos pulueri tumulos cinereos reliquerunt; buſta non paruę vrbis, quæ paruum deſedit in cinerem. Profectò id inter terræmotum, & incendium intereſt, quod inter flammam latentem, & publicam. Concuſſus, excidia. cineres effecta ſunt ſpirituum igneorum, quos duritie ſoli coercitos, vt ad ſuperna tranſmittat, natura è terræ viſceribus excutit, non odio quàm amore nocentior. Iiſdem adſcribendus eſt ignibus color rubeus, quo prope Nicaſtra fluxiſſe Lametum fluuium diximus. Nam, quemadmodum pluit aliquando ſanguine, quod accidiſſe M. Aelio, & Caio Portio Conſulibus refert Plinius: idq. tantùm in ſpeciem, halitibus igneis magna copia in humorem intruſis, liquidum denſioris flammę ruborem reddentibus: ita nunc diducta in hiatus terra, & ſpiritus flammeos efferente, cœpere iis immixtæ fluuiales aquę rubeſcere, admiſſo intra venas hoſte. Inuicta vtrinque violentia: cum neque ignis aquas, neque aquæ ignem edomarent: erubeſcente vtroque, veluti puderet non vincere. Alia quoque ab aquis miracula. Quidam prope Tarentum imminente iam terræmotu, cum fortè ad hauriendam putealem aquam acceſſiſſet, illa ad os putei ſponte aſſurrexit, obſtupeſcente homine, & quaſi ad excantatos latices proclamante. Enimuerò ſubiecta flamma, vt in ollis euenit, exiliebant aquæ in ſublime; quaſi aduerſantis elementi ſedem occupaturæ. Alter ſub idem tempus aquam hauſit ex inopinato turbidam, & malè olentem: ex qua bene ille odorari poterat terræmotum futurum. Nam hoc, inter cetera eiuſdem præſagia, recenſentur à Plinio; quod tenuiorum partẽ ſpirituum, è ſulphureis plerumque venis, per occultos terræ meatus præmittat, quaſi leuioris armaturæ equites hoſtium iter exploraturos. Hinc etiam ſabulum, vti ſupra diximus, in Lametino ſolo præferuidum. Hinc circa Vibonem ſulphureus poſt terræmotum fumus, quotidie ex nouo terræ hiatu conuolutus in globos, nouas ibi Tartaro pandente fores, non Cerbero, ſed terręmotu adlatrante: vt vel ex hoc appareat non alius tantæ cladis author, quàm ignis.

Plin. lib. 2. cap. 46.

Plin. lib. 4. cap. 11.

Hinc

Hinc etiam ab ea Vulcania insula, quam Strongolum vocitant, fumus prope idem tempus insolens, plusquam Cymmerijs tenebris, obducto per diem Sole. Ingens etiam è montis cacumine obmurmuratio: vt de spiritibus intus occlusis Latinus Vates cecinerit.

Illi indignantes magno cum murmure montis
Circum claustra fremunt.

Quapropter suspicati non pauci vniuersam hanc totius Calabriæ calamitatem ab hoc vno monte profectam, postremumq; Vesuuij facinus æmulante. Nisi quod hic splendidius, & igne aspectabili, quasi tormentis bellicis hostis publicus: ille clandestinis insidijs, per actos introrsum cuniculos, flamma delitescente desæuijt, vastitate longè maiore populorum, atque vrbium. Hinc denique in eodem Vesuuio, vt dictum est, eo die collucentes flammæ, paruum præteriti incendij simulacrum, tanquam montis minæ iterum connitentis, sed exhaustis iam viribus. Vt ex hoc perspicuè intelligamus, etiam montes per condita terris itinera, specusque vastissimas sua inire commercia, tanquam diuinæ iustitiæ vindices in improborum scelera, iunctis facibus, exarsuros. Equidem facilè adducor vt credam, clades vrbium tam immanes, stragemque tantam mortalium non sine peculiari diuini Numinis nutu cōtingere: naturam vt ministram se gerere, non vt dominam; regi, non regere; satellitium præbere, non imperium. Quocirca, præter proximas noui terræmotus causas iam adductas, superiores alias, altioresque oportet agnoscere, quibus inferiores ducuntur. Hoc solo Naturæ magisterio, vel ipsi Ethnici didicerunt, qui terræmotu, vel exaudito, vel nunciato ferias indicebant in eius Dei cultum, qui terrā è suis distractam sedibus dimouisset; Quippe, cum turbam Deorum admitterent, id Dei alicuius vi factum esse pro comperto habebant, cuiusnam, incerti. Quamobrem Gellius *veteres*, inquit, *Romani, vbi terram mouisse senserant, nuntiatumue erat, ferias eius rei causa edicto imperabant: sed Dei nomen cui ferias seruari oporteret, statuere quiescebant quoniam per quē Deorū, Dearumue terra tremeret, incertum esset.* Diuina id quoq. testantur oracula, dum terræmotum soli Deo tribuunt, *qui commouet*

Æneid. 1.

uet terram de loco suo, & columnæ eius concutiuntur. Profectò quis credat à spiritu adeo exili, vt aciem oculorum effugiat, quemadmodùm præclarè perpendit Seneca, *iactari, vibrarique terram cum montibus, magnas cum mœnibus vrbes, cum totis maria litoribus*. Hoc sanè illius vim indicat, qui vt canit Ecclesia, *Mundum pugillo continet*; vt

Isa. 40. Isaias testatur, *appendit tribus digitis molem terræ*. Egregiè rem declarat id, quod S. Antoninus euenisse refert Ty-

S. Antonin. in 2. parte Hist. tit. 23 cap. 5. paragraph. 1. roni cuidam sui ordinis. Hic, cum toties in hymno Deiparæ versiculum hunc cantitare audiuisset; *Mundum pugillo continens*, cœpit miræ simplicitatis adolescens tacita secum cogitatione versare, quænā Deo palma esset tam gigantea, vt sola clauderet Orbem terrarum. Inter eas curas fluctuantem animo somnus oppressit. Dormiēti visa multitudo Angelorum innumerabilis ante duas sedes astantium, in quarum altera Christus, in altera è regione Virgo parens consederat. Aderant etiam Sancti omnes tanquam metu perfusi, atque ad extremum Mundi examen vocati. Perlecta mortalium crimina: perlectæ paucorum virtutes. cumque illa mole longè maiore lancem grauarent, videbatur iratus iudex Orbem terrarum vniuersum, tanquam pilam manu proijcere, his vocibus adiectis, *cū iudicatur exeat condem-*

Psal. 108. *natus*. Tremebundus Tyro, nec tam somno sopitus, quàm semimortuus ad Deiparam conuersus clamauit, *S. Maria succurre miseris*. Eæ preces Virginem incitauere primò vt assurgeret, tum vt ingenua supplex procumberet ad filij iustissimam iram sedandam. Vociferatio interea à semisomni edita fratres acciuit. Qui, cum accurrerent, terræmotu concuti sensere vrbem adeo ingenti, vt multarum ruina ædium ciues omnes ad præcipitem fugam extra vrbem impulerit. Ita iuueni persuasum, terram diuina manu cieri, diuina consistere. Frustra quoque nos criminari elementa, atque in terræmotibus accusare naturæ scelera: quando nostro fit vitio, vt terram diuina vis quatiat, quò pressam tot

Baron. tō. 9. Annal. ann. 740. improbrum onere degrauet. Quod effractus non illabatur Orbis, quidquid immotum seruatur, quidquid integrū, Virginis patrocinio deberi. Agnouit hoc antiquiorum Græcorum pietas, die festo annis singulis instituto, illi memoriæ sacro,

facro, qua fub Leone Ifaurico ab immaniffimo terræmotu Bizantij ædibus,& murali corona difiectis, ciues multi Virginis ope feruati. Libet, ex Menologio Græco, de hoc pauca quædam tranfcribere. *Vigefimo fexto Octobris die, factus eft Conftantinopoli ingens, & terribilis terræmotus, & omnes domus, & Ecclefia conciderunt: multique ruinis oppreffi funt mortui. Quare tam terribilis terræmotus memoriam recolentes, fupplicamus ad magnum, & facrum Immaculatiffimæ Dei genitricis Mariæ templum, eam enixè precantes, & natum propter nos peccatores Iefum Chriftum vt nos à fua iufta liberet ira, contra nos excitata.* Hæc è Menologio, in quo à Græcis populi ceteri admonentur, vt beneficia tam perfpicua annuæ memoriæ confecrent, manfura perrenniùs, fi agnofcantur. Alter in eadem vrbe terræmotus priorem æquauit clade, vicit prodigio. Nam cum aliquando feptem,& quinquaginta Conftantinopoli diuulfis turribus, Theodofius cum Proclo Patriarcha, & ciuibus domicilia, vt fit, traduxiffet ad campos: ibique terræmotu vehementiùs graffante, cuncti ad preces incumberent, raptus è turba in aërem repente puer, oculifque fubductus. Tum eadem via demiffus, Imperatori, & Epifcopo mirabundis narrauit candidè, audiuiffe fe Angelorum concentum in has efformatum voces, *Sanctus Deus, Sanctus fortis, Sanctus immortalis miferere nobis*; addito monitu, vt ipfi eodem modo concinerent: quo præftito terræmotus illico filuit. Hoc facrum trifagium, comprobante poftea Concilio Chalcedonenfi, ab Ecclefia vniuerfa vfurpatum. Ex his liquidò conftat terræmotum precibus conquiefcere, fceleribus excitari. Calamitofi certè fumus: vtinam non criminofi. Ferrei extra exemplum, fi ad tot Dei monitus obdurefcimus. Enimuerò fuperioribus annis terræmotus occœpere in Calabria, iactato Catacio, non fine ædium iniuria; luxato Girifalco, non fine voragine. Non multò poft deflexere in Apuliam, vrbe S. Seueri, & oppidis dirutis non ignobilibus. Paucis poft annis tranfmifere Neapolim, comitati Vefuuianum incendium, euerfis Herculano, & Pompeijs, vexata Neapoli, perturbata Campania, perterrefacta Italia, metu etiam vltra periculum. Poftremò

Marcell. in Chron. Baron. an. 446.

Concilij Chalcedonenfe act. Damafcen. 3. de fide cap. 10.

ſtremò atrociores remigrauere in Calabriam, iam non pagum, aut vrbem, ſed integras prouincias depopulati, nondum exaturata clade. Adhuc ibidem impunè bacchantur, quidquid primo furori integrum demolituri. Inde corripuere Lucaniam; tranauere Tarentum: iamque in ora Salentina vrbem Neritum terræ ingenti motu iactatam, poſtremis nuncijs accepimus. Quota regni pars luctu vocat? Clades nobis creatur ex clade. Incendium terræmotu, terræmotus incendio ſeritur, exitiali quadam fœcunditate. Pleraque regna Mars vexat, noſtrum pax: & cum externis viribus non pateat, in exitium ſuum armatur. Infelices nimium, quibus ex incolumitate calamitas naſcitur. Externa ceſſant: domeſticis implicamur. Hoſtilia patimur ſine hoſte. Non hic ſomnos inimicæ militum excurſiones abrumpunt: non inſtructæ nos acies, non obſidiones vrbium, non bombardarum ſtrepitus, non buccinarum clangor exterret: ſed incendia, excidia, ruinæ. Tantum cladis pax attulit, quantum ne bello quidem timeri potuiſſet. Bellatur nobiſcum natura: & ne quid huic bello deſit, perſonat terræ fragor pro tuba. Quos hoſtium non tetigere tela, hauſit metus, hauſit dolor, hauſere elementa. Dedimus tragœdiam Orbi terrarum, deflendam lacrymis ſeculorum: omni malo vexati, nullo perdomiti. Triginta circiter millia hoc terræmotu interempta. Tanta internecione mortalium diuinæ iræ litatum. Non plures iuſta acie, iniquo Marte, vnico bello, pluribus prælijs, cecidiſſent. Orbati parentibus filij, parentes filijs: viduati coniugibus coniuges: ſpoliati ſuperſtites conſanguineis, affinibus, amicis. Nulla pene familia ſine fletu: ac vere inito, exultante Natura, pratis ridentibus, lacrymatum. Non hoc extinctorum, quem recenſui, numero eos complector, quos ex terræmotu vel ſaucios, vel bonis omnibus ſpoliatos aut vulnus, aut ærumna confecit: prætermitis etiam ijs, quos diſtracta in campos domo, contractus morbus ſuſtulit. Minor tamen fuit hominum ſtrages, quàm pro vrbium, atque oppidorum ruina. In Veſuuiano incendio quinque millia capitum periere, duobus oppidis euerſis, pago vno, vel altero. Nunc deiecta Conſentia, quaſſatum Catacium, prouinciarum metropoles, abſumptum

Nica-

Nicastrum, Calabriæ ornamentum, ac gemmula; deleta Murgantia, afflictum Miletum, Terina semiruta. Messana, Roscianum, Besidiæ, Tropiana, Medama non sine querela. Rhegium, Locri, Tarentum, Matatea, Neritum periculo affinia. Neapolis, si minùs ruina, certè oppressa metu. Has decem, & septem vrbes terræmotus inuasit; multas ex parte, quasdam funditus diruit: & mœnia, inter tot seculorum obsidiones intacta, vnico afflatu expugnauit. His adijce oppida, pagosque, qui partim ingentem perniciem, partim integram ruinam perpessi supputantur septuaginta, & eò ampliùs. Ex his facilè inferre licet, terræmotum hunc collocandum esse inter maximos. Etenim Plinius diligentissimus antiquitatis scrutator. *Maximus*, inquit, *terræ mortalium memoriæ extit motus, Tiberij Cesaris principatu: duodecim vrbibus Asiæ vna nocte prostratis.* Nunc verò deiectæ, ac detritæ vrbes non minùs, quàm duodecim; si addas oppida vrbes æquantia. Pagi, villæ, turres, siue rurales, siue litorales extra numerum. Equidem non inficior terræmotum, quo sub Tiberij fascibus, Christo morienti tellus indoluit, iure à Plinio omnis memoriæ maximum recenseri, non clade, sed mole. Quippe non vnius, aut alterius regni conclusus finibus totum concussit Orbem terrarum; vt totus sui authoris interitum persentisceret: discissis etiam montibus, quasi comam capitis ad luctum dilacerante natura. Quocirca exaggeratè admodum scribit Orosius, terræmotum sub Valentiniano vbique locorum terra, mariq. grassatum. Nam cordatè captus oculis, sed sapientiam planè lynceaDidymus, *Terræmotus*, inquit, *sæpe fiunt in terris. Verum qui ante, vel post Christum extiterunt, partem quandam terræ occuparunt. Mei autem Christi tempore non priuatus fuit aliquis terræmotus, sed tota ipsa terra quassata est, & è centro conuulsa.* Ceterùm Christi obitu reparante Orbem terrarum, non deuastante, clades tanta fuit, quanta par foret mysterio: duodecim vrbibus Asiæ, in qua maximè Ethnica superstitio vigebat, prostratis; vt totidem Apostoli ad Ecclesiæ Christianæ structuram erigerentur. Inter eos verò terræmotus, qui intra naturæ leges, extra miraculum positi naturales causas agnoscunt, hunc, de quo scribimus, vix ab

Plin. lib. 2. cap. 84.

Orosius l. 7. cap. 31.

Didym. in Cat. PP. Iob. 9.

alio

alio quopiam superari crediderim, immanitate, amplitudine, diuturnitate. Immanitas perspicuè ostenditur testimonio Senecæ qui, *Terra, inquit, vix vnquam tam grauis, aut perniciosus motus fuit, vt tota oppida euerteret.* Nunc euersæ tres vrbes, plura oppida, pagi plurimi: duæ prouinciç deuastatæ: trahente momento temporis seculorum excidia. Nulla tam perniciosa calamitas, ex quâ nihil alteri calamitati supersit. Terræmotus hic, quà sæuijt, pœne nihil alteri dilacerandum reliquit. Nec verò quidpiam defuit, quod atrocitati seruiret. Mons diffractus Consentię: maris decessio in Napitia: procella Panormi: terræ hiatus in Siciliano: aquę superfusæ agro Lametino: fumei globi erumpentes è Vibone: flammæ exardescentes in Vesuuio: cineres effusi Nicastris: amnis sangnineus prope Nicastra. Non hic prætermittendum censeo, quod retulit, dum hæc scriberem, Sacerdos è Franciscana familia spectatissimæ fidei nuper profectus è Calabria, propior tum periculo, quàm qui perierant: visum, intremiscente tellure, retrorsum labi Lametum fluuium, retractis aquis, retorto cursu, quasi territus fugeret: tum elatis vndis, amne campis refuso bullientes pluribus in locis vortices corrotasse, & fremitu, & æstu planè marino. Nihil iam ostẽtosum superest, quod hic naturę ira suppressferit. Nihil relictum famæ mendacijs. Nihil ipsę fabulæ Poëtarum fingere, aut excogitare possunt atrociùs. Amplitudinem proximi terræmotus metiri possumus locorum spatijs, quę longè, lateq. complexus obtinuit. Gemina Calabria occupata. Prouinciæ præterea tentatæ tres, ora Salentina, Lucania, Campania. A Rhegino littote, quod abest octo dierum itinere, Neapolim vsque perductus vrbem regiam inuasit. Neq. vnico regno contentus, superatis freti faucibus, Messanam perstrinxit. Demum, dum adhuc prouinciales hi terræmotus grassarentur in Calabria, inter tot marium, terrarumq. tractus, infestatæ Senæ, vrbs Hetruriæ florentissima, adiectis ad reliquam Italiam veluti minacibns nuncijs. *Terra*, inquit Seneca, *non vnquam per ducenta milliaria motus extenditur.* Hic ab extrema Calabriæ ora, vsq. Neapolim plusquam trecenta passuũ millia tenuit. Ex quo perspicuè cõstat non potuisse in locis tam dissitis terram intre-

Senec. epist. 4.

Senec. l. 6. Nat. quæstion. c. 25.

me-

mere contextu quodam, nexuque partium, & vt loquuntur Philosophi, *per consensum*; sed vbiq. concussam vi spirituum sublatentium, iactatione quà maiore, quà minore, pro halituum copia, & subterraneis angustijs: eruptione pluribus in locis tentata, in plerisque conatu inani, distractis viribus. Amplitudini par diuturnitas, ne clades magis locorum spatijs laxaretur, quàm temporis. Enimuerò duobus iam exactis mensibus, adhuc terræmotū per interualla sæuire quotidianæ litteræ perferunt. Ineunte Iunio congeminatus primus similis terræmotus: nisi quod huic parem diruendi materiam ruinæ ipsæ subtraxerant. Sub ortum Solis, primo radiorum appulsu excitati spiritus, euocatiq. ad superna cœpere denuo terram impetere, ac veluti admotis machinis arietare. Præmissus hic maioris cladis prænuncius, vt opportunè sibi fuga quisq. consuleret, impleto Dauidis oraculo, *dedisti metuentibus te significationem, vt fugiant à facie arcus*. Hora imminebat quarta supra decimam, cum incalescente iam Sole, quasi tunc quoque iræ calescerent, halitus maiore impetu soli duritiem adorti, terræmotum edidere in vniuersa Calabria adeo ingentem, vt iterum omnia late loca Neapolim vsque peruaserit: quanquam id sparsim raptimque, deferuescente per interualla sæuitie. Catacium in primis, Consentiamque pessumdedit, odio in metropoles infestiore. Catacij, quod supererat Episcopalis templi, Consentiæ, quod steterat regiæ arcis deiecit. Vtrobique ædes reliquæ concussæ labant, quantū coniectura assequi possumus, primo aggressu labefactandæ. Besidiæ, & Patycos modice prius attacta detrimentum feruntur non passa non modicum. Sanctæ Seuerinæ mons in enormem hiatum abscessit. Petilia, & Casabona plane deturbata, atque euersa. Oppida his minora, vicique inolescente malo non numerantur in clade. Iam instaurato vbique metu, denuo deserta tecta, remeatumque ad campos. Quippe veluti fatali quodam instinctu, tunc maxime ad terræ gremiū confugimus, cum nos tellus exagitat: quasi parentem agnoscamus, dum punit. Sed profectò, vt cœpere res labi, plane ruunt. nempe id ansam dedit Vticensi classi, vt Medamæ litora inuaderet, ijs in seruitutem abductis, quos tellus excusserat in oras

Psal. 59.

barbaras

barbaras amandandos. Nunciatum etiam è citeriore Calabria in agro Nuceriano pluisse grandinibus tantæ molis, vt duarum librarum pondus explerent. quibus animantes non paucæ sub dio exanimatæ, quasi lapidatum esset de cælo. Grandines quoque visas subuirides, veluti spem facerent melioris fortunæ. Quanquam, si rationes expendimus, spes in metum euadit: neq. alia spes affulget; nisi de qua Poëta,

Æneid. 4. *Hunc ego si potui tantum sperare dolorem*.

Desperanda vicina quies: mali speranda diuturnitas. Etenim Aristoteles ita pronunciat. *Cum fortis, factus fuerit terramotus, non mox, neque ad semel cessat agitans: sed primò quidem vsque ad quadraginta dies agitat: posteriùs autem, & ad vnũ, & ad duos annos dominatur, secundum eadem loca.* Elapsi iam quadraginta dies annuum, aut biennalem terræmotum prænunciant. Quid non pertimescẽdum ab annis, quando fuit adeo exitialis diecula? Instaurata sæpissime soli iactatio vires indicat hostium adhuc integras; grauemq. esse terræ gremium halitibus, quos ipsa in suum gignit exitium. Abditum in humo malum, atque altè in visceribus ipsis infixum. Quippe in Calabria, vt diximus, rupes præaltas admolita natura est: infra quas cauernæ, & voragines, halituum non tam aulæ, quàm carceres. Horum, dum à castris resiliunt, alios laxatis compagibus tellus egerit, alios frustra connixos retrudit. qui, dum retentant exitum, nouo solum obluctans concussu cient. *Creberrimus*, teste Plinio, *Punico bello terræmotus, intra eundem annum, septies, atque quinquagies nunciatus Romam.* Nunc nunciatus intra diem quater, & vicies: intra mensem non minùs, quàm cẽties, obfirmata inde soli, hinc halituum pertinacia, pugna toties cessante, toties reparata. Ex his persuasum, vt reor, quod suadendum proposui, terręmotum hunc, quo de agimus, siue atrocitate cladis, siue amplitudine locorum, siue diuturnitate temporis reponendum esse inter maximos. Quod si inter maximos, numquid non inter magnos? Si inter magnos, vtique inter eos, de quibus dictum est, *Erunt terræmotus magni per loca, & pestilentia, & fames*. Rogandum profectò diuinum Numen, ne terræmotum fames, & pestilentia excipiant. Nam ferreum ad

[Margin notes: Aristot. 2. Meteorum. 3. c. 2. — Plin. lib. 2. cap. 83. — Luc. 21.]

ad imbres cælum, & ficci halitus adurunt exuccam segetem: motuque terra crebro in hiatus diducta, Mephitim teterrimam, ac spiritus graueolentes exhalat. Quippe qui ducunt eluuiem ex occulto. Quamobrem id animaduertens Seneca, *Solet*, inquit, *post magnos terrarum motus pestilentia fieri. Nec id mirum est. Multa enim mortifera in alto latent: & aer ipse corruptus internorum ignium vitio, cum longo situ emissus, purum hunc, liquidumq. maculat, ac polluit: insuetusque ducentibus spiritum affert noua morborum genera.* Hæc Seneca. Nos verò mittamus omina calamitatis futuræ, quàm Numen iratum minatur, placatum auertet: & quod reliquum est, ruinæ totius, quàm præsens clades intulit, pretium expendamus. Hoc vt præstetur exactiùs, neque ingratum, vt arbitror, neque abs re erit, Calabriæ totius, vnde damni æstimatio petenda est, situm, magnitudinem, emolumenta breui narratione percurrere.

Senec l.6. Natur. q. cap. 27.

Calabria, olim Messapia è Solino, Ausonia ex Catone, siue ab antiquioribus Calabris, qui vt Ptolomęus testatur, in Salentino littore mare Ionium incolebant, siue à Calauria Argolici sinus insula, vt refert Ortelius, Demosthenis interitu nobili; siue à soli illius vbertate, vt Leandro, & Barrio placet, Græcarum vocum coniunctione appellationem sortita, gemino circumfusa mari, Tyrrheno, & Ionio, ab Oriente Salentinos, & Græciam spectat, stirpem antiqui nominis; ab Occidente Neapolim: quà ad Aquilonem vergit, Lucaniæ nectitur: quà ad meridiem obuoluitur, perangusto discissa freto, Siciliam veluti discedentem prosequitur, vltimo Italiæ fluctu. Demum quà mare procurrit longiùs, Africam prospicit, extremo Europę littore. Longitudo non à Talao, vt Barrius, sed vt Ortelius, & alij à Lao Fluuio, qui Calabriam à Lucania dirimit, vsque ad Leucopetram centum octoginta millibus passuum tenditur. Latitudo maxima septuaginta; minima viginti milliaribus constat. Prior ab vrbe Terina ad Lacinium promontorium: posterior ab antiqua Lametia, Scylletium vsque perducta: vbi vicino fretu Isthmus adiungitur. Totus verò regionis ambitus septingenta, triginta millia passuum continet; inter magnæ prouinciæ, regnique amplitudinem, sed regno propior. Calabriæ

Solin. cato Ptolomę' Ortel. in Thesauro Geograph Leandr. in descript. Ital. reg. 7. Barr. de Antiquit. Calabr. l. 1

Barr. ibid. Ortel. & Leandro. locis citat Leucopetr nunc Capo di spartiuento ex Leandro. Terina, nunc Mantia ex Nigro apud

labriæ fines vlterius Maginus,& alij porrigunt: qui Tarentum inter Calabriæ vrbes recensent. Siue quia confundunt cum Calabria magnam Græciam,quæ ex ea parte patet latiùs: siue quia,teste Plinio,à priscis Calabriæ nomen accepit peninsula illa,quæ Tarento Brundusium ducitur: Quod postea nomen à Salentinis relictum ad oram conterminam traductum est. Quanto in honore regio hæc apud Reges fuerit,illud argumento est, quod futurus regni hæres Dux Calabriç vocabatur:quasi hoc nomine sceptra præciperet, Cæsar imperio destinatus. Præludebat ille regno administratione Calabriæ. Quippe vrbes complectitur sex,& viginti;quatuor Archiepiscopali,ceteras Episcopali infula ornatas.Oppida,pagiq.pœne numerum fugiunt:tanta vicinitate,ac frequentia,vt continentem vastissimç vrbis speciem præbeant, quæ rura,villasq. concludat. Potrò Calabria est omnis diuisa in prouincias duas: quarum altera Brutios, altera magnam Græciam continet. Illi ita dicti, siue à Brutia fœmina, cuius opera primam arcē cœperunt,vt refert Trogus:siue à Bruto eximiæ virtutis viro,vt placet Annio: siue à Bretio Herculis filio, à quo exædificata Brutiorum caput Consentia,vt in Dionysio Afro legitur: ideò Bretij ab alijs, & tota regio à Polybio Brettania dicitur;siue deniq.ad contumeliam, odio Lucanorum, quibuscum bella gesserant, vt vult Strabo: tanta sententiarum varietate suum cuique permittente arbitratum. Magnam verò Græciam appellarunt Coloniæ à Græcia deductæ, ad quam Calabria ex eo latere obuertitur. Principes hic à Græcis exædificatç vrbes. Nam Scylletium ab Vlisse conditum refert Cassiodorus, suç fortasse Ithacç nidulum,ac rupes peroso:ab Atheniensibus affirmat Plinius, à quibus, & nomen acceperit. Rhegium extructum à Chalcidensibus Solinus, & Strabo tradunt. Quamuis verò antiquiorem eius originem Iosephus referat in Asthenegum filium Gomer, Noe abnepotem: tamen Rhegium à Græcis hoc nomen obtinuisse idem testatur. *Cum Gomer*,inquit,*haberet tres filios, Asthenegus quidem Asthenegos instituit: qui nunc Rhegium vocatur à Græcis.* Ex quo coniectare licet, Coloniam eò deriuatam Græcorum:Rhegium autem dictū,vt Trogo placet,à Græco ver-

bo

Ortelium Lametia nunc S. Eufemia. Magin. in Geogr. Ptol. descript. & Pamellius in Tertulliano de Pallio nu. 55. Cluuerius Introd. ad Geogr. l. 3. cap. 29. Plin. lib. 5. cap. 11.

Trogus. Annius. Dionysius Afer. Polybius.

Strabo.

Cassiod. in Ep. l. 12. Plin. lib. 3. cap. 10.

Ioseph. l. 2 antiq. c. 13

bo quod à Trinacria disciſſum: poſtea Rhegium Iuliũ,quod poſt immanem terræmotus ruinam à Iulio Cæſare inſtauratum. Sybarim à Sagari Aiacis filio,non multò poſt Troiæ excidium,excitatam narrat Solinus: tanta felicitate, vt mox ſibi vrbes quinque, & viginti bello Sybaritæ ſubiecerint. Tum,præcoce fortuna irritante finitimos,à Crotonienſibus domiti,euerſique. Ex eius reliquijs conditum Thurium, hodie vulgò Terranoua. Petilia à Philocteta Herculis comite extructa. Quamobrem Mantuanus Vates, Barr. de Antiquit. Calabr.l.6

Parua Philocteta ſubnixa Petilia muro.

ſiue ſit vrbs illa, quam nunc Belcaſtrum appellant, vt contendit Leander, ſiue Policaſtrum,vt Barrius,ſiue Strongiolis,vt alij. Locri etiam Græcos conditores agnoſcunt, vel Euantem, vt Euſtachius;vel Aiacem, vt Solinus affirmat: religione fortaſſe quadam nouas vrbes emolientibus ijs ipſis, qui paulò ante Troiam euerterant. Triſchene, nunc Taberna,ipſo vocabulo præfert Græciam, à tribus tabernaculis dicta, quod olim eius vrbis Epiſcopus triplici in templo per vices ſacra perageret. Crotonem quoque à Græcis poſitam omnes tradunt. Incertum an ab ijs eò tempeſtate delatis, vt ex Antiocho narrat Strabo; Achiuis mulieribus, quibus iter cœperat eſſe faſtidio,ibi ſedem poſcentibus:an, vt Pythagoræ placet, à Thebano Hercule etiam Græco, & Græcis fabulis inclyto. Qui nomen Herculeo quoque promontorio fecit; quod à Sicilia diſtractum duo inter ſe commiſit maria. Græciam olet illa iactatio, quod Milo Crotoniates virium fuerit tam immanium, vt columnam, qua ædificium nitebatur, dum rueret, manu inhibitam ſuſtentauerit:donec, qui ſuberant,omnes effugerent. Sampſon planè alter, niſi quod columnam ille dimouit, iſte detinuit. Sed Græcam vrbem perſpicuè commonſtrat Pythagoræ Samij domicilium, qui toto pœne terratum Orbe peregrinatus, tandem Crotone conſedit. vbi de mundi ortu,concentuque diſſeruit; atque in Italiam primus, Auguſtino teſte, Philoſophiam inuexit: cum nondum aut Platonicæ porticus, aut Peripatetica lycea celebrarentur in Græcia. Ad hunc audiendum, vt narrat Laertius, vndique Itali reliqui, Romani præcipuè confluebant:eiuſque præceptis imbutum Roma-

Leander loc. citat. Barr. lib.2 Euſtachius Solinus. Barr. lib. 4 Strabo. Pythagor. apud Barr loc. cit. Leandr. de reſcript. Ital. reg. 7. Auguſtin. lib. 8. de Ciuit. c. 9. Laert. in vit. Pythag

Hieron. cōtra Iou. horum Regem sapientissimū Numam tradit Hieronymus. Ostentantur adhuc prope Crotonem à Pythagora erectę in littore columnę duę, imitatione quadā Herculei monimenti ad Gaditanum fretum; quasi Pythagoricę doctrinæ metę, vltra quas nemo posset excurrere. Crotoni potissimùm adscribendum, quod ad Græciæ Calabria magnę quoque appellationem adiungerit. Barr. lib. 4. Leander. loc. cit. Hic Orpheus poëta, qui Argonauticam cecinit: hic Alcmæus, qui omnigenam de natura scripsit historiam: hic Arignotus Philosophus, qui sacri agnomen obtinuit: hic Philolaus Pythagoreus: hic denique, Plato in Timæo. vt in Timæo testatur Plato, omnes bonarū artium disciplinæ, veluti Athenis in alretis, floruere. Nec defuere Calabrię viri eximia sanctitate clarissimi, Inter quos antiquissimæ memorię Nilus Abbas; recentioris Franciscus, Minimorum maximus institutor, nouus apud Italos Thaumaturgus: hoc discrimine, quod is montem precibus mobilem, hic transmisso pedibus freto, mare immobile præstitit. Eruditè non minùs, quàm accuratè virorum illustrium, quos ea regio Barr. in calce libri genuit, longum texit catalogum Gabriel Barrius in libro, quem inscripsit de Antiquitate Calabriæ. Ceterùm gens plerumq. ingenio feruido, callido, & ad omnem disciplinam versatili: apud exteros popularium amantissimi, in patria æmuli, & rixosi. Cæli apud eos iucunda, salubrisque temperies, vergēs tamen ad calidam: nisi æstiuo tempore statis quotidie reflantes horis fauonij, euentilato aëre, Solis feruorem obtunderent. Nihil regione tota, siue ad delicias amœnius, siue ad vbertatem feracius, siue ad omnem humanæ vitæ vsum accommodatius. Amœnitatem aspectu præferunt montes, quibus ex vtroque Calabria latere, substrato imminet mari, an spectanda, an spectatrix. Hi eius Apennini sunt partes, qui protensus ab Alpibus catenata serie, nexuque cacuminum Italiæ dorsum discriminat: atque in Calabriam ductus interdum in editissimas rupes, atq. in altissima surgit fastigia. plerumq. verò lenibus iugis in colles molliter accliues demittitur: quos perenni viriditate conuestit, plerisque arborum intacta coma hyeme ver exhibentibus. Inter Calabriæ montes eminet Sila, syluam ducentorum millium passuum ambitu attollens, intonsis ilicibus, pinisque

nisque condensant. Quæ ramis multa fronde comantibus, atque inter se cœlo consertis, vmbra terris diffusa, viatores velut de industria protegit: ita vt Consentia Cataciu m integrum diei vnius iter æstate media confici possit, arboribus veluti hastatis æstum, ac Solem arcentibus. Hyeme verò mons idem nemus Hercinium, aut Caledonium æmulatus, anni canescentem senectam ingenti niuium pondere sustinet: mox brumali asperitate in summis caloribus ad voluptatē trahenda. Hinc prævalidę trabes ad construendas nauium arbores, vt ijs mare stratum syluescat. Hinc ad vsum nocturni luminis tedę, flamma parabili, & cereas faculas imitante. Hinc deniq. immensa vis picis ad conglutinanda siue solaria, siue nauigia: illa ne imbribus pateant, hæc ne fluctibus. Hanc vtpote odoratam, resinosam, rutilam, atq. ad medicamenta vtilissimam commendant Dioscorides, & Galenus. In cacumine lætissima pecori pascua: quod abigendum à pastu, ne satietas perimat. Causa fertilitatis est humor, cum vbique fontes subsiliant, Qui primò argenteis ducuntur per fibras arborum riuis, dein etiam in ingentes amnes exuberant. Hanc laudem tota sibi regio vendicat; quam & fontanæ, & fluuiales aquæ rigant. Principes in Calabria citeriore flumi j Busentum, & Crates. Ille, quem alij Basentium, alij Casuentum, alij Barentinum vocant, ab impositis Consentię iugis excurrens, per subiectas rupes ad meridiem obuersas, ingenti strepitu præcipites aquas euoluit. Tum in planitiem effusus, & crebris subinde curuatus flexibus, non vno tramite circumiectis campis illabitur. Demum, magno amnis vtriusque fremitu, Crates ad mare decursurum intercipit: eoque quasi catenatum perducit, & alueo spoliatum, & nomine: in supplicium fortasse, quod Alarici Gothorum Regis thesauros, cum eiusdem cadauere contumulatos, adhuc & arena celat, & gurgite. Crates, quinto ab vrbe Consentia lapide, resudante humo scatebram exilit: obscuris inter Silę vmbras natalibus, obscuri etiam nominis, dum suas dumtaxat aquas vehit. Sed magnorum montium iugis delapsus, nouo semper latice ditior, paulatim è fonte succrescit in fluuium. Etiam iusto alueo, gemina ripa coercitus, Consentinum agrum recto

Barr. lib. 2

Dioscor. lib. 1. Galen. Antidot. lib. 1

Ortel. in Thesauro Geograph

Paul. Diac lib. 13. hist Sabellic. Ennead. 7. lib. 9.

amne perstringit, Consentiam, sub augustissimi pontis fornicibus, magno murmure præteruectus. Dein Busento, aliisque inclytis amnibus, quasi ex insperato in eiusdem os influentibus, longo viarum ambitu, elatis cornibus, in magnã Græciam inuehitur: vnde fluctus à marinis haud longè abhorrentes in Craterem Tarentini sinus exonerat. Fama vtrique fluuio eximia, quod Crates flauum colorem, Busentus capillo nigrum impertiat: illius apud fœminas, huius laude apud viros. Secundùm hos celebratur Exarus, quia ex Apennini fonte prorumpens, per amplissima terrarum spatia, ad Sybarim vsq. decurrit: cum quo sociatis aquis, vterq. mari confunditur. His adiungitur Acheron: qui ad montis radices innascitur, prope antiquæ Pandosiæ monimenta, olim ænigmate Delphici oraculi, & cæde Alexandri Epirotarum Regis, qui Calabriam inuaserat, nobilitatus. Hic Altiliam inter, & Murgantiam in abditissimas valles ingenti mole deuectus, magnam soli partem exorbet, ac nullo aquarum diuortio iter, quod cœpit, percurrens, in altera Calabriæ ora ad Ionium mare demittitur. Eius fluminis accolæ Acheruntini dicebantur, ex Plinio: nunc ijs ex terræ hiatu altero patefacto Acheronte. Nobiles in vlteriore Calabria fluuij Neætus, & Sybaris, ab eodem Plinio primi in secundo Europæ sinu collocati, ille prope Crotonem, hic prope antiquam Sybarim, quæ ab amni mutuata est nomen: ille verò à Sybari fonte in Achaia, à quo Sybari Calabro deriuatum nomen tradit Strabo. Præstant quoq. copia, & altitudine aquarum Alis, & Angitula. Alis prope Catacium è cacumine montis elapsus, ac longo tractu vltra patrios fines euectus, stipendiarias aquas, non Ionio, aut Tyrrheno, conterminis Calabriæ maribus, sed Adriatico destinat. Angitula fluit non longè ab antiqua Vibone, inter amœnissimos campos, & prata semper vernantia. Amœnitas loci locum fecit poëtarum mendacio, Proserpinam eò è Trinacria delatam, vt coronas puella sibi floreas texeret. Cum his adnumero Lametum amnem, Lametia nunc ad superioris Calabriæ magistratũ adscita. Hic prope Nicastra, modò continenti cursu rapibus fertur: modo saxis sub latensibus elisus volutatur in spumas quà torrens, quà fractus. Nomen ab hoc, & oppido

Ouid. Metam. 10. Leandr. loc. cit.

Plin. lib. 3. cap. 3.

Plin. ibid. cap. 1.

Strabo l. 8.

Barr. lib. 2

pido factum,& littori: quem sinum Lamericum. Arist.appellat. Præter hos, Crotalus fluuius, quem inter nauigabiles collocat Plinius. Alex Straboni celebris è cicadarum in vtraque ripa inæquali stridore, quod in altera feruore Solis redduntur vocaliores. Luconus Crotonensium, & Locrensium pugna memoratus Trogo. His adde Acrin, Tacinam, Metaurum, Syrim, Basentum: quem fluuium falsò aliqui cum Busento confundunt, vt animaduertit Leander. Hi, alijque obscuriores æstate vadari vix possunt. hyeme verò, cum è montibus eluuionem acceperint, ne ab equite quidem sine discrimine. Nec rarò infeliciter lapsos amnis præterfluens abripit, hauritque. Ceterum magna ex ijs voluptas, cum partim in xistos, ac topiaria buxo, myrtoq. consita, corriuatis per tortuosos anfractus riuulis, visuntur clementissimè serpere: partim per crepidines montium; valliumque secessus obmurmurant: vmbrosis hinc, inde illicibus, curuato fastigio, in vitrea se se vnda spectantibus; quasi consilium formæ capturis, congeminato intra amnem nemore. Nec suæ arenis desunt aquę. Quę passim manant per littora gelidæ, & dulces; complectente salo fonticulos, non violante dulcedinem. Hę cymbis littoralem oram radentibus placidum præbent iter. Tutum etiam præstant turres identidem, non plusquam sex mille passuum interuallo, dispositę: ijs præsertim locis, quibus conditi introrsum sinus pyratis commodant latebram. Quos, cum sublato igne detexerint, bombardæ ictu propellunt, fulmine fulgurationem sequuto. Littora quoq. sub turribus non rarò portuosa, accessu navigiorum facili. Neq. hæc aut scopulis infida latentibus, aut præruptis aspera: sed toto fermè Calabriæ sinu tam benignè fluctus excipiunt, vt altero liceat vndam remo, altero arenā proscindere. Offerunt se nauigantium oculis pagi, castella, vrbes montium dorsis impositæ; aspectabili quadam naturę pompa, ac veluti theatrali. Discriminantur hæc villis, prædijs, viridarijs: quæ omni pomorū genere abundant, eximij succi, & saporis. Ostentantur passim mala citria, medica, aurantia in auri speciem pendula. Hortis Hesperidum hic exhibitis: nisi quod hi dracone carent, non mediocri regionis laude à ferarum innocentia. Inter mala limonia regnū Rhe-

Arist. 2. Phisic. cap 10.
Plin. lib. 3. cap. 10.
Strabo apud Leād. loc. cit.
Trogus. lib. 6.
Leandr. loc. cit.

gina obtinent. E quibus alia mole præstant, alia semine in varias figuras flexili, pyra, pruna, aliaque id generis poma ementiuntur: quasi iocante, atq. oculis illudente natura. Cortice etiam dulcissimo vestiuntur aurantia, pro integumento, pro dape. Vineta quoq. cernuntur latè apricantia: vitesque modici hominis altitudine à terræ vbere non diuulsæ, luxuriantes vbertim pampinos fundunt innuptæ, nullo, vt in Campania, maritali populorum amplexu. Interdum etiam trabibus adminiculatæ subdiales pergulis inambulationes opacant, molliùs inter vmbras excepto Sole. Vuas gignunt quà rubentes, quà subalbidas, acino prægrandi, sanguineo, percocto, duracino, odorato; an ad esum, an ad potum suauiores ambiguum. Præcipua laus vinis, quæ subflaui coloris, atq. auro perliquido similis, siue cirella vocant à Cerillis, vico Straboni noto, siue clarella apud exteros quoq. clarissima. Hæc ita ferunt aquam, vt etiam mare integrum ferant, per quod transuecta, & robore accrescunt, & pretio. Nec secunda nobilitas Blandæ vinis, quæ tum palato, tum oculis blandiuntur. Nec minor authoritas vernaticis S. Lucidi; quę parcius hausta vires largissimè repararunt. Ab his dignatio vinis Treuijs prope Agulam. Honos etiam expressis prælo Consentino, & Tempsano, quæ laudantur à Plinio. Neq. verò segeti terra humorem denegat, quem arboribus sufficit. Nam & copiosè herbescit ad pascua: & flauentibus hordei, frumentique spicis latissimà turgescit ad horrea: vt prope Crotonem Appulos in Calabria campos non desideres. Olei, olearumq. felicitas, vt Salentinis loco finitima; ita & vbertate affinis. Butiri, lactis, casei tanta copia, quantam præstant opimis gregibus herbosa collium pabula; nutriendis etiam equorum armentis aptissima. E quibus Besiadarum nota insignes cum Thessalis & cursu certarent, & forma. Syluæ quoque vtriusq. Calabriæ dulcescunt in saccara; nobilissima gulæ irritamenta: tricliniorum luxu, Regumque delicijs ex vna quæsitis arundine. Nec minor à sale vtilitas, sine quo insalsa fercula, & ne ipse quidem sapor est sapidus. Quippe dulcia solent esse fastidio, nisi quid acris admisceat. Præter factitium in salinis, montes quoq. Calebri prope Altomontem obrigescunt in salem, reclamante nequicquam apud

Strabo l. 6

Blāda, nūc Beluedere

apud Gallos Hilario, *nullum terra sal reperiri.* Adnumerari poterat inter Pliniana mendacia; flumina salis ostentari apud Caspios, nisi, salis montis extarent hic apud Calabros. Sal his natura prodegit, sapientiæ simulachrum. Vna Lothi coniugis post incendium, quinquaginta post ingentem terræmotum in Noricis statuæ salis repertæ, documenta posteris, vt post supplicia saperent. Littora vtriusq. oræ piscosa: & tymnorum præcipuè captu circa Napitiam, vt animaduertit Leander, insignia. Quippe in æstiuis caloribus gregatim eò ex Africa iuuantes, ferreis inter vndas concameratis retibus, Delphino & præeunte, & prodente stringuntur. Vbi magnitudinis immanis belluæ piscatorijs hastis confossæ, cruentatis purpurea tempestate fluctibus, prædā præbent ingentem, futuram Italiæ toti dapem ad salsamenta lectissimam. Terra lini, cannabis, gossipijque ferax, vt Leander, & Maginus testantur. Vermiculi etiam pretiosi. Nam bombices euiscerantur in sericum, dum tenuissimo inuoluti orbiculo nobilem ipsi sibi texunt interitum. Mox *aluo*, vt Tertullianus loquitur, *nouo animata iam stamine*, surgunt tanquam parui Phœnices è suo funere rediuiui: in præmium, credo, quod inde splendor sacris vestibus, atque aris accrescat. Hinc in templis, hinc in tectis pompa parietum: hinc aulæa, opere Belgico, sericis filis, auroque ductili attexta: vt magnificentiùs ex auro spirent, molliùs è serico ducantur imagines. Ex hac denique textrina, nullo nobilium, plebisque discrimine, tota pœne Italia sericata vnius bestiolæ laborè vestitur. Idque tanto Calabriæ emolumento, vt vectigales anni huius census locati sint nummis aureis quinque millibus supra trecentos. Vnde supputari potest magnitudo totius summæ præcipuæ, ex qua particula ista quotannis regio Fisco decerpitur. Profectò nō minùs auri ex animalculi viscere, quàm è fodinis Indicis humana cupiditas eruit: dum, effossis altè cuniculis, in naturæ patrimonium irrumpit, acquisitis opibus prope tartara. Quamquam ne auri quidem, argentiq. fossilis copiam, quam India suspicimus, desideramus in Calabria. In agro Consentino, Tempsano, & Altomontano argento, auroque intermicant terræ venæ, quasi sanguine ditiore turgescant. sed

Henricus Bacchus in descript. Regni. Hir. in Mat can. 9. Plin. l. 31. cap. 7. Genes. 19. Theatr. vitæ human. vol. 2. l. 2. Leandr. loc. cit.

Leandr. in descript. Ital. reg. 7. Maginus Geograph. Ptol. descript. 14. Tertullia. de Pallio.

tanto labore metallum è terreis glebis excerpitur, vt expensæ prætium exæquent; aurum ostentante simul, & subducente natura. Exhibet tamen largissimè partim in agro Cōsentino, & Altomontano, partim in Murgantino plumbum, ferrum, chalybem: vnde sclopos plumbeis glandulis, milites galeis, ensibus, clypeis, loricis instruit, atque integros obarmat exercitus: intremiscente nunc ad supplicium ea potissimùm terra, quæ bella pœnè omnium gentium reparat. Neque Calabria Alpinis inuidet iugis crystalla: neq. Indico mari coralia. Nam in agro Altomontano frigore constrictæ niues in crystallinos grumos concrescunt, cæli gemmascente iniuria; & humore in conuiuarum ad potationem delicias, ac mulierum speculares luxus conuerso. Alitore verò Paryci, vsque ad Lametiæ sinum, prope scopulos rubræ adnascuntur arbusculæ: atque, inter canescentes vndas, purpurea maris nemora teneros iaciunt, flexilesque ramusculos. qui ex vndis educti, primo auræ mollissimæ afflatu, pretiosè obdurescunt. Maior alabastri æstimatio, quod prope Altomontem, & Ruscianum effoditur. vbi etiā lapis marchesites: vt Erythrei littoris iactet quoq. gemmas Calabria. Denique illud planè miraculo, quod cui regioni tellus planè cuncta suppeditat, manna quoq. cælum effundit, eiusdem formæ, ac naturæ cum antiquo Angelicis manibus elaborato; vt Conimbricenses contendunt. Nam, & iuxta Altomontem in citeriore Calabria, & in vlteriore ad antiquæ Turrianę vestigia ros è cęlo deciduus syluestribus prunis exceptus quà folijs, quà trunco, noctis frigore constipatur in grana. Quæ postea in prædulcem eliquata humorem, medicamenta suauissima præstant, sorbenda vel pueris: tanta salubritate, vt in ea cæleste munus agnoscas: tanto pretio, vt interdum Neapoli mannæ Calabriæ vncia septem nummis aureis venierit, quasi è cælo imber aureus cecidisset. Hanc opulentissimam regionem, terræ, cælique donis insignem, quę nihil aduentitium mutuabatur à ceteris, multa transmittebat ad exteros, recens calamitas ita vastauit, vt amœnitas in horrorem, frequentia in solitudinem rerum omnium copia in egestatem euaserit. Nouæ molem iacturæ pristina metitur felicitas, Vnicus obliguriuit hiatus quid-

Henricus Bacchus in descript. Regni.

Maginus loc. cit.

Barr. lib. 2.

Conimbr. in Meteor tr. 7. c. 11.

quidquid tot ætatum impendijs ars, & fortuna congesserant. Tanta oppidorum, vrbiumq. celebritas, tanta soli munificentia, tanta collium, camporumq. feracitas; tanta fontium, amniumque per innoxios vbique saltus vbertas, tanta rerum, quæ ad humanam vitam conducunt, vel præstantia, vel copia; tanta deniq. naturæ in ea regione veluti exultantis felicitas vno terræ nutantis motu, ac pœnè nutu deiecta. Loca passim inania, ac deserta; quæ paulò ante ciues, ac tecta compleuerant. Itinera sæpe areanarum obsessa montibus, intra fines Italię traducta Lybia. Agris cultores desunt, agri cultoribus; ædes incolis, ædibus incolæ. Superstitum magna pars, aut è ruina sanguine cruentati, aut metu exangues. Tota fere Calabria adhuc cubatur in campis. Malum indigenæ, quod aliquando experiuntur, semper expectant. Timor, qui assuetudine plerumq. exolescit, nunc integratur in dies. Quidquid cladis finis putabatur, gradus est. Malum semper recens præteriti memoriam instaurat, ac noua pernicie nondum obductum vulnus exulcerat. Quantum ex hoc terræmotu toti Calabriæ damnum obtigerit, ducere coniecturam licet ex incendio Vesuuiano: in quo bis centies centū millium aureorum iactura æstimata. Vnius montis flamma tanto pretio stetit. Paucorum oppidorum, cum finitimis prædijs, ruina præcipites traxit tot opes. Non sanè cum his conferenda tot montium, tot littorum, tot pagorum, tot oppidorum, tot vrbium, prouinciarum deniq. vastitas. Neq. reparandi spes promptæ. Destinatus eò ad dignoscendum prouinciarum statum à Medinę Duce Regni Prorege Consiliarius Hector Latrus, vir cordatus iuxta, ac pius. Huic partim è Fisci, partim è Montis misericordiæ ærario, octo circiter numorum aureorum millia ad reficienda damna, ac recreandos inopes attributa. Salubri quidem consilio, & Christiana pietate digno. Sed maius est, quàm pro subita medicina malum. Festinatum est in damna, quæ non nisi lenta patiuntur remedia. Quod citissimè hora deleuit, vix longi seculorum conatus posteritati restituent. Profectò tanta supplicij moles non sine diuina dextera. Conspitat in hoc supputatio tempotum. Quippe vndecimo ab hinc anno, ijsdem Quadragesimalis ieiunij diebus, eodē

vertente Palmarum ſabbato, iiſdem pomeridianis horis, ingens in eadem Calabria terræmotus. Tantus temporis articulorum conſenſus referri non poteſt ad ſydera: quando id palmari argumento commóſtrat palmarum recurrens dies, non à natura inſtitutus, ſed ab hominum arbitratu, qui ſubeſſe nequit aſtris: nempe ſui iuris, ac ſuo cetera moderatus imperio. Diuino igitur factum conſilio, vt adeo adamuſſim ſibi temporum momenta reſponderint, congeminata calamitate palmarum ſabbato. An, vt tot defunctorum millibus inter Chriſti Domini parẽtalia, ſanctiùs parentaretur? An, vt in ipſo Dominicæ paſſionis exordio, Chriſtiana tolerantia probaretur? An, vt quo tempore miſericordia inter oleas triumphauit, diuina quoque iuſtitia triumpharet? palmis, vt Hugo animaduertit, ſeueritatis indicibus, nempe aculeato faſtigio, ac deſinente in mucronem. Quidquid fuerit; profectò immiſſas à Deo ad ſupplicium ærumnas, non ſola ſibi Calabria vẽdicat. Bellis terræmotus obſtrepituros Chriſti vaticinium pronunciauit. *Surget*, inquit, *gens contra gentem, & regnum aduerſus regnum: & erunt terræmotus magni per loca*. Quid elementa querimur in noſtrum exitium armari, quando ipſi in mutuam cœdem conſpirant homines? Motus terræ in Calabria: bellorum motus in altero Italiæ margine ad radices Alpium, in Gallia, in Belgio, in Hiſpania, in Germania. Bellum exarſit fœderatis hinc, inde militibus toti pœne Europæ gentile. Albent etiamnum inſepultis oſſibus campi, ſyluæq. vaſtiſſimæ: nec ſemel humano ſanguine decoleres Eridanus, Danubiuſq. fluxere. Hę inter Chriſtianos Principes diſcordiæ, Ampliſſime Cardinalis, ſanctiſſimi Patrui animum cura torquent: corpus etiã interdum morbo pertentant. Sed profectò ea eſt humanarum rerum conditio, vt nunquam ſine ſuis ſit motibus Orbis terrarum: & planè admirabilis eſt illa felicitas, cui ipſaſmet ærumnas fortunat Deus. Enimuero, ſi penſiculatius expendatur textura temporum, non deſunt Vrbani faſtis vrbaniſſimi rerum euentus, & admirabilis quędam proſperis aduerſa temperans, non tam viciſſitudo quàm dulcedo fortunæ. Quippe, vt egregiè Chryſoſtomus, *Miſericors Deus mæſtis rebus quadã etiam iucunda permiſcet. Quod*

certè

Hugo Cardin. in Pſal 21.

Lucæ 21.

Chryſoſt. hom. 8. in Matth.

certè in Sanctis omnibus facit: quos neque ærumnas, neq. iucunditates sint habere continuas. Sed tum ex aduersis, tum è prosperis iustorum vitam admirabili varietate contexit. Numerabitur sanè inter Christianæ reipublicæ calamitates, quod superioribus annis Suecorum Rex Gustauus ab vlteriore Danubij ripa, ex abditissimis Boreæ latibulis, Germaniæ, atque Italiæ perniciem meditatus eruperit. Verùm quidni inter prospera recensendum, quod idem in medio secundioris fortunæ cursu, protritus, atq. extinctus ceciderit, ea planè pugna victus, qua vicerat. Multæ ab hæreticis captæ vrbes, atque ab adhuc spirantibus, execto capite, Suecorum reliquijs infestata Germania, infortunium profectò temporum fuit. At Vrbani tribuet felicitati posteritas, quod pleræque vrbes receptæ; quod magna Palatinatus pars ad auitam religionem traducta; quod Gallia vniuersa, pulso è centum impietatis arcibus hæretico milite, aureis candorem lilijs, aurea sub Ape, reddiderit. Infaustum, quod Italia toties bello appetita, toties pacata, nouas semper è scintilla flammas exciuerit. Faustissimum, quod in tanto rerum turbine, armorum immunis Roma, Metaurum Tyberi, Vrbinatem ditionem Vrbano, ne vno quidem euaginato ense subiecerit. Deflebitur posteris, quod pestilentia Siciliam, vtramq. Galliam, atq. Hetruriam afflixerit; tanta clade, vt inter tot orbitates vrbium, toti pœne Italiæ vastitas timeretur. At ijdem gratulabuntur Vrbano, quod inter commercia omnium gentium prorsus incolumis Roma perstiterit. Felix in hoc minùs sub magno Gregorio, quàm sub Vrbano. nam ille iam desæuientem in vrbe luem precibus depulit, hic vel accessu prohibuit. Memoriæ prodent historici, sub Vrbani tiara semel arsisse Campaniam: cum terrore latiùs dato, quàm damno, multas Italiæ vrbes, ex vno effusa monte, cinerea tempestas afflauit. Sed omnis consequentium seculorum ætas mirabitur, quod in remotissimas regiones è Vesuuiano cinis egestus incendio, vrbis sub Vrbano maiestatem reueritus, Romæ fines non attigit, nè fœdaret caput Orbis terrarum: nunc etiam inter tot bellorum, terræque motus planè inconcussum. Denique, quod Vrbano Pontifice Thraces Persico bello impliciti Pannoniam

acie,maria,classibus infestare non ausi: quod cum Moschis Poloni conditionibus honestissimis, quæ maximè ad religionem conducerent,pacem,fœdusque sanxerint: quod armis vndequaque strepentibus, tanta inter discordes concordia. Ferdinandus alter paternę,& fortunę,& pietatis hęres ad imperium adscitus: quod Romæ Adriani moles nouo sit, eoque firmissimo propugnaculo communita: quod armamentarium ad apparandos exercitus magnificentissimè in Vaticano excitatum: quod in Centumcellis portus extructus, iustæ classi fidissima statio, atque omnium gentium commeatui peruia; quò accessum vel prohibent, vel admittunt aquæ, nouo prodigio, catenatæ: quod in Bononiæ finibus arx Vrbania erecta, aduersus barbaros munimentum, vrbis eò tutius, quo remotius: quod inter tumultus bellicos pacis curæ non prætermissæ: quod religiosi viri sanctissimis legibus instructi: quod Episcopi in suis sedibus fructuosè detenti; quod Cardinales ad Eminentissimi agnomen euecti: tantum denique clementiæ, tantum comitatis, & modestiæ specimen in tanta perennitate imperij, non parua erunt Vrbano magnarum laudum compendia. Ceterùm imponet supremum felicitati culmen quies publica: quam Vrbani votis, curisq. despondent Dei benignitas pietas Regum, populorum ærumnæ, piorum preces, ipsæmet deniq. temporum inclinationes, ac vices. Apum profectò erit regnantium, inter aculeata bellis tempora, orè melleam pacem moliri. Hæc occasione noui in vniuersa Calabria terræmotus, longiùs, quàm poscebat epistola, breuiùs pro clade.

LAVS DEO.

ERVP.

ERVPTIONES FLAMMARVM E MONte *Vesuuio, quoties hactenus euenerint, historica notatio per ordinem temporum digesta ab vno è Patribus Societatis* IESV.

PRima ante Christum natum saltem semel id accidit, vt testantur Berosi Chaldæus lib. 5. Antiquit. apud Leandrum Albertum 12. descript. Italiæ region. 5. pag. 191. Strabo lib. 5. Geograph. vbi subiectorum locorum fertilitatem cineri sæpe delapso attribuit, quemadmodum etiam Cassiod. affirmat. Lucretius lib. 6 vbi agens de ignibus subterraneis hæc habet.

.... credet, qui nouerit Aetnam;
Et qui vitiferi benè nouerit acta Vesui.

Hi versus nō sūt Lucretij, vt autumauit Capacius, à quo verisimile est auctorem hunc eos decerpsisse, nec Borgij, vt alij notarunt, sed alteri Auctoris de quo ergo infra.

Florus lib. 3. cap. 20. agens de bello seruili sub Spartaco seruos à Clodio Glabro in Vesuuio obsessos per fauces caui montis delapsos ait vitineis vinclis: Cauus ergò mons erat procul dubio ex antiqua conflagratione.

Secunda post Christum anno 81. Kal. Nouembris hora 7. Suetō. in Tito cap. 8. Dion Cassius in Tito, Plinius Iunior in duabus Epistolis ad Tacitum. Orosius lib. 7. cap. 9. & alij; præcipuè Spondanus ad illum annum, qui refert ex Dione, Primò magnum numerum hominum inusitata magnitudine in eodem monte, regioneque finitima interdiù, noctuque vagari in aëre visos esse. Post hæc consecutam maximam siccitatem, & graues terræ motus: Auditos etiam sonitus subterraneos, tanquàm tonitrua. Deinde mare fremere cæpisse, omneque cælum resonare, ingentemque, & repentinum fragorem, quasi montes simul conciderent, exauditum. Tum verò exilijsse primùm immensos lapides, deinde magnam copiam ignis, fumique, itaut omnem aërem obscuraret, occultaretque Solem: Vnde plerisq. persuasum esset Mundum in chaos redigi, aut igne consumi. Tantam enim fuisse copiam cineris, vt terram, mareque, atque ipsum aërem compleret; Maxima illato hominibus, prædijs, atque pecoribus damno, omnibusque piscibus, ac volucribus peremptis, & duabus vrbibus Herculano, & Pompeis populo sedente in theatro penitus obrutis. Postremò tantum fuisse cinerem, vt inde peruenerit in Africam, Syriam,

& Ægyp-

INDEX
RERVM MEMORABILIVM
DE VESVVIANO INCENDIO.

Astro-

Ger-

Mare

IN-

INDEX
RERVM MEMORABILIVM
DE TERRAEMOTV CALABRIAE.

gari

Lu-

Rhe-

F I N I S.

